Dr. NICODIM MILAŞ

CANOANELE

BISERICII ORTODOXE

ÎNSOŢITE DE COMENTARII
VOL. I. PARTEA I.

(INTRODUCERE, NOMOCANONUL în XIV TITLURI şi CANOANELE APOSTOLICE)

TRADUCERE FĂCUTĂ DE

UROŞ KOVINCICI Protoiereul ortodox sârbesc al Ardealului.
şi
Dr. NICOLAE POPOVICI Profesor la Academia teologică din Arad.

ARAD
Tipografia Diecezană
1930.

Cuvânt înainte

De P. Sf. Sa Dr. Grigorie Gh. Comşa,
Episcopul Aradului.

Orice muncă a omului pe pământ este o aducere de ordine şi rânduială şi trebuie să recunoaştem că neorânduiala înseamnă disoluţie şi moarte. Ori, Biserica, având menirea corăbiei, care duce la limanul veciniciei sufletele creştinilor, nu poate avea aparenţa că trăieşte cu ipoteze şi cu probabilităţi, ci chiar în viaţa ei externă are nevoie de norme sigure, ca bază obiectivă a ordinii şi disciplinei.

Fiecare creştin ortodox trebuie să cunoască şi să respecte nu numai normele de credinţă şi morală, ci şi normele, care reglementează acţiunile externe bisericeşti. Nu numai faţă de clerici, dar şi faţă de mireni trebuie să se aplice normele disciplinare, canoanele bisericeşti, căci numai în chipul acesta se evidenţiază pe deplin că Biserica reprezintă adevărul şi calea mântuirii. Canoanele vorbesc de excomunicarea mirenilor, cari răpesc femei sub pretext de căsătorie, cari vând în curţile bisericilor, cari zugrăvesc icoane obscene, cari ţin Paştile cu jidovii etc.

Canoanele prevăd pedepse pentru cei ce se leapădă de credinţă etc. În toate aceste cazuri şi altele asemenea, Biserica este datoare să ia atitudine categorică. Aici avem ereticii zilelor noastre. Faţă de ei, cât şi faţă de cei cu viaţă numai la aparenţă creştină, trebuie să luăm măsuri unitare.

Avem o bucurie nespus de mare că vrednicii părinţi, profesorul Dr. Nicolae Popovici de la Academia noastră teologică din Arad şi protoiereul ortodox sârbesc al Ardealului Uroş Kovincici traduc acum tălmăcirea canoanelor sfinţilor Apostoli, ale sinoadelor ecumenice şi particulare, precum şi ale sfinţilor Părinţi, după lucrările renumitului canonist Milaş.

Atotputernicul Dumnezeu să binecuvinteze cu îmbelşugare strădania lăudabilă a părintelui Popovici şi Kovincici şi doresc din inimă ca munca lor nepregetată să se reverse ca o ploaie binecuvântată asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Arad, 15 Mai 1930.

Dr. Grigorie Gh. Comşa
Episcop.

PREFAŢĂ.

Celebrul canonist *Dr. Nicodim Milaş,* fost episcop al Zarei, în Dalmaţia, în prefaţa scrisă la ediţia primă a lucrării sale: *Colecţiunea canoanelor Sfinţilor Apostoli, ale sinoadelor ecumenice şi particulare precum şi ale Sfinţilor Părinţi, cari au fost primite de Biserica ortodoxă răsăriteană"*(ediţia primă apărută la Zara în anul 1884, iar a doua la Neoplata în 1886) spune că pe vremea sa la Sârbi canoanele Bisericii ortodoxe erau aproape necunoscute. Singura colecţiune din uz la Sârbi, *Cormciaia,* este scrisă în vechea limbă slavă, puţin cunoscută chiar şi între Sârbi şi apoi canoanele nu sunt citate în ea cu textul lor autentic, complet, ci în formă abreviată. Astfel chestiunile canonice se înfăţişau în faţa publicului ca misterul cel mai mare. Dar sfinţenia canoanelor, sublimitatea ideilor creştine exprimate întrânsele, spiritul dragostei, păcii şi ordinii, de cari ele sunt pătrunse, nu admit nici un fel de mister. Canoanele au fost date pentru menţinerea ordinii în Biserică şi deoarece fiecare membru al Bisericii este chemat să contribuie la păstrarea acestei ordini, canoanele trebuie să fie bine cunoscute de către toţi membrii Bisericii ce conduită trebuie să fie bine cunoscute de către toţi membrii Bisericii, nu numai de către clerici, ci şi de către laici. Numai prin cunoaşterea exactă a canoanelor vor putea şti membrii Bisericii ce conduită trebuie să aibă în diferite raporturi ale vieţii bisericeşti. Aşa motivează N. Milaş necesitatea traducerii canoanelor pe limba sârbească, pe care apoi în a doua sa lucrare din acest domeniu al teologiei, în *„Canoanele Bisericii ortodoxe însoţite de comentarii"* (editată în 2 volume la Neoplanta în anii 1895 şi 1896) le-a înzestrat şi cu comentarii.

La noi, la Români, situaţia nu a fost şi nu este nici astăzi atât de precară sub acest raport ca la Sârbi înainte de apariţia lucrărilor menţionate ale lui N. Milaş. Autorităţile din fruntea Bisericii noastre s-au străduit în cursul vremurilor, de când s-a introdus limba românească în Biserică, să facă cunoscute canoanele în cercuri cât mai largi. Se ştie că începând cu secolul al XVII-lea şi până astăzi au apărut o serie întreagă de colecţiuni canonice în limba română. Totuşi şi noi, Românii, suntem încă destul de departe de o stare ideală în această privinţă, căci împrejurările actuale din Sf. noastră Biserică ortodoxă română scot la iveală tot mai mult necesitatea de a avea în limba românească o traducere mai bună a canoanelor, decât cele de până acum. Tot aşa se simte şi necesitatea de a avea o astfel de interpretare a

canoanelor, care deoparte să stea la nivelul de astăzi al ştiinţei teologice, iar de altă parte să corespundă scopului practic de a putea fi consultată de toţi, pe care îi priveşte şi-i interesează. Lucrările apărute în limba română în acest domeniu, atât cele mai vechi, cât şi cele mai nouă, sunt şi rare şi nu corespund deplin cerinţelor teologice de astăzi, nici scopului practic*[1]).

Scriitorul acestor rânduri am început să-mi dau mai bine seama de această situaţie după ce am ajuns profesor de drept bisericesc la Academia teologică din Arad, în care calitate nu mi-a fost posibil să pun la îndemâna elevilor mei o astfel de interpretare tipărită a canoanelor, care să stea la nivelul ştiinţific modern. Atunci am văzut bine cât de necesară este o lucrare de acest fel pentru Biserica noastră. Dar primul îndemn spre a întreprinde publicarea unei lucrări de felul acesta mi l-a dat I. P. Sf. Sa Părintele Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului *Dr. Nicolae Bălan,* atunci, când şi-a exprimat dorinţa să lucrez în direcţia aceasta spre a contribui la lărgirea orientărilor canonice ale preoţimii noastre. Apoi P. Sf. Sa Părintele Episcop al Aradului, *Dr. Grigorie Gh. Comşa* în convorbirile, ce le-am avut, a accentuat de repeţite ori necesitatea unei lucrări de acest fel. Iar nu de mult chiar şi I. P. Sf. Sa Părintele Patriarh al României, *Dr. Miron Cristea,* şi-a exprimat dorinţa ca „..cei ce cunosc limba greacă să ne dea – în locul Pravilei şi Pidalionului învechite o colecţiune modernă, critică, comentată şi complectă de canoane..”*[2]) Dar şi alţi Înaţi Ierarhi ai Bisericii noastre, când le-am comunicat intenţiunea de a tipări lucrarea prezentă, s-au bucurat şi mi-au pus în vedere şi înaltul lor sprijin de a face înlesnirile cuvenite ca lucrarea aceasta să ajungă în mâna preoţimii, pentru ceea ce şi pe calea aceasta îi rog să primească profundele şi respectoasele mele mulţumiri.

Ţinând seama de cele expuse am ajuns la convingerea că mult mai uşor se va atinge scopul urmărit traducând în româneşte opera lui N. Milaş_

---

[1] Despre colecţiunile canonice româneşti mai vechi se tratează în cuprinsul lucrării prezente. Aici menţionăm două colecţiuni canonice apărute în timpul mai nou, adică: 1)Volumul prim din „*Dreptul bisericesc”* de *Dr. D. Boroianu,* profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti, apărut la Iaşi în anul 1899 şi 2) *„Dreptul canonic oriental”* de *Mariu Theodorian,* apărut în 3 volume în Bucureşti la 1905-1907. Prima colecţiune cuprinde canoanele aşezate după chestiuni aranjate în mod alfabetic şi înzestrate cu interpretări. Dar însuşi autorul spune în prefaţă (pag. XV) că a menţinut cu stricteţe traducerea din Pidalionul românesc. **Limbajul traducerii din urmă adică a Pidalionului este însă învechit şi greu de utilizat** astăzi, afară de împrejurarea că mai peste tot abundă de obscurităţi greu de descifrat (Vezi Pr. C. Dron: Valoarea actuală a canoanelor, Bucureşti 1928, pag. 13). Nu ni se dau aici canoanele paralele în lucrarea aceasta, iar la comentarii, cari altcum sunt bune, nu se prea văd indicate nici izvoarele şi literatura teologică, pe care se bazează. Lucrarea a două este mult mai puţin reuşită, decât cea dintâi deoarece nu este altceva decât „reproducerea cu eroi a textului canoanelor după Pidalion, cu adnotaţiuni şi comentarii slabe şi tendenţioase” (Vezi P. C. Dron, op. Cit pag. 13).

[2] Vezi cuvântarea I. P. Sf. Sale Părintelui Patriarh *Dr. Miron Cristea* adresată clerului din Bucureşti la 1 Ianuarie 1930, când a împlinit 10 ani de la suirea sa pe scaunul de Mitropolit Primat al Ungro-Vlahiei. Revista „Apostolul” Nr. 2 din 1930, Bucureşti.

„Canoanele Bisericii ortodoxe însoţite de comentarii”, decât dacă aş întreprinde editarea unei lucrări originale. O lucrare originală reclamă o muncă îndelungată de mulţi ani şi nici nu aş putea să am pretenţia de a da o lucrare atât de completă şi succeasă ca cea a lui N. Milaş, cel mai recunoscut canonist ortodox contemporan. Şi pe lângă aceasta opera lui Milaş corespunde bine scopului practic de a pune la îndemâna tuturor textul autentic al canoanelor cu comentariile lor, compuse la nivelul ştiinţei teologice de astăzi, în spirit curat ortodox şi într-un limbaj modern, înţeles cu uşurinţă de toţi.

P. C. Sa Părintele *Uroş Kovincici,* protoiereul ortodox sârbesc al Aradului a primit cu bucurie invitarea de a colabora cu subsemnatul la traducerea acestei opere. Traducerea intenţionăm să o tipărim împărţind fiecare volum în câte două părţi. Partea primă din volumul prim, care apare acum, cuprinde afară de textul canoanelor apostolice însoţite de comentarii şi o introducere mai extinsă, pe care am combinat-o din introducerile ambelor lucrări ale lui N. Milaş menţionate în prefaţa prezentă precum şi Nomocanonul în XIV titluri. Partea a II-a din volumul I, va cuprinde canoanele sinoadelor ecumenice, partea I. din vol. II. canoanele sinoadelor particulare şi partea II. din acelaşi volum canoanele Sfinţilor Părinţi şi canoanele întregitoare, toate însoţite de comentarii. La finea fiecărui volum va fi pus câte un indice alfabetic al materiilor tratate.

Ne-am străduit să dăm o traducere cât mai fidelă a originalului, dar la traducerea textului canoanelor am comparat şi textul original grecesc din Sintagma Ateniană a lui G. A. Rali şi M. Potli şi unde, astfel foarte rar, am găsit vre-o mică deosebire între textul lui N. Milaş şi cel din Sintagma Ateniană, acolo am urmat pe cel din urmă. Am adus apoi ici acolo şi câte o notă subliniată din partea noastră, unde ni s-a părut că este necesar pentru lămurirea mai complectă a chestiunilor.

Nădăjduim că prin publicarea acestei opere vom satisface cât de cât aşteptărilor, precum şi că vom promova după modestele noastre puteri răspândirea concepţiei curat creştine ortodoxe în cercuri tot mai largi şi că vom contribui cât de puţin la întărirea concepţiei religioase ortodoxe din viaţa Sfintei noastre Biserici spre lauda şi preamărirea veşnică a lui Dumnezeu.

Arad, Mai 1930.

Dr. Nicolae Popovici.

INTRODUCERE.

Colecţiunea canoanelor Bisericii ortodoxe, cari canoane alcătuiesc baza dreptului bisericesc universal, nu s-a editat până astăzi*[3]) pe limba sârbească. Cunoscută era – dar numai de către câţiva – aşa numita ***Cormciaia Cniga*** şi în general după aceasta se îndrepta viaţa bisericească. Noi edităm acum o colecţiune, care este compusă după colecţiunea primită de întreaga Biserică ortodoxă, dar care se deosebeşte total de Cormciaia atât ce priveşte forma exterioară cât şi conţinutul. Deci este foarte firească revelarea întrebării: ce conţine această colecţiune, de ce conţine exact atât şi nu mai mult sau mai puţin şi apoi în ce raport stă dânsa faţă de Cormciaia?

Spre a putea da răspuns cât mai complet la această întrebare, vom vorbi aici: 1) despre izvoarele, din cari s-a alcătuit colecţiunea noastră*[4]) şi când a primit aceasta forma sa actuală, 2) despre colecţiunea canonică fundamentală a Bisericii ecumenice şi despre codicii canonici, cari actualmente au caracter oficial în singuraticele Biserici particulare şi 3) şi cum s-a alcătuit ediţia colecţiunea prezente atât din punct de vedere exterior cât şi al conţinutului.

Codicele canoanelor primit de întreaga Biserică ortodoxă este format din:

a) canoanele Sfinţilor Apostoli,
b) canoanele sinoadelor ecumenice,
c) canoanele sinoadelor provinciale şi
d) canoanele unora dintre Sfinţii Părinţi.

Înainte de a începe să vorbim despre părţile componente ale codicelui bisericesc de obligativitate generală, să vedem ce este ***canonul*** în sine şi care este raportul propriu zis al canoanelor între olaltă şi faţă de izvoarele, din cari ele derivă.

În greceşte normă se numeşte: κανων. Zonara în comentarul său la epistola pastorală despre sărbători a lui Atanasie cel Mare zice că cuvântul κανων însemnează o unealtă de lemn, întrebuinţată de către meseriaşi la lustruirea lemnului sau a pietrii; ei aşează acest ***canon*** pe obiectul respectiv şi cu ajutorul lui îndreaptă ceea ce este strâmb, sau adânciturile sau

[3] Până la anul 1884, când a apărut colecţiunea lui Milaş (Nota Tr.)
[4] Cormciaia (Nota Tr.)

proemenenţele de pe obiect şi astfel dau obiectului formă regulată.*[5]) Cuvântul acesta folosit în Biserică, în limba dreptului bisericesc însemnează orice normă, care a fost dată din partea autorităţii competente pentru ca afacerile bisericeşti să fie netezite astfel ca în viaţa bisericească să nu mai fie nimic în dezordine, ci totul să curgă într-însa în alvia regulată. Cuvântul „κανων" în limba slavă a fost tradus din cele mai vechi timpuri ale creştinismului cu « pravilo » şi aşa este întrebuinţat până în vremea de azi.

Pentru ca o normă a forului bisericesc competinte să poată deveni şi să poată fi numită canon şi să poată deveni ca atare obligatorie pentru Biserica întreagă, trebuie să poarte pecetea perfecţiunii şi generalităţii, adică să fie expresia unui astfel de adevăr, carele se bazează pe Sfânta Scriptură sau Tradiţie şi lucrul acesta trebuie să fie recunoscut de către Biserica întreagă. Dacă vre-o normă bisericească nu întruneşte aceste două caracteristici, nu poate purta numirea de **canon.** Prin aceste caracteristice de disting înainte de toate unele norme ale Sfinţilor Apostoli, apoi normele sinoadelor ecumenice şi particulare şi în fine normele unor Sfinţi Părinţi, cu alte cuvinte acele norme, cari formează codicele canonic al întregii Biserici şi cari se cuprind în colecţiunea noastră şi ca atare se numesc canoane în sensul strict al cuvântului.

Canoanele sunt obligatorii pentru toţi membrii Bisericii. Ideea obligativităţii este exprimată în canonul 2 al sinodului trulan şi 1 al sinodului VII ecumenic. Sinodul trulan, după ce a înşirat ce fel şi câte canoane a trebuit Biserica să recunoască în timpurile respective de canoane ale sinoadelor sau ale Sfinţilor Părinţi drept codicele canoanelor sale şi după ce pe toate le-a confirmat cu autoritatea sa, sfârşeşte canonul al 2-lea cu următoarele cuvinte: „Nimănui să nu-i fie iertat a modifica canoanele mai înainte arătate sau a le desfiinţa sau a primi, afară de acestea, alte canoane, născocite de oarecari sau inscripţii false de către cei ce au căutat să neguţătorească cu adevărul. Iar dacă se va dovedi că cineva va înlocui vreun canon din cele zise cu altul nou, sau căutând să le desfiinţeze, primeşte epitimia precum stabileşte canonul împotriva căruia a greşit şi prin aceea se vindecă din ceea ce a greşit" Părinţii sinodului al VII-lea ecumenic în privinţa canoanelor enumerate de către sinodul trulan, după ce au confirmat pe cele apărute mai târziu, se exprimă în canonul 1 astfel: „Noi primim cu

---

[5] Συνταγμα των θειων και ιερων ψανονων … υπο Γ. Α. `Ραλλμ και Μ. Πυτλη. `Αθηνησιν, 1852/1859. Τομ. IV σελ 18. Lucrarea aceasta, la care ne vom provoca adeseori, pentru economisirea locului o vom indica prescurtat şi adică cu „Σ".

Deoarece autorul în cealaltă lucrare a sa, în „Canoanele însoţite de comentarii", care formează partea cea mai mare a traducerii prezente, pentru indicarea acestei colecţiuni foloseşte prescurtarea: „Sint. At", vom folosi şi noi în întreg cuprinsul acestei traduceri numai prescurtarea din urmă adică: „Sint. At." (Nota Trad.)

bucurie în toată întregitatea sa şi confirmăm ca nestrămutabil tot ceea ce orânduiesc acele canoane dumnezeieşti date prin vestitorii Duhului Sfânt adică prin lăudaţii Apostoli, apoi de către cele şase sfinte sinoade ecumenice şi de către cele provinciale adunate spre a da astfel de orânduieli şi de către Sfinţii Părinţi ai noştri. Fiindcă dânşii, fiind cu toţii luminaţi de unul şi acelaşi Duh Sfânt, au hotărât cele de trebuinţă…" Cuvintele acestui sinod sunt clare şi la'înţeles. Nimeni nu are voie să vatăme legea bisericească general confirmată sau să desfiinţeze în mod arbitrar vreun canon şi să-l înlocuiască cu altul, ci toate canoanele trebuie să fie obligatorii pentru toţi.

Prin aceasta autoritatea bisericească nu este limitată în activitatea sa legislativă ulterioară şi nu se exclude posibilitatea ca o Biserică provincială să dea legi speciale pentru sine însăşi în conformitate cu împrejurările sale speciale. În articolul nostru cu titlul „Despre canoanele Bisericii ortodoxe" carele a apărut în lucrarea noastră cu titlul: „***Canoanele însoţite de comentarii"***, am arătat ce fel de teren de activitate are forul legislativ în Biserică şi ce fel de importanţă au canoanele între olaltă, ţinând seama de deosebirile existente dintre ele în urma originii lor, a persoanelor, cari sunt în raporturi cu dânsele şi în urma valabilităţii lor temporale*[6]). Forul legislativ bisericesc a avut totdeauna şi totdeauna va avea dreptul de a desfiinţa, conform împrejurărilor, normele vechi şi de a da altele nouă, ţinând, fidel fireşte, la principiile exprimate în canonul Bisericii întregi. Întocmai după cum în timpurile vechi unele sinoade au desfiinţat normele sinoadelor anterioare sau le-au dat altă formă, tot astfel şi astăzi noul sinod, dacă s-ar aduna, ar avea acelaşi drept. Prin urmare dispoziţia canonului 2-lea al sinodului trulan nu limitează puterea legislativă legală a Bisericii, interzicându-i de a nu modifica nicidecum vreun canon, ci interzice modificarea canoanelor în esenţa lor, în contradicţie cu canoanele generale şi în mod corespunzător spiritului Bisericii ortodoxe, voind a linguşi patimi omeneşti. Dispoziţia aceasta limitează numai capriciul indivizilor de orice treaptă ierarhică, limitează toate Bisericile provinciale de a schimba, în contradicţie cu spiritul dreptului bisericesc general, vreun canon dat de un sinod ecumenic, dar nicidecum nu împiedică forul competinte, carele are acelaşi rang ca forul, carele a dat acel canon aşadar un sinod ecumenic ca, ţinând seama de necesităţile nouă ale Bisericii, şi păstrând spiritul general al canoanelor Bisericii, să dea canoane nouă sau să dea formă vreunui canon anterior. Adevărurile credinţei şi moralei sunt unice, cari niciodată nu pot fi modificate, ci rămân totdeauna aceleaşi. Legile vieţii exterioare din Biserică însă se pot modifica şi s-au şi modificat odată cu viaţa Bisericii. Duhul

---

[6] Panciova, 1880, pag. 1 – 25.

Sfânt, carele a inspirat pe Sfinţii Părinţi, când au dat canoanele lor în conformitate cu trebuinţele unei epoci oarecare, acelaşi Duh Sfânt nu a încetat şi nu va înceta să inspire pe Sfinţii Părinţi, când dânşii se vor aduna din nou în alt veac în numele Lui spre a modifica canoanele anterioare sau spre a da altele nouă, conform nevoilor nouă ale Bisericii. Dar până când nu se va ivi un corp legislativ, având aceiaşi competenţă, pe care a avut-o sinodul trulan sau alt sinod ecumenic în privinţa aducerii canoanelor, până atunci toate canoanele, cari, împreună cu alte canoane de aceiaşi calitate, alcătuiesc colecţiunea canonică generală, sunt necondiţionat şi hotărât obligatorii pentru toţi cei ce voiesc să se mărturisească membri ai Bisericii.

Sinodul trulan, după ce a exprimat în felul acesta obligativitatea generală a tuturor canoanelor confirmate de Biserica ecumenică, totodată permite, prin canonul 39, Bisericilor particulare ca fiecare să-şi poată păstra şi urma obiceiurile locale. Fiecare Biserică particulară poate avea, conform împrejurărilor în care se găseşte, afară de canoanele universale şi dreptul său bisericesc propriu, după care îşi conduce viaţa externă bisericească. Dar acest drept special trebuie să fie în fond în consonanţă cu canoanele fundamentale şi universale ale Bisericii, trebuie să fie pătruns de spiritul dreptului general şi în specialitatea sa trebuie să servească acelui scop, căruia servesc canoanele generale ale Bisericii. Pe lângă aceasta fiecare Biserică particulară în viaţa sa externă proprie trebuie să se conducă în prima linie de normele generale obligatorii pentru toţi şi numai în al doilea rând de propriile aşezăminte particulare. Pe aceste din urmă le poate modifica ea singură, după cum cere interesul său, pe când canoanele fundamentale trebuie să le păstreze cu orice preţ. Abaterea arbitrară a unei Biserici particulare de la canoanele universal recunoscute şi confirmate de Biserica ecumenică pune Biserica respectivă în stare de schismă şi astfel încetează de a fi membră a unicei Biserici a lui Hristos.

Aşa dară canoanele, cari alcătuiesc colecţiunea generală, fără deosebire, au obligativitatea universală pentru toţi membrii Bisericii. Obligativitatea aceasta nu este condiţionată de originea lor, ci de primirea şi confirmarea lor de către Biserica ecumenică. Prin urmare fiecare canon acceptat în această colecţiune are deopotrivă obligativitate, fără privire dacă canonul respectiv a fost dat de un sinod ecumenic sau de un sinod particular, respective de către unul sau altul dintre Sf. Părinţi. Izvorul fundamental şi primar, pe care se bazează şi din care derivă toate, este Sfânta Scriptură şi Tradiţie. Iisus Hristos, întemeind Biserica sa, nu i-a lăsat o colecţiune de legi gata, pe baza căreia dânsa ar trebui să-şi reglementeze viaţa sa. I-a desemnat însă scopul, pe care trebuie să-l urmărească, a autorizat-o să se folosească de mijlocele, prin cari poate să atingă acest scop, şi i-a arătat calea pe care va

avea să o urmeze în activitatea ei. Poruncile Lui păstrate în Evanghelie cuprind principiile, pe baza cărora Biserica, condusă fiind de Sfântul Duh, şi-a început organizarea şi activitatea sa în lume. De aceste principii evanghelice s-au condus, în general, Apostolii, unind în câte o comunitate pe toţi cei ce credeau în Hristos şi acestei comunităţi îi dădeau sfaturi cum să se orânduiască în viaţa externă şi internă. În conformitate cu aceasta, Sfânta Scriptură şi Tradiţie formează baza edificiului de drept al Bisericii clădit în timp.

Cei dintâi interpreţi vii din Biserică ai Sfintei Scripturi şi ai Tradiţiunii apostolice au fost sinoadele. În veacurile prime sinoadele s-au ţinut pentru lămurirea şi soluţionarea a diferite chestiuni, ca de pildă sinoadele dintre anii 160 şi 180 ţinute în Palestina, Roma, Pont, Galia, Mesopotamia şi Efes din cauza apariţiei Montanismului, pentru soluţionarea sărbătoririi Paştilor, sinoadele din Antiohia din cauza lui Pavel din Samosata, cunoscutul antitrinitar, sinodul ţinut în chestiunea botezului ereticilor şi aşa mai departe, dar parte cea mai mare din hotărârile acestor sinoade aveau importanţă provincială pentru o Biserică sau alta. Între toate se disting, în urma importanţei lor, sinoadele ecumenice şi zece sinoade particulare, ale căror hotărâri aveau importanţă universală pentru Biserică şi dispoziţiile lor au fost primite şi confirmate pentru conducerea generală a Bisericii ecumenice.

Afară de aceste norme sinodale, Biserica mai primeşte pentru conducerea sa generală şi canoanele celor 13 Părinţi. După cum sinoadele au fost interpreţii principiilor fundamentale de drept din Sfânta Scriptură şi Tradiţie, tot astfel Sfinţii Părinţi au fost interpreţii singuratecelor dispoziţii sinodale. Canoanele sinodale conţin dispoziţii generale, pe cari păstorii uneia sau altei Biserici particulare trebuiau să le aplice în cazuri speciale după propria lor apreciere şi pe răspunderea lor personală. Realizarea dispoziţiilor sinodale de către unii dintre păstorii bisericeşti deveneau de multe ori publice prin scrisorile lor circulare adresate turmei lor, prin epistole canonice ale unui păstor adresate către alt păstor, prin răspunsurile lor canonice la întrebările puse şi aşa mai departe. Cunoştinţele canonice profunde ale acestor păstori au câştigat recunoaştere generală în Biserică şi din scrisorile lor pastorale sau din alte scrieri ale lor au fost scoase locurile respective, care reprezentau normele sublime ale conducerii pastorale şi ca atare au fost primite şi confirmate pentru Biserica întreagă şi au format, împreună cu cele de mai sus, prima colecţiune canonică cu obligativitate universală.
Această colecţiune cuprinde adică:

I. *Canoanele Sfinţilor Apostoli.*

II. *Canoanele sinoadelor ecumenice:*

1. primul din Niceia ţinut la anul 325,

2. primul din Constaniopol la 381,
3. din Efes la 431,
4. din Calcedon la 451,
5. trulan din 691-692 şi
6. al doilea din Niceia la 787.

III. *Canoanele sinoadelor ecumenice:*
   1. din Ancira ţinut la 314,
   2. din Neocesareia după anul 315,
   3. din Gangra pe la 340,
   4. din Antiohia la 341,
   5. din Laodiceia la 343,
   6. din Sardica la 344,
   7. din Constantinopol la 394,
   8. din Cartagina la 419,
   9. din Constantinopol la 861 şi
   10. din Constantinopol la 879.

IV. *Canoanele Sfinţilor Părinţi:*
   1. Dionisie din Alexandria + 264,
   2. Grigorie din Neocesareia + 270,
   3. Petru din Alexandria + 311,
   4. Atanasie cel Mare + 373,
   5. Vasile cel Mare + 379,
   6. Timotei din Alexandria + 385,
   7. Grigorie Teologul + 390,
   8. Amfilohie de Iconiu + 395,
   9. Grigorie de Nisa + 395,
   10. Teofil de Alexandria + 412,
   11. Chiril din Alexandria + 444,
   12. Ghenadie din Constantinopol + 471.
   13. Tarasie din Constantinopol + 806.

Aşadară colecţiunea de canoane obligatorie pentru toţi este alcătuită din canoanele Sfinţilor Apostoli, a şase sinoade ecumenice şi zece sinoade particulare şi în fine din cele ale celor treisprezece Sfinţi Părinţi.

Compoziţia aceasta a primit-o colecţiunea noastră în anul 883 adică atunci când s-a publicat Nomocanonul în 14 titluri, despre care vom vorbi mai târziu. Confirmarea şi publicarea lui cu caracter universal obligatoriu s-a făcut în anul 920 la aşa zisul ***sinod al unirii***. La sinodul acesta au fost reprezentate toate cele patru patriarhate răsăritene. Motivul convocării sinodului a fost chestiunea despre legalitatea căsătoriei a patra. Decizia sinodului privitoare la chestiunea aceasta este cunoscută sub numirea de

Τομος της ενμωσεωτ şi alcătuieşte capitolul al 54-lea în Cormciaia noastră. La sinodul acesta au fost examinate toate canoanele date până atunci şi cari aveau obligativitatea universală pentru Biserică şi astfel apoi au fost confirmate cu votul unanim al tuturor Părinţilor ca obligatorii pentru Biserica întreagă. Decizia aceasta alcătuieşte canonul 7 al sinodului şi sună astfel:*[7]) Τοις εν καταφρονισει τιθεμενοιτ τουσ ιερουτ και θειουσ κανονασ των μακαριων Πατερων ημον, οι και τιν αγιαν 'Εκκλισιαν υ περιδουσι και υ λην την ηριστιανικη ν πολιτειαν κοσμου ντεσ προ σ θειαν ο δηγου σιν ευ λαβειαν, αναθεμα*[8]) În acest chip a primit caracter oficial colecţiunea canoanelor, care apoi a devenit obligatorie pentru Biserica întreagă şi care astăzi este obligatorie pentru toţi cei ce aparţin Bisericii. Sinodul acesta este important şi fiindcă hotărârile sale după vreme scurtă au fost primite şi de către patriarhatul Romei şi în consecinţă acesta a recunoscut obligativitatea colecţiunii canonice şi pentru Biserica apuseană*[9])

Pe lângă aceste canoane fundamentale sunt valabile în calitate de canoane întregitoare câteva scrieri canonice ale lui Ioan Ajunătorul, Nichifor Mărturisitorul, Nicolae Gramaticul, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur şi Atanasie.

Toate canoanele menţionate – atât cele fundamentale, cât şi cele întregitoare – sunt cuprinse în Sintagma ateniană, care a fost editată la 1852-1859 cu aprobarea sinodului patriarhal constantinopolitan*[10]). Toate aceste canoane le vom traduce după textul grecesc original din Sintagma ateniană şi le vom înzestra cu explicările, cari vor fi necesare pentru priceperea sensului juridic canonic şi de asemenea la fiecare canon vom arăta canoanele paralele, pentru ca, comparând toate canoanele, cari tratează despre o chestiune, oricine să fie în stare să-şi formeze o idee clară despre ceea învaţă dreptul canonic în privinţa acelei chestiuni.

Dar înainte de a începe expunerea canoanelor este necesar să spunem câte ceva în special despre ediţiile canoanelor, cine le-a publicat şi din ce prilej.

După aceste observări generale prealabile vom examina acum izvoarele, din care au fost scoase canoanele noastre şi înainte de toate:

---

[7] Sint At. V, 10

[8] În traducere în limba română: Cei ce dispreţuiesc sfintele şi dumnezeieştile canoane ale fericiţilor noştri Părinţi, cari susţin sfânta Biserică şi împodobind întreg creştinismul, conduc la frica de Dumnezeu, să fie anatema" (N. Tr.)

[9] Vezi: Hergenrother, Photius Patriarch von Constantinopol (Regensburg; 1867) III 693.

[10] Despre această Sintagmă ateniană, care serveşte de bază la lucrarea prezentă, vezi Dreptul meu bisericesc, pag, 201-203 şi observaţiile care au apărut într-o critică autoritativă despre această importantă şi critică ediţie.

Canoanele Sfinţilor Apostoli.[11])

Însuşi titlul spune că aceste sunt canoanele, pe cari Sfinţii Apostoli, adunându-se, le-au dat pentru conducerea Bisericii. Părerea aceasta despre originea acestor canoane s-a înrădăcinat mai ales la apus şi s-a menţinut în vigoare timp de cincisprezece veacuri întregi. Când centuriatorii din Magdeburg au început să pună la îndoială originea apostolică, s-a ridicat împotriva lor cel mai de seamă învăţat din timpul acela (Turrianus), demonstrând că aceste canoane au fost date în scris direct de către Apostoli şi anume la un sinod al lor ţinut la Ierusalim la anul 45 după naşterea lui Hristos. Părerea aceasta a fost împărtăşită de către mulţi învăţaţi din veacul al XVI-lea. Din timpul acesta se încep cercetările ştiinţifice dacă Apostolii într-adevăr au dat aceste canoane în scris sau dacă au intrat în practica Bisericii pe ală cale. Atenţia s-a îndreptat asupra canonului ultim (85), în care se vorbeşte despre autorul aş numitor „Aşezăminte Apostolice", cari la sfârşit cuprind canoanele noastre, apoi se urmărea cu atenţie conţinutul canoanelor şi scopul pentru care au fost date.

Cercetările numeroase şi conştiincioase au avut de rezultat că nu se poate demonstra precis timpul când s-a format propriamente colecţiunea canoanelor apostolice, apoi că este imposibil de a primi ipoteza că aceste canoane, ţinând seama de chestiunile tratate în ele, ar fi fost date de către înşişi Apostolii şi în fine că până la primul sinod de la Niceia nu se face nici o menţiune despre ele. Rezultatul acestor cercetări este demonstrarea

---

[11] Vezi în lucrarea mea „Canoanele însoţite de comentarii" capitolul „Despre canoanele apostolice". Voi mai aminti şi pe cele mai însemnate lucrări cari trebuiesc comparate referitor la aceste canoane: Articolele: *Pravila s tolkovania.* (Canoanele cu comentarii), Moscova, 1876. I, 5 – 12, *Hrist. Ctenie,* 1841, III , 455; *Ctenie*, 1841, III, 455; *Ctenie* V. O. L. D. *Prosviescenia*, 1882, II, 141; *Prvosl. Obozrenie*, *1862*, I, 446 şi urm.Apoi: *Arhim Ioan* (mai târziu episcop al Smolenscului), Opit kursa cerk, Zakonovedenia, Petrogr. 1851, I, 122-136; *Arhim. Filaret:* Nacertanie cercovn. bibl. Istorii, Moscova,
1844, pag. 578; *K. A. Nevolin*: Polnoe Sobranie socinenii, Petrograd, 1859, VI, 395; *P. K. Socolov,* Cercovnoe pravo, pag. 94-118; *N. Suvorov*: Kurs cerc. Prava Iaroslavl 1889, I, 218-223. – *M. A. Ostroumov,* Vedenie v pravoslav cerc pravo. Harkov, 1893, I, 170-181. – *P. Neciaev,* Prakt. rukovotsvo glia siasenoslujitelei. Petrograd 1887, 10 (iar în supliment, pag. 1-22, canoanele apostolice sunt dezvoltate şi explicate pe scurt.) – *G. Beveregii,* Pandectae canonum, Oxonii, 1672, Tom. II, Annotationes, pag. 1-8; *P. de Marca*: De concordia sacerd et imp. Paris. 1704, Lib, III, Cap. II; *L, B, Van Espen,* Comonentarius in canones, Coloniae, 1755, pag. 39-47; *P. et H. Ballerini*: De antiqis collect. canonum (in *A. Gallandii:* De vetustis canon, collectionibus Venetiis, 1778.) pag. 97sq. – *Spittler,* Geschichte des kan, Rechts. Halle, 1678 pag. 66 sq – *Krabbe,* Ucber den Ursprung und Inhalt der Apost. Constitutionen. Hamburg. 1829, - *I. S. Drey,* Neue Untersuchungen uber die Constitutionen und Kanones der Apostel, Tubingen, 1832. – *I. W. Bickel.* Geschichte des Kirchenrechts. Giessen, 1843, I, 71 fg. *I. A. B. Mortreuil,* Historie du droit bizantin. Paris, 1843, I, 188. – *C. C. I. Bunsen,* Hlppolytus und seine Zeit. Leipzig, 1852 – 3, I, 444, 509, II, 61. 100. 246. – *F. Maassen,* Geschichte der Quellen und der Literatur des can. Rechts. Gratz, 1870. I. 408 – *I. B. Pitra,* Iuris eccles. graecorum Historia et Monumenta. Romae, 1764. Tom I. Prolegom. XXVIII sq 1 sq – *C. I. Hefele,* Conciliegeschichte. II. Anflage. Freiburg, 1873. I 793 fg. *C. Popoviciu,* Fântânele şi Codicii dreptului bisericescu ortodoxu. Cernăuţi, 1886. pag. 39 – 42 – Πηδαλιον. 'Εν Ζακαυνθω, 1864. Σελ. κ` κβ'.

indubitabilă că aceste canoane nu au fost date în formă scrisă nemijlocit de către Apostoli, ci că ele provin din Tradiţia apostolică, că au fost păstrate prin tradiţie orală de către succesorii Apostolilor şi că în urma necesităţii ivite în Biserică înainte de primul sinod de la Niceia au fost cuprinse în scris de către o persoană evlavioasă necunoscută, care a dat acestor canoane numirea de apostolice, pentru ca prin aceasta să se arate că provin prin tradiţie de la Apostoli. Cu canoanele acestea se petrece acelaşi lucru ca şi cu aşa numitul simbol apostolic. Simbolul acesta n-a fost alcătuit de către Apostoli, ci pe baza Tradiţiunii apostolice a fost alcătuit după Apostoli şi a fost predat Bisericii sub numirea de apostolic, ca prin acesta să se arate adevărata lui origine.

Iar ca dovadă că aceste canoane sunt expresia fidelă a celor învăţate de Apostoli şi ceea ce dânşii au transmis verbal celor dintâi succesori ai lor, serveşte împrejurarea că aceste canoane concordă deplin în ideile lor fundamentale cu doctrina cuprinsă în cărţile canonice ale sfinte Scripturi, apoi serveşte ca dovadă şi aceea că ele corespund cu rigurositate deplină practicii bisericeşti, ce ni se înfăţişează în scrierile discipolilor Apostolilor şi ale succesorilor lor imediaţi şi în fine faptul că sinoadele şi Părinţii din primele veacuri au recunoscut autoritatea lor apostolică. Astfel aceste canoane, dacă şi nu au fost date în scris nemijlocit de către Apostoli, totuşi sunt vrednice de numirea aceasta şi de cinstea dată lor de Biserica ecumenică.

În toate colecţiunile canonice ale Bisericii ortodoxe locul dintâi îl ocupă cele 85 canoane ale Sfinţilor Apostoli.

Valoarea şi importanţa acestor canoane pentru Biserica ortodoxă a confirmat-o pentru toate timpurile sinodul trulan (691) prin canonul său al 2-lea spunând: „de acum înainte în viitor să rămână întărite şi statornicite aceste 85 canoane, cari au fost primite şi întărite de Sfinţii şi Fericiţii Părinţi, dar încă şi predate nouă cu numele Sfinţilor şi Slăviţilor Apostoli (και παραδοθεντας ημιν ονοματι των αγιον και ενδοχων Αποστοων)”.

Prin publicarea şi confirmarea importanţei acestor canoane apostoleşti, Părinţii sinodului trulan exprimă şi originea acestor canoane, anume că aceste canoane au fost cuprinse în scris (εκτεθεντασ) nemijlocit de către Apostoli, după cum acelaşi canon al 2-lea afirmă despre celelalte canoane, ci că ele îşi au originea din tradiţia apostolică, şi că au fost păstrate de către urmaşii lor pe calea tradiţiei orale, cari au primit aceleaşi canoane şi le-au transmis şi altora şi astfel în fine au fost predate şi lor (Părinţilor sinodului trulan) cu numele Sfinţilor Apostoli (ονοματι των Αποστυλων).

Dacă aceste canoane nu au fost cuprinse în scris de înşişi Sf. Apostoli, ci au fost păstrate în Biserică prin tradiţia apostolică, adică de către

conducătorii bisericeşti, cari le-au primit de la Apostoli când aceştia au întemeiat Bisericile respective, apoi se iveşte întrebarea: Când a fost menţionată întâia dată în Biserică această tradiţie a Sfinţilor Apostoli, care se prezintă în forma de astăzi a canoanelor apostoleşti? Cine a adunat tradiţia apostolică şi a compus dintrâsa aceste canoane? Şi în fine oare exista chiar la origine numărul acestor canoane, pe carele îl menţionează sinodul trulan şi pe carele astăzi îl primeşte Biserica ortodoxă?

1.Că aceste canoane merită cu tot dreptul numele de apostolice şi autoritatea pe care le-a dat-o Biserica ecumenică şi că sunt expresiunea precisă a celor expuse de către Apostoli în scrierile lor şi a celor predate verbal de către dânşii celor dintâi succesori ai lor, se dovedeşte prin faptul că ideile fundamentale ale acestor canoane sunt în deplină consonanţă cu doctrina cuprinsă în cărţile canonice din Sf. Scriptură a Testamentului Nou; ca dovadă serveşte mai departe şi aceasta că, judecând cu cea mai mare rigoare, corespund practicii bisericeşti, care practică o vedem în scrierile ucenicilor Apostolilor şi ale succesorilor lor cei mai apropiaţi şi în fine că aceste canoane li s-a recunoscut autoritatea apostolică de către sinoadele ţinute în primele veacuri ale Bisericii precum şi de către Sfinţii Părinţi, cari au trăit în acest timp.

Canoanele apostolice se menţionează în mod expres la primul sinod ecumenic, deci la începutul veacului al IV-lea. În canonul prim,*[12]) vorbindu-se despre cei ce au fost castraţi în mod silnic, sinodul adaogă că acestora, dacă în altă privinţă sunt demni: ***canonul*** le permite intrarea în cler": dar despre aceasta vorbeşte canonul al 21-lea apostolesc. Acelaşi sinod în canonul său al 2-lea spune că „se împotriveşte ***canoanelor bisericeşti"*** de a primi în cler persoanele cari nu demult s-au convertit de la viaţă necredincioasă (păgână); dar în privinţa aceasta dispune chiar canonul al 80-lea apostolesc. Tot astfel se referă Sfinţii Părinţi ai acestui sinod şi în alte canoane ale lor la canoanele apostolice.

În acelaşi timp, aşadar în prima jumătate a secolului al IV-lea şi alte sinoade şi alţi Părinţi şi învăţători bisericeşti se referă lămurit la canoanele apostoleşti. Sinodul din Antiohia (341) în multe din canoanele sale sau repetă din cuvânt în cuvânt canonul apostolesc sau desface în mai multe părţi ideile cuprinse în unele canoane; pe lângă aceasta canoanele antiohiene în general păstrează şi ordinea, care o au şi canoanele apostoleşti.*[13])

---

[12] Cel al sinodului I din Niceia (Nota Tr.)

[13] Compară canoanele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 20, 24 şi 25 ale sinodului din Antiohia cu canoanele apostoleşti: 7, 8, 13, 15, 16, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40 şi 41. Iar că aceste canoane apostoleşti nu au fost compuse din canoanele sinodului din Antiohia, după cum afirmă I, S, Drey (a a. O S. 405 fg.) sau I. W Bickell (a. a. O. S. 79-82) şi alţii, ci tocmai dimpotrivă, se dovedeşte prin canonul al 9-lea al sinodului din Antiohia, carele normează că episcopului nu-i este îngăduit de a iniţia ceva mai important fără consfătuire

Sinodul din Constantinopol, cu ocazia disputei despre episcopia din Bostra, tot în veacul al IV-lea a enunţat că un episcop poate fi judecat numai de către un sinod constituit din un număr mai mare de episcopi „după cum aceasta se dispune şi de către ***canoanele apostoleşti”;*** aceasta adică se orânduieşte de către canonul al 74-lea apostolesc.

În istoria vieţii împăratului Constantin, scrisă de Eusebiu din Cezareia, cetim epistola adresată de către împărat lui Eusebiu, în care împăratul laudă pe Eusebiu deoarece nu a părăsit scaunul său episcopal spre a ocupa pe cel din Antiohia, fiindcă astfel a satisfăcut dispoziţiunii canonului ***apostolesc,*** care interzice episcopului mutarea dintr-un loc în altul,*[14]) iar aceasta se opreşte chiar prin canonul al 14-lea apostolic. Atanasie cel Mare se referă la canonul 74-lea dintre canoanele apostolice – carele orânduieşte ce fel de oameni pot reclama pe un episcop – ca la ***o lege pozitivă Bisericii*** spre a dovedi nelegiuirea caterisirii sale de către arieni.*[15]) Vasile cel Mare în multe canoane ale sale*[16]) se referă la ***canoanele vechi,*** sub cari se înţelege canoanele apostolice.

După sec. al IV chiar toate sinoadele şi Părinţii bisericeşti amintesc canoanele apostolice ca fiind îndeobşte cunoscute în Biserică. În veacul al VI-lea aceste canoane apar ca o colecţiune specială cu numele Sfinţilor Apostoli.

Pe baza tuturor celor spuse până acum, dar îndeosebi pe baza canoanelor 1 şi 2 ale sinodului I ecumenic, cari se referă la canoanele apostoleşti ca la unele ce sunt cunoscute de către toţi Părinţii sinodului, deci de către toţi episcopii lumii creştinismului întreg, se poate afirma hotărât că canoanele apostoleşti în forma lor de astăzi şi în numărul lor de astăzi au devenit îndeobşte cunoscute în Biserica întreagă ***la finele secolului al III-lea sau cel mai târziu la începutul secolului al IV-lea.*[17])***

2.Ioan Damaschin spune în lucrarea sa „despre credinţa ortodoxă” că Clement a adunat canoanele apostoleşti; la tot cazul se gândeşte la Clement *Romanul,* urmaşul Apostolilor, care a trăit în secolul I al Bisericii creştine, despre carele, ca un culegător de canoane, se face amintire deja în veacul al

---

prealabilă cu mitropolitul, după cum aceasta este stabilit şi „în canoanele vechi”, iar acest canon este canonul 34 apostolesc. Vezi lucrarea menţionată a Arhimandritului Ioan, I, 126.

[14] *Euseb. Caesarensis:* De vita Constantini, III, 61. Scrierile sfinţilor Părinţi răsăriteni le cităm după ediţia din: I. P. *Migne:* Patrologia *latine,* tantum edita – Locul acesta din Eusebiu este în volumul XIII, pag 476.

[15] *Athansii alexandr.* Aphologia contra Arianos, III, 15.

[16] Vezi: Canoanele 3, 22, 51, şi altele ale lui *Vasile cel Mare.*

[17] După J. A. ***Mortreuil*** (op. Cit. I. 189) pe la jumătatea secolului al III-lea. F. Turrianus (Pro canonibus apostolorum, Florenţa, (1572) a voit să dovedească că canoanele apostoleşti au fost date în anul 45 la sinodul apostolesc din Ierusalim. ***I. Bickell*** (a. a O. S. 78 fg. 230 fg) afirmă că aceste canoane au fost publicate în jumătatea a doua a veacului al IV-lea, deci după sinodul I ecumenic. Se pare că aceeaşi părere o împărtăşeşte ţi ***Dr. Ios. Zhishman*** (Das Ehercht der or, Kirche, Wien, 1864 S 453)

IV-lea.*[18]) Pe lângă toată cinstea, ce i se cuvine lui Damaschin pentru multele lucrări însemnate, astăzi nu se poate primi afirmaţia lui despre persoana, pe care dânsul o numeşte culegător al canoanelor apostoleşti, - şi anume din motivul fiindcă astăzi este dovedit în mod ştiinţific, că afară de epistola lui pastorală adresată către Corinteni, Clement Romanul nu a scris nimic altceva dintre toate lucrările, cari mai înainte i se atribuiau.*[19]) Şi pe lângă aceasta Clement, despre carele aminteşte canonul 85 apostolic ca despre editorul canoanelor apostoleşti sau mai corect al colecţiunii Aşezămintelor apostoleşti (Διαταγαι των Αποστολων) şi fără îndoială că Damaschin pe această bază a enunţat afirmaţia sa, face deosebire între sine şi acel Clement, carele a scris epistola lui către Corinteni deci între Clement Romanul, deoarece în canonul apostolesc menţionat, despre sine însuşi vorbeşte în persoana primă iar despre scriitorul epistolei în persoana a treia.*[20]) Prin urmare nu Clement Romanul a adunat şi publicat canoanele apostoleşti. Dar nici Clement din Alexandria (+ 217), ceea ce a afirmat odinioară B. Beveregius, celebrul editor al canoanelor bisericii răsăritene, fiindcă dânsul nu are dovezi nerăsturnabile pentru această afirmaţie a sa,*[21]) Culegătorul acestor canoane apostoleşti nu a putut fi nici Papia din Ierapole, nici Egesip, ambii din primele două secole ale Bisericii creştine, despre carii Eusebiu din Cesareia zice în istoria sa că au adunat tradiţia apostolică şi că au consemnat în carte totul ceea ce au auzit de la diferite persoane, cari au venit în contact cu Apostolii.*[22]) Opinia, că adică culegătorul acestor canoane apostoleşti uşor a putut fi sau Papia sau Egesip, a fost scoasă din cuvintele generalizatoare ale lui Eusebiu că cei doi menţionaţi au adunat şi au consemnat totul ceea ce au auzit din tradiţia apostolică; dar nici unde nu este nici o menţiune specială, nu numai la Eusebiu, dar nici la un alt scriitor al epocii mai vechi şi astfel pe aceasta nu se poate întemeia nimic pozitiv.

Profesorul universităţii rom. Cat. din Tubingen, *Dr. I. S. Drey,* în prima jumătate a secolului al XIX-lea a scris un studiu. amănunţit despre canoanele apostoleşti şi la apus foarte mulţi l-au crezut pe acesta de

---

[18] *S Ioannis Damasc.* De fide ortodoxa IV-17 (ediţia Migne), iar editorul *Lequien* în ediţia din Veneţia 1748, I, 284) afirmă în nota marginală: Hi canones apochryphi sunt, nec in ecclesia universum recepti. Acest Lequien a fost dominican, deci rom. cat., prin ceea ce se explică această notă marginală a lui.

[19] Compară: *C. I. Hefele,* Patrum apostolorum opera. Tubing. 1855. Prolegom. pag. XXXV; *Dr. I. Nirschl:* Lehrbuch der Patrologie, Mainz, 1881, I-67 fg. ; *Dr. I. Alzog:* Handbuch der Patrologie, Freiburg, 1876, S. 23.; *Arhiepiscop. Filaret:* Istoria învăţăturii părinţilor bisericeşti, S. Petersburg, 1859, I-9.

[20] Vezi textul următor al can. 85 ap. Latineşte: Clementis epistolae duae et constitutiones vorbis episcopis *per me* Clementem octo libris nuncupatae. Drey a. a. O. S. 235).

[21] Pandectae canonum. Annotat., pag 40. Altcum Beveregius mai târziu a retractat afirmaţia sa exprimată despre Clement din Alexandria, (Codex canonum ecclesiae primitivae vindicatus et illustratus. Londin. 1678.)

[22] *Euseb. Caesar.,* Hist ecclesiae, III, 39; IV, 22.

autoritativ şi au acceptat în general concluziile lui despre timpul şi culegătorul acestor canoane.*[23]) În lexiconul cel mai nou al bisericii rom. cat. din Freiburg scriitori respectivi au primit şi astăzi concluziile lui Drey.*[24]) După Drey canoanele apostoleşti au fost adunate de două ori şi anume întâi primele 50 de canoane în sec- al V-lea, iar a doua oară ultimele 35 de canoane la începutul sec. al VI-lea şi astfel la răsărit din aceste două colecţiuni s-a format o singură colecţiune cu 85 canoane, pe când apusul a recunoscut numai primele 50 de canoane, iar colecţiunea a doua cu 35 de canoane a respinso ca apocrifă. De culegător nu se ocupă mult Drey, deoarece după părerea sa nu poate primi nici numai un singur culegător, nici doi, ci mai mulţi fiindcă, după părerea sa, aceste canoane apostolice nu sunt altceva decât repetarea, cu puţine excepţii, a canoanelor sinoadelor de la Niceia, Neocezareia, Antiohia, Lodiceia şi chiar a celui de la Calcedon. Afirmaţia aceasta a lui Drey despre canoanele apostoleşti poate că s-ar şi putea accepta, dar acest profesor ar fi trebuit să dovedească imposibilitatea cazului contrar, că adică tocmai sinoadele menţionate au scos canoanele lor din canoanele apostoleşti, după cum am arătat noi aceasta aici în conformitate cu autoritatea recunoscută a canoniştilor. Şi fiindcă Drey nu a dovedit aceasta, nu putem lua în serios afirmaţia lui.

Avocatul din Marsilia *I. A. V. Mortreuil* din prima jumătate a secolului nostru, vorbind despre canoanele apostoleşti, relevă ideea căci colecţiunea aceasta a fost scrisă la mijlocul secolului al III-lea, când au fost adunate toate instituţiile disciplinare, cari până atunci au fost păstrate prin tradiţie în singuraticele Biserici*[25]) Această opinie a lui Mortreuil este cea mai aproape de adevăr.

Deoarece nu există date exprese despre vre-o persoană, care ar fi compus colecţiunea canoanelor apostoleşti, pe baza celor spuse până acum se poate afirma că aceste canoane au fost adunate către finele sec. al III-lea cel mai târziu la începutul secolului al IV-lea de către un bărbat evlavios necunoscut, carele a numit aceste canoane „apostolice” spre a arăta originea lor adevărată.

3.Am văzut că în canonul al 2-lea al sinodului trulan este vorba de 85 canoane apostolice. Acest număr îl găsim şi în colecţia canonică a lui Ioan Scolasticul, patriarh în Constantinopol, carele a alcătuit colecţiunea sa pe la anul 550, aşa dară cu 140 de ani înainte de ţinerea sinodului trulan*[26]). Înainte de acest timp nu este cunoscut nimeni, carele ar menţiona

[23] A. a, O. S. 238 fg., 420 fg.
[24] *Wetzer und Welte.* Kirchenlexikon. Freiburg, 1884, III, 1029-1032.
[25] Vezi nota 2, pag. 14.
[26] Despre această colecţie vezi: Dreptul meu bisericesc (Zara, 1890), pag. 169.

colecţiunea canoanelor apostoleşti în cantitatea aceasta. Că ele însă au existat şi la origine în acest număr, se certifică prin practica primelor secole ale Bisericii, care practică se reoglindeşte în scrierile Părinţilor şi învăţătorilor bisericeşti ai acestei epoci. Biserica răsăriteană a recunoscut totdeauna acest număr al acestor canoane şi îl recunoaşte şi astăzi.

La apus au fost recunoscute numai 50 de canoane apostolice. În jumătatea primă a veacului al VI-lea superiorul unei mănăstiri din Roma, Dionisie (Dionisius exiguus), la solicitarea episcopului Ştefan din Salona (în Dalmaţia) a tradus de pe textul grecesc pe limba latină una dintre colecţiunile canonice şi la începutul colecţiunii canonice a pus 50 canoane apostolice[27]*). Bazat pe această colecţiune a lui Dionisie apusul întreg a primit, cu mai multe sau mai puţine restricţii, numărul de atât al acestor canoane.

Două păreri sunt pentru ce a luat Dionisie în colecţiunea sa numai 50 canoane apostolice.

După unii aceasta a depins de specialitatea colecţiunii greceşti, de pe care a tradus Dionisie, şi în care, se pare, au fost numai 50 de canoane şi această afirmaţie se argumentează cu aceea că există deosebire între textul colecţiunii traduse de către Dionisie şi cel al colecţiunilor canonice manuscrise greceşti[28]*). Dar afirmaţia aceasta este greu de acceptat, deoarece este aproape inadmisibil ca Dionisie, carele a fost provocat să traducă canoanele Bisericii răsăritene pentru folosinţa Bisericii apusene, ar fi considerat atât de cu uşurinţă problema sa şi nu şi-ar fi luat atâta osteneală ca să compare câteva manuscrise greceşti şi să alcătuiască din acestea colecţiunea sa, a cărei chemare a fost atât de mare. Iar această comparaţie l-ar fi dus fără îndoială la convingerea că la răsărit au cunoscut şi au primit un număr cu mult mai mare din aceste canoane, cu atât mai vârtos că *în acelaşi timp* Ştefan Efeseanul şi-a fost publicat sinopsa sa canonică, în care dacă şi după număr nu găsim 85 de canoane apostolice, totuşi sunt 77 şi după cuprinsul lor (sinoptic) corespund celor 85 de canoane ale noastre de astăzi. Tot aceasta se poate zice despre sinopsa publicată de magistrul Simeon în timpul lui Dionisie, în care sunt menţionate 82 de canoane*[29]). Puţini ani după Dionisie a scos Ioan Scolasticul colecţiunea sa canonică, în care au fost complet 85 de canoane. Prin urmare se poate considera ca fără nici o bază şi foarte superficială părerea formată în sensul că Dionisie nu a luat 85 canoane

[27] Tipărit în : G. Voelli şi H. Justelli: Bibliotheca juris can. veteris. Lutet. Paris 1661, I, 112-116, precum şi în Hefele: Conciliengeschichte I, 800- 816 şi Drey a. a. O. S. 223-230.
[28] De ex. : Hefele, Conciliengeschichte, I, 794; Drey: a. a. D. S. 207 fg.; Bikell: a. a. O. S. 85.
[29] Despre această colecţiune vezi: Dreptul meu bisericesc, pagina 167-168.

în colecţiunea sa, ci numai 50, din cauză că în manuscrisul grecesc, de pe care a tradus dânsul, nu au fost decât 50 canoane.

Alţii afirmă că Dionisie a tradus numai 50 şi pe celelalte 35 le-a omis şi în colecţiunea sa a primit numai pe cele dintâi 50 de canoane, fiindcă aşa i sa poruncit de la Roma*[30]). Având în vedere că la apus, în general, totdeauna au privit cu gelozie mare la canoanele apostoleşti şi în felul acesta a fost obligat şi Dionisie să trateze aceste canoane în diferitele ediţii ale colecţiunii sale canonice, afirmaţia aceasta uşor poate fi acceptată de temeinică. Pentru Roma nu era deloc plăcut să se răspândească la apus sub numele de apostolice astfel de canoane cari în multe chestiuni au fost în contrazicere cu practica Bisericii apusene, ba, ceea ce este mai mult, chiar şi osândeau această practică. Este suficient a da atenţie unor chestiuni, despre cari se vorbeşte de la canonul al 51-lea înainte şi îndată vom avea dovezi pentru această presupunere. Spre pildă în primele secole în Biserica apuseană se interesa în chip foarte viu de chestiunea celibatului preoţesc şi se lucra cu toate mijloacele ca clericii să fie necăsătoriţi. Multe sinoade din sec. al III-lea şi al IV-lea ţinute în Galia şi în Spania lovesc cu anatemă pe clericii căsătoriţi, decretele papilor din Roma ameninţă cu pedepsele cele mai severe clericul, care trăieşte cu soţia sa; papa Siriciu numeşte crimă (crimen) viaţa conjugală a preoţilor. Stând astfel lucrurile, nu este de mirat dacă apusul a fost constrâns să lepede canonul, care purta numele de canon apostolic, dar carele a răsturnat în mod categoric teoria celibatului. Aşa este canonul 1, carele a fost lepădat din partea apusului şi carele este cel al 51-lea după calculul nostru. La apus era practica de a posti Sâmbăta şi aceasta s-a legiferat prin hotărârile unor sinoade provinciale de la apus şi prin decrete papale; deci primirea şi recunoaşterea canonului al 66-lea apostolic – carele opreşte postul acesta - ar fi însemnat de a recunoaşte în faţa lumii întregi abaterea de la tradiţiile apostoleşti. La apus se neglijase postul de Miercuri şi nu voiau să-l primească cu toate că se susţinea energic de însuşi învăţători Bisericii apusene (de exemplu fericitul Augustin(; iar canonul al 69 apostolic ordonă direct postul acesta şi astfel condamnă inovaţia Bisericii apusene. Canonul al 70-lea apostolesc condamnă pe oricine întrebuinţează azimă în Biserică; dar la apus (mai ales în Spania) pe atunci s-a fost introdus deja prin contrabandă obiceiul de a oficia sfânta liturghie cu azimă.

---

[30] Această idee a fost scoasă în relief la apus, între alţii, de către arhiepiscopul de Paris, *Petrus de Marca* în lucrarea sa erudită: De concordia sacerdotii et imperii (Paris 1704), afirmând că Dionisie a fost constrâns să primească în colecţiunea sa numai 50 de canoane şi pe ultimele 35 să le omită, din cauză că între canoanele din urmă au fost şi de acelea, cari erau în contrazicere cu obiceiurile Bisericii romane, îndeosebi cel al 66-lea, canonul potrivnic de a posti Sâmbăta, carele desigur era ingratus Romanis auribus (pag. 227).

Reglementarea în felul acesta a acestor şi a altor chestiuni similare, fiind în contradicţie cu obiceiurile apusene, cari la apus au devenit vitale şi serveau ca mijloace pentru atingerea unor scopuri speciale, natural că a provocat contra canoanelor apostolice opoziţia, pe care o găsim în sec. al VI şi în cele următoare. Prin urmare înaintea noastră este deplin lămurit că colecţia canoanelor apostolice a avut atâtea canoane câte au fost acceptate de către Biserica răsăriteană de la început până în ziua de astăzi şi ultimele 35 au fost lepădate de către Biserica apuseană numai din motivele arătate, după ce la începutul secolului al VI-lea a primit numai primele 50 de canoane. Importanţa canoanelor apostolice (acum fără privire la numărul lor) nu a fost aceeaşi la apus ca şi la răsărit, deşi în ediţia primă a colecţiunii lui Dionisie la titlul canoanelor apostolice se zice că ele sunt prolata per Clementem ecclesiae Romanae pontificem. Pe când răsăritul a recunoscut originea lor apostolică, acelaşi Dionisie le menţionează ca pe Canones qui dicuntur Apostolorum şi adaugă că mulţi trag la îndoială originea lor apostolică; şi deja în o altă colecţiune canonică, pe care a alcătuit-o mai târziu şi de la care s-a păstrat şi prefaţa, dânsul a omis cu totul canoanele apostolice, motivând că: quod non admisit universitas, ego qouque ni hoc opere praetiermisi*[31])Episcopilor romani nu le-a putut fi pe plac spre pildă canoanele 5, 17, 18, 26 şi 40 privitoare la căsătoria persoanelor sacramentale; canonul 6, care prescrie cu ce se poate îndeletnici persoanele sacramentale; canonul 34, carele recunoaşte independenţa mitropoliţilor; canoanele 35 şi 37, cari mărginesc puterea autocrată a episcopului din Roma în Biserică; sau canonul 50, care dispune botezarea prin cufundare. Din cauza aceasta episcopii romani în baza puterii lor, de care dispuneau la apus, au fost siliţi să împiedice răspândirea canoanelor apostolice la apus şi să le proclame apocrife. Papa Gelasie (494), publicând un decret de libris non recipiendis, în epilogul acestui decret, deci prin decizia unui episcop de Roma (poate Ormuzd + 523) a fost trecută şi colecţiunea canoanelor apostolice în rândul cărţilor interzise*[32]) În general se poate zice că în cursul celor trei secole următoare canoanele apostolice şi-au pierdut cu totul importanţa la apus. Numai în secolul al IX Pseudoisidor a primit din nou aceste canoane în colecţiunea sa şi anume pe baza traducerii lui Dionisie*[33]). Mai târziu au fost primite şi în Decretul Gratiani (sec. XII) şi anume după ce canonul al 2-lea al sinodului trulan a devenit obligatoriu şi la apus şi astfel şi canoanele apostolice cuprinse întrânsul, în număr de 85; deşi în decretul

---

[31] Vezi epistola lui Dionisie către papa Ormuzd, în lucrarea scrisă de *F. A. Biener* asupra acestei colecţiuni: De collectionibus canonum ecclesiae graecae. Berol, 1827, pag. 11-12.
[32] Bickell a. a. O. S. 74.
[33] Despre această colecţiune vezi Dreptul meu bisericesc, pag. 174.

menţionat se găsesc extrase numai din 50 de canoane şi anume după traducerea lui Dionisie*[34]) Dispoziţiunile acestor canoane apostoleşti astăzi poate că întru atâta sunt valabile în Biserica apuseană, întrucât este şi Decretum Gratiani, carele de altcum constituie partea primă din Corpus juris canonici rom. cat.

Şi prin aceasta am dovedit că canoanele apostolice derivă de la Sfinţii Apostoli, că după număr ele au fost predate oral de către Apostoli primilor lor succesori în câtimea lor de astăzi, că aceşti succesori ai Apostolilor le-au păstrat prin tradiţie până a ultimii ani ai secolului al III-lea sau până la începutul sec. al IV-lea, că mai apoi ele au fost culese şi consemnate de către o persoană evlavioasă necunoscută într-o colecţiune, că dânsele au fost primite şi recunoscute de către Biserica ecumenică, după cuvintele canonului al 2-lea al sinodului trulan: „spre folosul sufletelor şi spre tămăduirea patimilor….”

În colecţiunile canonice oficiale ale unor Biserici provinciale: în *Cormciaia slavă,* în *Kniga pravil**[35]) rusească, în *Pidalionul* grecesc şi în *Îndreptarea legii* românească se pot găsi toate canoanele apostolice. Numai în aceasta din urmă au fost reduse la 83.

În Cormciaia noastră*[36]) mai sunt câteva canoane cu numele Sfinţilor Apostoli, cari formează capitolele 2, 3 şi 4 dintrânsa; adică 17 canoane ale apostolului Pavel (cap. 2), 17 canoane ale apost. Petru şi Pavel (cap. 3) şi 2 canoane ale tuturor apostolilor laolaltă (cap 4). Aceste canoane sunt luate din cartea a VIII-a a aşa ziselor Aşezăminte apostolice şi au fost primite în Sinopsa, la care Aristen şi-a scris comentariile sale şi care a servit de bază atât pentru Cormciaia noastră cât şi pentru Îndreptarea legii, deşi în colecţiunea ultimă aceste canoane nu se aflâ*[37]). Aceste canoane nu au obligativitate generală, deoarece canonul al 2-lea al sinodului trulan a despoiat de importanţă juridică însuşi izvorul, din care provin ele. În privinţa canoanelor respective Zonara spune următoarele: „Deoarece canonul al 2-lea al sinodului al 6-lea dispune în felul acesta şi nicăieri altundeva nu mai menţionează alte canoane apostolice decât numai pe cele 85, nu trebuiesc primite alte canoane, cari poartă numele de apostolice, dimpotrivă trebuiesc condamnate, privite de false şi lepădate, căci poartă titlu fals, sunt alterate şi

---

[34] *Berardi* observă următoarele: Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti. Taurin, 1752, (Bickell, a. a. O. S. 241. Anm. 2).
[35] Cartea canoanelor. (Nota Tr.)
[36] Adică slavă. (Nota Tr.)
[37] Aceste canoane pseudoapostolice se cuprind în Sintagma ateniană, IV, 399-403; *Pitra,* op.cit. 64 sq; *Beveregii,* Pandectae, vol. II, pag. 188.

nu sunt primite în numărul acelora, cari sunt confirmate de către sfinţii şi dumnezeieştii Părinţi*[38])

Canoanele sinoadelor ecumenice[39]).*

Biserica ortodoxă primeşte şi recunoaşte şapte sinoade ecumenice, cari s-au ţinut între anii 325 şi 787. Dintre aceste şapte sinoade ecumenice, întrunite din cauza diferitelor erezii ivite în Biserică, de la şase ne-au rămas canoane şi anume: de la primul din Niceia, de la primul din Constantinopol, de la cel din Efes, de la cel din Calcedon, de la sinodul trulan şi de la al II-lea din Niceia. Sinoadele al II-lea şi al III-lea de la Constantinopol nu au dat nici un canon şi spre a suplini ceea ce n-au făcut aceste sinoade, Părinţii sinodului al III-lea constantinopolitan au fost convocaţi a doua oară la Constantinopol, şi împreună cu alţi episcopi s-au întrunit la anii 691-692 ca

---

[38] *Sintagma Ateniană*. II, 111.

[39] Compară articolul meu „despre sinoadele ecumenice" din cartea mea: „*Canoanele cu comentarii*", Pancevo, 1880, II, 29-73. Articolul lui T. Barsov despre sinoadele ecumenice în revista „Hristiannskoe Citenie", 1869, II, 191 etc; Αδεσποτν, περι των εζ οικουμενικων Συνοδων, Σ, I, 370; *Harduini:* Conciliorum collectio regia maxima, Tom. 12, Paris, IV, 1,486; *C. Voelli et H. Iustelli,* Bibliotheca iuris canonici veteris, Lutet, Paris, 1656, II, 1161; Φωτιου περι των επτα οικουμενικων Συνοδων, Sint. At. I, 375; *Harduini IV,* 1463; *Voelli et Iustelli,* II, 1141; Νειλου Μιτροπολιτου 'Ροδου Διηγησισ συνοπτικη περι των αγιων και οικουμενικων Συνυδον, Sint. At, I, 389; *Harduini,* IV, 1479; *Voell, et Iusteli,* II, 1155; Σινοδικον (Libellus synodicus) *Harduini,* IV, 1491; *Voell et Iustel.* II, 1166. Asupra colecţiunii din urmă, care tratează despre 153 sinoade, începând cu sinodul apostolic de la anul 49 ţinut în Ierusalim până la sinodul din anul 877, vezi: *Hefele,* Conciliengeschichte, I, 84. Noi ne-am folosit şi de datele tratelor scriitorilor următori: Anonimul, Fotie, Nil şi de Sinodicon şi anume întrucât am avut trebuinţă la schiţarea fiecărui sinod, despre care se tratează în introducerea prezentă şi din cauza aceasta la singuraticele sinoade nici nu ne vom mai referi la aceste tratate.

În general cea mai bună lucrare apărută până azi asupra sinoadelor este opul: „Istoria sinoadelor" a episcopului de Rottenburg, *Dr. Hefele.* Am o traducere franţuzească a ei 12 volume (Paris, 1869- 1878). care cuprinde timpul de la începutul Bisericii până la sinodul din Basel (1449). Din ediţia a II-a germană am primele patru volume (Freiburg, 1873-1879). Hefele este îndeobşte cunoscut prin multele sale lucrări şi e privit ca cel mai erudit teolog al Bisericii romane. Pe timpul sinodului din Vatican, fiind istoric profund, s-a distins ca adversar pronunţat al infailibilităţii şi a publicat atunci o lucrare, pe care noi o avem în traducere germană sub titlul: „Honorius und das sechste algemeine Concil…" (Tubingen, 1870), în care demonstrează cu un exemplu istoric că un papă poate greşi, ba chiar poate fi condamnat ca eretic de către sinod. În acelaşi timp a scris o altă lucrare a sa în acelaşi sens împotriva profesorului Penaci. După ce s-a înapoiat din Roma în eparhia sa (1871), recunoscând faptul împlinit, într-una din scrisorile lui pastorale a căutat să reconcilieze cumva hotărârea sinodului al VI-lea ecum. Cu a celui din Vatican. Dar prin această faptă a lui nu a încetat de a fi considerat şi mai departe în cercurile ştiinţifice ca învăţat de primul rang. Dintre cărţile scrise asupra sinoadelor vrednice ce comparat sunt încă: lucrarea lui *Dr. Michaud*: „Discussion sur les sept conciles oecumeniques" (Berne 1878), care este destinată unirii Bisericilor. Lucrarea e frumoasă, numai că autorul depăşeşte într'însa marginile „punctului de vedere tradiţional" şi se aşează mai bucuros pe „punctul de vedere liberal" („au point de vue liberal") aşa că lucrarea lui nu poate rezista întru toate criticii strict ştiinţifice. Dar trebuie să avem în vedere că autorul este un catolic vechi din Elveţia şi că lucrarea lui este un protest contra sinodului din Vatican din punctul de vedere al romano catolicilor germani liberali şi deci lucrarea amintită trebuie apreciată din acest punct de vedere.

şi întâia dată în aceiaşi sală împărătească (Τρουλλον) şi au dat canoanele respective. În conformitate cu problema acestui sinod, canoanele lui se numesc sau canoanele sinodului al *şaselea,* sau ale sinodului *cinci-şaselea* sau ale sinodului *trulan.*

Sinodul I de la Niceia, ***primul ecumenic**[40]).*

Sinodul acesta a fost convocat din cauza învăţăturii prezbiterului din Alexandria, Arie, carele voia să expună în mod simplu şi lămurit misterul despre Sfânta Treime, astfel încât acest mister să devină clar şi înţeles şi pentru raţiunea omenească. Din cauza aceasta a început să înveţe că în Sfânta Treime numai Dumnezeu Tatăl este Dumnezeu adevărat în sensul strâns şi strict al cuvântului; Dumnezeu Fiul şi Duhul Sfânt sunt mai mici decât Tatăl şi sunt cu dânsul în astfel de raport ca şi cu cauza şi izvorul existenţei lor. În special referitor la Dumnezeu Fiul învăţa că dacă Tatăl a născut pe Fiul, apoi El trebuie să fie originea existenţei acestui născut şi deci a fost un timp când Fiul nu a existat şi în consecinţă acesta s-a ivit în timp, iar nu există din veşnicie. Ca atare Fiul nu poate fi după fiinţa sa unul cu Tatăl, deci nu poate fi de aceeaşi fiinţă cu Tatăl; prin urmare numai întru atâta poate fi numit Dumnezeu, întrucât este imaginea şi expresiunea deplină a perfecţiunii lui Dumnezeu.

Spre a demonstra falsitatea acestei învăţături, care câştigase mulţi aderenţi şi care ameninţa să se dezvolte în epidemie generală, episcopii ortodocşi au hotărât convocarea unui sinod ecumenic, în care, prin glasul Bisericii ecumenice, să se fixeze învăţătura ortodoxă faţă de învăţătura falsă a lui Arie. Împăratul Constantin satisfăcu, dorinţa episcopatului ortodox şi sinodul se adună în Niceia, capitala Bitiniei, la anul 325. La sinod au fost prezenţi 318 Părinţi. Cei mai distinşi au fost: Alexandru, episcopul Alexandriei, Eustatie, episcopul Antiohiei şi Macarie, episcopul Ierusalimului, Silvestru, episcopul Romei, a fost reprezentat prin doi delegaţi speciali: prezbiterii Victor şi Vicenţiu. Participanţii, cari s-au distins prin viaţă sfântă, au fost: Nicolae din Mira Lichiei, Spiridon din Trimitunda, Pafnutie din Tebaida, Osiu din Cordova şi alţii. Din partea lui Arie au fost

---

[40] Asupra primului sinod ecum. Vezi: „*Activitatea sinoadelor ecumenice* în traducere rusească” (Kazan, 1859-1873) lucrare alcătuită pe baza opurilor Labbei et Cossartii (1671) şi Harduini, vol. I, pag. 32-203. *Harduini,* Concil. Coll I, 309 sq.; Compară: *Hefele,* Conciliengeschichte, I, 252 fg; Ediţia mea: „*Canoanele însoţite de comentarii”,* vol. II, pag 77 etc.

Πηδαλιον, Σελ, 118 κτλ. Apoi referitor la chestiunea dogmatică a acestui sinod mai trebuie amintit: Cch. W. *F. Walch*, Entwurf eines vollstandigen Historie der Keizerein, XI Th, Leipzig, 1762-1785, II, 385 fg şi Dr. *I. Schwane,* Dogmengeschichte der patristischen Zeit, Munster, 1869, S. 108 fg.

prezenţi aproximativ 20 episcopi. Pe lângă episcopi au mai fost şi câţiva prezbiteri şi diaconi; între cei din urmă s-a distins tânărul arhidiacon din Alexandria, Atanasie, prin ştiinţa lui teologică profundă şi prin darul oratoric. Prima şedinţă solemnă a sinodului s-a ţinut la 20 Mai 325 şi sesiunea a durat până la 25 August al aceluiaşi an. Scaunul prezidenţial l-a ocupat Eustatie, episcopul Antiohiei, iar în absenţa lui l-a suplinit Alexandru, episcopul Alexandriei. Preşedinte de onoare a fost împăratul.

După ce s-a dezbătut chestiunea principală, în şedinţa sinodului din 19 Iunie s-a alcătuit simbolul următor:

„*Credem într-unul Dumnezeu Tatăl, Atotţiitorul, Făcătorul văzutelor tuturor şi nevăzutelor. Şi într-unul Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, unul născut, carele din Tatăl s-a născut, adică din fiinţa Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, acela ce este de o fiinţă cu Tatăl, prin carele s-au făcut toate cele ce sunt în cer şi pe pământ; carele pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire s-a pogorât, s-a întrupat şi s-a făcut om, a pătimit, a înviat a treia zi, s-a suit la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui şi iarăşi va veni să judece vii şi morţii. Şi întru Duhul Sfânt. Biserica universală şi apostolică anatemizează pe cei ce zic că era un timp când Fiul lui Dumnezeu nu era, şi că nu exista înainte de naşterea sa, şi că sa făcut din cele inexistente, sau pe cei ce afirmă că provine din alt ipostas sau fiinţă, sau că se poate schimba, sau transforma.*[41])

După ce acest simbol s-a publicat şi Arie n-a voit să-l iscălească, acesta a fost caterisit şi exclus din Biserică ca eretic şi împreună cu dânsul încă doi episcopi, cari n-au voit să semneze simbolul.

Afară de chestiunile lui Arie s-au mai dezbătut la sinod timpul serbării Paştilor, schisma lui Meletie, celibatul preoţilor şi în fine s-au dat canoanele.

În privinţa zilei, în care trebuie să se serbeze amintirea învierii lui Hristos au avut loc discuţii lungi între Biserica răsăriteană şi cea apuseană. Sinodul niceian a hotărât să pună capăt acestui diferend, orânduind ca Învierea să se serbeze totdeauna în zi de Duminică şi anume în Dumineca după echinocţiul de primăvară şi dacă această Duminică ar coincide cu Paştile iudaice, atunci să se serbeze în Dumineca următoare.

Schisma lui Meletie consista în aceea că Meletie, episcopul Licopolei din Tebaida, din poftă de stăpânire s-a fost despărţit (304) de către episcopul

---

[41] Simboalele şi dogmele sinoadelor le citez după ediţia sinodală din *Kniga Pravil* (Moscova, 1862). Acest simbol se găseşte acolo la pag. 1-2.

Autorul ne dă şi textul grecesc al simboalelor şi dogmelor parale cu cel slavon din Kniga Pravil, iar la note traducerea pe limba sârbească, Noi am omis textul grecesc din lipsa cantităţii necesare a literelor greceşti la tipografia noastră (n. Tr.).

Alexandriei, de care depindea în privinţa ierarhică şi a început să-şi extindă în mod arbitrar stăpânirea asupra eparhiilor străine şi să săvârşească hirotonisiri. Pe timpul sinodului nicean erau în Egipt aproximativ 30 episcopi meletieni, cari provocau multe discordii în Biserică. Sinodul neceian prin hotărârea sa a desfiinţat schisma aceasta, privând pe pricinuitorul ei, pe Meletie, de orice putere pentru viitor.

La sinod s-a dezbătut şi chestiunea dacă episcopii, prezbiterii, diaconii şi ipodiaconii să fie necăsătoriţi şi s-a făcut încercarea ca sinodul să dea un canon asupra acestei chestiuni. Pafnutie episcopul din Tebaida, carele trăia în castitate severă, s-a ridicat împotrivă şi, arătând că nu trebuie să se pună asupra clericilor un jug atât de greu, a convins sinodul să renunţe la intenţia sa. În privinţa încheierii căsătoriei s-a decis ca toţi cei ce vreau să intre în serviciu sacerdotal să facă după voinţa lor.

Şi în fine sinodul a dat 20 canoane. Acest număr se găseşte în toate colecţiunile de canoane, atât în Biserica răsăriteană, cât şi în cea apuseană. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul al IV-lea.

În ediţia lui Harduini găsim multe alte canoane cu numirea de niceiene şi cari sunt traduse din limba arabă. Prima traducere este a lui Turrian şi conţine 80 de canoane; a doua e a maronitului Abraham Echellensis şi cuprinde 84 canoane.*[42]) Dar canoanele acestea precum şi altele, afară de ale noastre 20, toate sunt apocrife, despre ceea ce am vorbit la alt loc.*[43])

Sinodul I de la Constantinopol, ***al doilea ecumenic.**** [44]**)**

Învăţătura lui Arie referitoare la Fiul lui Dumnezeu că este creat şi nu e de o fiinţă cu Tatăl a avut de consecinţă logică aceeaşi învăţătură cu privire la Duhul Sfânt. Episcopul din Constantinopol, *Macedonie* (începând cu anul 343) a fost primul carele a început să profeseze această învăţătură cu privire la Duhul Sfânt, susţinând că este mai mic decât Tatăl şi Fiul şi că lui nu i se cuvine slava şi divinitatea Tatălui şi Fiului. Doctrina aceasta nouă a câştigat mulţi aderenţi, mai cu seamă dintre cei ce cultivau în taină eresul lui Arie şi a provocat multe tulburări în Biserică. Spre a pune capăt acestor tulburări, cari s-au înstăpânit aproape în întreg răsăritul şi totodată spre a se face rânduială cu privire la scaunul constantinopolitan, carele a fost atacat de către aderentul lui Arie, episcopul Demofilos, s-a ivit necesitatea să se

---

[42] *Harduini,* **I**, 463.
[43] *Canoanele cu comentarii,* II, 85. - Compară ce spune *Beveregius,* Pandectae, I, 686, despre ediţia arabă.
[44] *Dieania vsel. soborov* (Activitatea sinoadelor ecumenice), I. 229; *Harduini,* I, 879 sq.; Compară: *Hefele,* Conciliengeschichte, II, 1 fg.; Πιδαλιον, Σελ. 153 κτλ.; *Walch,* o. c III, 70 fg; *Scwane,* Op. cit. S. 217 fg.

convoace un sinod ecumenic, carele cu autoritatea sa să desfiinţeze doctrina falsă şi să se restabilească ordinea în Biserică.

Împăratul Teodosie, satisfăcând dorinţei episcopilor ortodocşi, a convocat sinodul la Constantinopol pe luna Mai din anul 381, care sinod a lucrat până la 9 Iunie al aceluiaşi an. La sinod au participat 150 episcopi ortodocşi, toţi din partea răsăriteană a lumii creştine. De la apus nu a fost nimeni prezent. Dintre cei ce au urmat eresul lui Macedoniu, au fost prezenţi la sinod 36 episcopi. Preşedinţia a avut-o Meletie al Antiohiei, iar, după ce acesta a murit, scaunul prezidenţial a fost ocupat întâi de către Grigorie de Nazianz, mai apoi de către Nectarie al Constantinopolului. Împăratul a participat la deschiderea sinodului.

După ce s-a făcut ordine în privinţa tronului constantinopolitan, sinodul a trecut îndată la dezbaterea învăţăturii lui Macedoniu şi a condamnat această învăţătură, declarând pe Macedoniu eretic. Apoi s-a confirmat cu unanimitate simbolul neceian, dar fiindcă în acesta despre divinitatea Duhului Sfânt nu se vorbeşte atâta, cât ar fi fost necesar pentru condamnarea învăţăturii false a lui Macedoniu, Părinţii sinodului au găsit de bine să precizeze exact doctrina ortodoxă referitoare la Duhul Sfânt, după cum s-a făcut aceasta la sinodul niceian referitor la Fiul şi astfel să întregească simbolul niceian. Cu aprobarea unanimă a Părinţilor s-a dat simbolul următor:

Credem într-unul Dumnezeu Tatăl, Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului, văzutelor tuturor şi nevăzutelor. Şi într-unul Domnul Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, unul născut, carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toţi vecii, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iar nu făcut, acela ce este de o fiinţă cu Tatăl, prin carele toate s-au făcut; Carele pentru noi oamenii şi pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri, şi s-a întrupat de la Duhul Sfânt, şi din Maria Fecioară, şi s-a făcut om; şi s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, şi a pătimit, şi s-a îngropat; şi a înviat a treia zi după scripturi; şi s-a suit la ceruri şi şade dea dreapta Tatălui; şi iarăşi va să vie cu slavă să judece vii şi morţii, a căruia împărăţie nu va avea sfârşit. Şi întru Duhul Sfânt, Domnul, de viaţă făcătorul, carele din Tatăl purcede, acela ce împreună cu Tatăl şi cu Fiul este închinat şi slăvit, carele a grăit prin prooroci. Într-una Sfântă, Catolicească, şi Apostolească Biserică. Mărturisim un botez întru iertarea păcatelor. Aşteptăm învierea morţilor; şi viaţa vecilor. Amin"[45])

---

[45] *Kniga Pravil,* pag. 3-4. Asupra simbolului niceianoconstantinopolitan vezi lucrarea mea: Chiril şi Metodiu şi adevărul ortodoxiei" , Zara, 1881, pag 57-77, 321, 340-343. Împrejurarea că cuvântul "Κατολικην" din articolul al 9-lea l-am tradus prin cuvântul "Catolicească", iar nu prin „sobornicească" provine de acolo că am urmat textului grecesc al simbolului. Mitropolitul Filaret, în catehismul său aprobat

Toată grija Părinţilor ortodocşi cât şi a împăratului s-a îndreptat spre convertirea episcopilor macedonieni la credinţa adevărată. Deoarece aceasta nu s-a putut obţine, toţi au fost caterisiţi şi excluşi din Biserică.

Înainte de închiderea sinodului s-au dat 7 canoane. Cu numărul acesta au fost primite canoanele în colecţiunea canonică bisericească universală; acelaşi număr se găseşte şi în *Kniga pravil* şi în Πιδαλιον. În *Cormciaia* (capitolul 11) şi Îndreptarea Legii sunt 8, dar aceasta provine din împrejurarea că în Sinopsă – baza acestor colecţiuni – canonul ultim (7) e împărţit în două. Colecţiunile apusene au primit numai primele 4, pe când ultimele trei sunt considerate de adausuri ulterioare*[46]).

*Sinodul de la Efes, **al treilea ecumenic*[47])***

După cincizeci de ani de la sinodul al doilea ecumenic s-a simţit trebuinţa convocării unui nou sinod ecumenic spre a se suprima o nouă învăţătură falsă, care a apărut în Biserică, referitoare la persoana lui Iisus Hristos şi la raportul dintre fiinţa divină şi natura umană. În scrierile Părinţilor din sec. al IV-lea nu s-a expus deplin lămurit chestiunea cum s-au unit în persoana lui Iisus Hristos aceste două firi. Învăţătorii şcolii din Antiohia doreau, conform metodei lor, să expună lucrul acesta în mod inteligibil şi, fiind de credinţă că este imposibilă unirea firii divine nemărginite cu firea umană mărginită în persoana lui Iisus Hristos, au căzut în eres. Cel dintâi carele a început să dezvolte învăţătura aceasta a fost Diodor din Tars la finele sec. al IV-lea, accentuând şi ideea că Fecioara Maria nu a putut naşte pe Dumnezeu-Logosul, ci numai pe omul, în care divinitatea a locuit numai. Discipolul lui, Teodor de Mopsvestia, la începutul sec. al V-lea a expus şi mai amănunţit ideea aceasta a lui Diodor, până ce în fine Nestorie, arhiepiscopul Constantinopolului, apărând învăţătura lui Diodor, s-a decis să o propage ca învăţătură generală a Bisericii întregi. Până atunci toţi numeau Născătoare de Dumnezeu pe Fecioara Maria; lui Nestorie

---

de către Sf. Sinod, încă traduce acest cuvânt prin „povsemstvenuju" (universală). Cuvântul „sobornicească" din redactarea slavă de astăzi a simbolului nu corespunde originalului. A. Gesen a expus corect, în lucrarea sa asupra simboalelor (pag. 90-102), felul cum s-a tradus cuvântul "Κατολικην" în diversele redactări slave. Ceea ce se spune aici de către autor asupra traducerii slave a cuvântului grecesc Κατολικην se poate în întregime afirma şi despre traducerea lui românească. (N. Tr)

[46] *Hefele,* Conciliengeschichte, II, 12 fg. ; În *Harduini* (I, 817) se găseşte o parafrază arabică a lui Iosif egipteanul asupra primelor şase canoane ale noastre, cari sunt contrase în patru canoane. Al şaptelea lipseşte. Compară: *Beveregii,* Pandectae, I, 700.

[47] *„Activitatea sinoadelor ecumenice"* I, 131 sq. – *Harduini,* I, 1271 sq. –Compară: Πηδαλιον, Σελ 166 κτλ. ; *Hefele*, Conciliengeschichte: II, 141 fg; Lucrarea mea: "Canoanele însoţite de comentarii", vol. II, pag 267.; *Walch,* Op. cit. V, 289 fg.; *Scwane,* Op. cit. S. 409 fg.

i s-a părut că numirea aceasta este ofensă contra Divinităţii şi a început să numească pe Fecioara Maria Născătoare de Hristos, Împotriva acestei învăţături s-a ridicat mai ales Chiril, arhiepiscopul Alexandriei, carele, după multe încercări nereuşite de a abate pe Nestorie de la învăţătura nouă, a scris împotriva lui Nestorie douăsprezece anatematisme.[48]*)

Nestorie apărându-şi doctrina, a scris şi el douăsprezece anatematisme contra celor 12 anatematisme al lui Chiril.*[49]) Acum, după ce anatematizările au devenit publice, turburarea spiritelor a atins punctul culminant şi întreaga lume creştină s-a divizat în două tabere adverse. Numai autoritatea unui sinod ecumenic era în stare să pună capăt acestei calamităţi – şi acest sinod a fost convocat de către împăratul Teodosie II la Efes. S-a deschis la 22 Iunie anul 431, a ţinut şapte şedinţe şi s-a terminat la 31 Iulie. Numărul Părinţilor participanţi la acest sinod a fost aproximativ de 200, în majoritate răsăriteni. Pe Celestin, episcopul Romei, l-au reprezentat trei delegaţi speciali. Preşedintele sinodului a fost Chiril al Alexandriei.

Învăţătura lui Nestorie s-a dezbătut chiar în prima şedinţă şi a fost unanim condamnată ca eretică. Nestorie a fost caterisit şi exclus din Biserică şi împreună cu dânsul toţi cei ce aderau la învăţătura lui. În celelalte şedinţe sinodul s-a ocupat de Pelagieni şi Mesalieni, pe care i-a condamnat, apoi a dezbătut câteva chestiuni de caracter disciplinar.

În colecţiunile răsăritene de canoane sunt primite 8 canoane acel acestui sinod. Cele dintâi şase nu au caracter strict canonic, ci se referă la Nestorianism şi Pelagianism. Canonul 7-lea tratează despre păstrarea nevătămată a simbolului de credinţă, iar al 8-lea hotărăşte autocefalia episcopului Ciprului. Caracter canonic are şi enciclica sinodală adresată sinodului din Pamfilia din prilejul demisiei din scaunul episcopal a episcopului Pamfiliei, Eustaţiu. Enciclica aceasta, din cauza acestei importanţe, a fost primită în *Cormciaia* (cap. 12) şi în *Îndreptarea legii* ca al 9-lea canon al sinodului.*[50]) În colecţiunile cu canoane ale Bisericii apusene, canoanele acestea nu se găsesc. Numai extrase din actele sinodului se pot găsi, într-o formă sau alta, în câteva manuscrise latine.*[51])

[48] Pe acestea le-am citat în originalul grecesc şi în traducere sârbească în lucrarea mea *„Canoanele cu comentarii”*, II, 285-286. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul 35.
[49] Le-am citat în traducerea latină a lui *Mercator* în *„Canoanele cu memorii”*, II, 290-291.
[50] Compară comentariul meu referitor la enciclica aceasta în „*Canoanele cu comentarii”* II, 347-375.
[51] Vezi: *Maassen*, op, cit. 108-109; 136-137; 472, 545, 949. *Beveregii*, Pandectae, Tom. II Annot. În can. Ephes. Pag. 104.

Sinodul de la Calcedon, ***al patrulea ecumenic.****[52]**)**

Marea dispută hristologică nu s-a terminat prin condamnarea lui Nestorie la sinodul de la Efes. Pe când Nestorie învăţa deosebirea pronunţată între firea divină şi umană în Iisus Hristos, în acelaşi timp s-a ivit o doctrină cu totul contrară şi anume că în Hristos nu sunt două, ci numai o singură fire. În istorie doctrina aceasta este cunoscută sub numirea de eresul monofizit şi din cauză că începătorul lui este *Eutihie*, arhimandritul unei mănăstiri de lângă Constantinopol, eresul monofizit se mai numeşte şi eresul eutihian. Ca protector al lui Eutihie s-a ridicat Dioscor, episcopul Alexandriei, iar ca apărător al ortodoxiei s-a distins mai ales Leon, episcopul Romei. Energia lui Dioscor în apărarea monofizismului a provocat tulburarea mare în întreaga lume creştină cu atât mai vârtos fiindcă aceasta s-a petrecut chiar sub protectoratul împăratului Teodosie II. Soarta a voit ca Marcian, succesorul lui Teodosie II, carele a fost pătruns de duhul ortodoxiei să restabilească ordinea în Biserică şi să fortifice ortodoxia. Marcian atât în numele său cât şi a coregentului său împăratul apusean Valentinian III, a convocat un sinod la Niceia. Din forţa împrejurărilor sinodul nu s-a ţinut în Niceia, ci în Calcedon, un oraş liber din Asia mică, lângă Constantinopol.

Sinodul s-a întrunit şi s-a deschis la 8 Octombrie, anul 451, s-au ţinut 16 şedinţe şi s-a închis la 1 Noiembrie al aceluiaşi an. Au fost prezenţi 630 Părinţi. Delegaţi împărăteşti au fost şaptesprezece. Biserica apuseană a fost reprezentată prin cinci delegaţi speciali. Preşedinţia a avut-o însuşi împăratul când a fost prezent, iar dacă absenta, delegaţii lui. Dirigenţii afacerilor din sinod au fost Anatolie, episcopul Constantinopolului, Paschasiu şi Lucenţiu, delegaţii romani, Maxim, episcopul Antiohiei şi Juvenal, episcopul Ierusalimului.

Şase dintre cele şaptesprezece şedinţe ale sinodului au fost consacrate chestiunii principale. Dezbătându-se învăţătura lui Eutihie, sinodul l-a declarat eretic, l-a caterisit şi excomunicat din Biserică şi apoi a fixat dogma despre cele două firi în unica persoană a lui Iisus Hristos astfel:

„Urmând dumnezeieştilor Părinţi mărturisim cu toţii cu unanimitate pe unul şi acelaşi Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos, carele este perfect după Dumnezeirea sa, şi perfect după omenirea sa; Dumnezeu adevărat şi om adevărat, din trup şi din suflet; de o fiinţă cu Tatăl în urma Dumnezeirii Lui şi de o fiinţă cu noi în urma omenirii Lui; întru toate asemenea nouă, afară de păcat; carele după Dumnezeirea Lui s-a născut din Tatăl înainte de

---

[52] Activitatea sinoadelor ecumenice III, 24 până la fine; IV, 5 până la fine. *Harduini*, II, 1 sq. Compară: *Hefele*, Conciliengeschichte, II, 313 fg.; *Canoanele cu comentarii* II, 377; Πηδαλιον. Σελ . 180 κτλ.; *Walch*, op. cit. VI, 3 sq; *Schwane;* op, cit. S. 453 fg.

veci, iar în zilele din urmă pentru noi şi pentru a noastră mântuire din Fecioara Maria Născătoare de Dumnezeu după omenirea Lui; unul şi acelaşi Hristos, Fiul, Domnul. Unul născut, pe care l-am cunoscut că este din două firi neîmpărţite, nedespărţite neamestecate, neschimbate (căci prin unirea lor câtuşi de puţin nu s-a alterat deosebirea firilor, dimpotrivă însuşirile firilor s-au păstrat şi fiinţează într-o persoană şi într-un ipostas); fără a fi împărţite sau despărţite în două persoane, ci este acelaşi Fiu, unul născut Dumnezeu Cuvântul, Domnul Iisus Hristos, după cum ne-au învăţat de la început despre El Proorocii, şi El însuşi Domnul Iisus Hristos, şi după cum ne-au predat nouă simbolul Părinţilor.[53])*

La această dogmă s-a mai adus şi hotărârea următoare: „Deoarece noi am hotărât aceasta în deplină cunoştinţă de cauză şi cu cea mai mare silinţă, acest sfânt şi ecumenic sinod hotărăşte că nimănui nu-i este îngăduit să propună, să scrie sau să alcătuiască altă credinţă sau alt raţionament şi să înveţe pe alţii în acestea. Cei ce vor îndrăzni să alcătuiască, să predice, să înveţe altă mărturisire de credinţă sau să dea alt simbol celor ce se convertesc de la credinţa păgână sau de la alt eres şi doresc să cunoască adevărul, aceştia, dacă sunt episcopi, să înceteze de a fi episcopi, dacă sunt clerici, să înceteze a fi clerici, iar dacă sunt monahi ori mireni, să fie anatematizaţi”*[54])

Apoi s-apus la ordinea zilei rezolvarea câtorva chestiuni speciale. Dintre aceste merită menţiune cele referitoare la Teodorit la Teodorit din Cir şi Iba din Edesa, deoarece stau în legătură cu sinoadele ecumenice următoare. Teodorit, fostul amic al lui Nestorie şi adversarul lui Chiril din Alexandria, a scris o carte, condamnând anatematismele lui Chiril scrise împotriva lui Nestorie. Acum unii dintre episcopi pretindeau ca Teodorit să condamne în mod solemn pe Nestorie. El a făcut aceasta şi sinodul i-a permis să se bucure mai departe de demnitatea episcopală şi nu a pronunţat nici o condamnare împotriva cărţii lui Teodorit scrisă contra lui Chiril. Iba din Edesa a fost caterisit de către Dioscor şi acum dânsul a cerut de la Părinţii sinodului din Calcedon reintegrarea sa. Controversa a provenit din cauză că Iba trăia în prietenie cu Teodor din Mopsvestia, părintele nestorienilor şi cum dânsul a scris o scrisoare episcopului Maris, condamnând învăţătura lui Chiril. Iba, la invitarea făcută de sinod, a rostit anatemă împotriva lui Nestorie şi deci sinodul l-a reintegrat; dar prin rostirea acestei condamnări nu s-a vizat scrisoarea lui către Maris, după cum nu s-a

---

[53] *Kniga Pravil* pag. 5-6.
[54] *Activitatea sinoadelor ecumenice,* IV, 109-110; *Harduini* II, 456.

vizat nici cartea lui Teodorit – şi aceasta a fost, între altele, motivul principal pentru convocarea sinodului al V-lea ecumenic.

În cele două şedinţe din urmă sinodul a dat cele 30 canoane ale sale, respective în aceste şedinţe s-au dat 28 canoane, iar canoanele 29 şi 30 s-au făcut în şedinţa a patra a sinodului şi acum s-au adăogat şi celelalte. Sinodul acesta are acelaşi număr de canoane în *Cormciaia* (cap. 13), în *Cniga Pravil,* în Πηδαλιον şi în *Îndreptarea Legii*. În colecţiunile de canoane din apus sunt numai 27 canoane. Ultimele două (29 şi 30) nu sunt citate probabil din cauză că nu au fost date în formă expresă de canoane, iar al 28-lea nu este citat fiindcă delegaţii romani s-au ridicat împotriva lui chiar în sinod, văzând într-însul violarea primatului episcopului Romei.*[55])

Sinodul trulan, al ***cinci-şaselea ecumenic****.*

Sinodul acesta, cunoscut în general sub numirea de trulan, după cum am mai amintit, s-a întrunit cu scopul ca să se întregească sinodul V-lea şi VI-lea ecumenic în privinţa canoanelor. Aceste două sinoade s-au ocupat exclusiv de chestiuni doctrinare.

1.***Sinodul al V-lea ecumenic****, al II-lea din Constantinopol*[56]).*

Monofizismul s-a condamnat la sinodul de la Calcedon, dar nu a fost reprimat; în prima jumătate a veacului al VI-lea a avut mulţi aderenţi, cari erau activi în chip îndrăzneţ chiar şi din cauză că însăşi împărăteasa Teodora soţia lui Iustinian I, încă a fost o aderentă a monofizitismului. Monofiziţii, în scopul lor ascuns de a răsturna autoritatea sinodului de la Calcedon, propuneau împăratului că vor trece la ortodoxie, dacă Biserica va condamna pe Teodor din Mopsvestia, pe Teodorit din Cir şi pe Iba din Edesa, deoarece aceştia au fost aderenţii nestorianismului şi scrierile acestea le dă lor (monofiziţilor) dreptul de a bănui că Biserica aderă la nestorianism. Credeau că Biserica va ajunge în contradicţie cu sine însăşi, dacă acum va condamna pe Teodorit şi pe Iba, care au fost proclamaţi ortodocşi de către sinodul de la Calcedon. Împăratul, având intenţia de a restabili ordinea în Biserică s-a învoit şi la anul 544 a dat un edict special, cunoscut sub numirea de edictul „contra celor trei capitole” (κατα τριων κεφαλαιων), sub cari sunt a se

---

[55] Vezi mai pe larg la comentariul acestui canon în lucrarea mea: „*Canoanele cu comentarii”*, II, 532-571.
[56] Activitatea sinoadelor ecumenice, V, 18 până la fine; *Harduini,* III, 1 sq; Compară: *Hefele,* Conciliengeschichte, II, 798 fg; Πιδαλιον, Σελ. 211- 212(unde numărul anului de 653 sp se corecteze la 553) ; *Walch.,* op. cit. VIII fg *; Schwane,* op. cit. S. 478 fg.

înţelege: a) scrierile lui Teodor de Mopsvestia, b) scrierile lui Teodorit în favorul lui Nestorie şi contra lui Chiril precum şi a sinodului de la Efes şi c) epistola lui Iba către Maris. Deoarece toţi episcopii ortodocşi au denegat iscălirea acestui edict şi deoarece fără rezultat a rămas şi edictul nou împărătesc, mai moderat, dat în anul 551, şi deoarece agitaţia spiritelor a ajuns la culme, împăratul a hotărât şi a convocat un sinod ecumenic la Constantinopol.

Sinodul s-a deschi la 5 Mai, anul 553, a ţinut opt şedinţe şi s-a închis la 2 iunie al aceluiaşi an. La şedinţa ultimă au participat 164 episcopi. Preşedinte a fost Eutihie, patriarhul Constantinopolului. Au participat Apolinariu al Alexandriei, Domnus al Antiohiei şi reprezentanţii lui Eutihie al Ierusalimului; şi astfel au fost reprezentate toate cele patru patriarhate de răsărit. Papa Vigiliu, carele încă petrecea în Constantinopol, dar personal nu a participat la sinod, a promis că va semna hotărârea sinodului.

După ce s-a dezbătut în toate privinţele chestiunea, care a pricinuit convocarea acestui sinod, în şedinţa ultimă s-au primit cele 14 anatematisme. În primele zece se condamnă în fiecare deosebit toate învăţăturile potrivnice doctrinei ortodoxe privitoare la persoanele Sfintei Treimi, în a unsprezecea se condamnă nominal pe rând toţi ereziarhii principali, începând cu Arie, cari au fost condamnaţi de către sinoadele anterioare, iar în ultimele trei se condamnă cele trei scrieri menţionate*[57]). Iar de încheiere se rosteşte anatemă asupra oricui, fără deosebire, carele ar îndrăzni să propună vre-o învăţătură contrară celor hotărâte de cele patru sinoade ecumenice şi contrară celor confirmate de sinodul prezent.

2. *Sinodul al III-lea din Constantinopol, al* ***VI-lea ecumenic*****[58]).*

Nici în sec. al VII-lea monofizitismul nu a încetat de a produce tulburare în Biserică şi în Stat. Spre a se restabili în fine ordinea în Biserică, Sergiu, patriarhul Constantinopolului a crezut că mijlocul cel mai potrivit este de a se primi doctrina că în Iisus Hristos sunt două firi, divină şi umană, dar numai o voinţă (εν δελημα) şi o energie (υια ενεργια). A crezut că prin aceasta nu va vătăma dogma sinodului din Calcedon şi totodată va satisface

---

[57] *Ioan al Smolenscului* atribuie acestui sinod 15 anatematisme contra lui Origen (cf. *Harduini*, III, 283), dar este dovedit că acestea nu s-au dat în acest sinod, ci în alt sinod ţinut în anul 543 la Constantinopol, iar sinodul acesta (V) în cele 11 anatematisme ale sale le-a confirmat numai pe acelea rostind anatema între ceilalţi eretici şi asupra lui Origen (Compară: *Hefele*, Conciliengeschichte, II, 790 fg.)

[58] „**Activitatea sinoadelor ecumenice**.", VI, 18. – *Harduini*, III, 1043 sq. Compară *Hefele*, Conciliengeschichte, III, 121, fg. – Πηδλιον, Ζελ. 213-214, - *Walch*, Op. cit IX. 3 fg. *Schwane*, Op. cit. S. 485 fg.

şi pe monofiziţi. Pentru părerea sa a câştigat repede pe Teodor din Faran şi pe Cir, patriarhul de mai apoi al Alexandriei, apoi pe Onoriu, papa Romei. Opoziţie a găsit numai la Sofronie al Ierusalimului, la care s-au ataşat cei mai mulţi episcopi ortodocşi. Sergiu, ca să împiedice eşuarea planului său, după ce a câştigat pentru sine pe papa Romei şi pe Patriarhul Alexandriei, a alcătuit o mărturisire de credinţă specială, pe care a publicat-o în anul 638 în numele împăratului Eracliu, interzicând întrebuinţarea expresiunilor „una” sau „două energii” ca fiind eretice, ci se permite mărturisirea numai unei voinţi (εν δελημα) în Hristos. Între timp Sergiu a murit, iar succesorul lui, Pir, a continuat cu aceeaşi energie întreprinderea lui Sergiu. Nu mai puţin au excelat în această întreprindere succesorii acestuia, Pavel şi Petru. În acelaşi timp la apus s-au opus foarte energic acestei învăţături şi Pavel al Constantinopolului a fost exclus din Biserică din pricina mărturisirii sale de credinţă curat monotelite. Din cauza atitudinii îndrăzneţe a monoteliţilor în întreaga lume creştină a început să se înstăpânească dezordinea şi ortodocşii, spre a pune capăt acestui lucru, au hotărât să adune un sinod ecumenic, care s-a şi convocat la Constantinopol de către Constantin IV Pogonatul.

Sinodul s-a deschis la 7 Noiembrie anul 680 şi s-a închis la 16 Septembrie al anului următor. De tot s-au ţinut optsprezece şedinţe şi anume într-o sală a palatului imperial, care după columnele sale se numea sala columnelor – Τρουλλον şi pentru aceasta şi sinodul a primit numirea de trulan. La sinod au participat 174 Părinţi din toate cele cinci patriarhate. Împăratul însuşi a prezidat, iar în absenţă delegaţii lui. În şedinţa a şasesprezecea s-a rostit anatemă asupra lui Teodor, episcopul din Faran, asupra lui Sergiu, Pir, Pavel şi Petru, patriarhii Constantinopolului, asupra lui Onoriu, papa Romei şi asupra tuturor, cari au sprijinit în orice chip pe monoteliţi. În fine în cele două şedinţe ultime s-a primit dogma despre cele două voinţi şi două energii în Iisus Hristos şi anume, după ce s-a repetat dogma din Calcedon, cu cuvintele următoare:

„Asemenea mărturisim după învăţătura Sfinţilor noştri Părinţi că Într-Însul sunt două dorinţe sau voinţe fireşti, şi două activităţi fireşti, neîmpărţite, nedespărţite, neamestecate, neschimbate; şi aceste două voinţe fireşti nu se opun între olaltă, după cum au zis ereticii nelegiuiţi, ci voinţa Lui omenească urmează, şi nu contrazice, nici nu stă împotriva, ci mai vârtos este supusă voinţei Lui dumnezeieşti şi atotputernice”.[59])

[59] *Kniga Pravil,* pag 7. – Asupra anatemei pronunţată de acest sinod împotriva lui Onoriu să se compare, între altele, ceea ce au scris doi teologi romano-catolici contemporani dintre cei mai învăţaţi şi adică: *Dollinger,* Die Papst-Fabein, Munch. 1863,S. 131 fg. Şi *Hefele,* Honorius und das VI allg. Concil. Tubing. 1870.

De încheiere s-a adăugat anatema asupra tuturor cari vor îndrăzni să înveţe altfel sau să alcătuiască alt simbol de credinţă.

După cum vedem, ambele sinoade s-au ocupat exclusiv de chestiuni de credinţă. Referitor la disciplina bisericească nu au dat nici un canon.*[60]) Însă era nevoie arzătoare să se dea canoane, care să aibă autoritatea unui sinod ecumenic ca să se curme lipsa de disciplină pricinuită de discordia eretică; era nevoie de a da putere nouă Bisericii prin canoanele sinoadelor anterioare şi de a introduce disciplină severă prin canoane nouă.

Dar, deoarece Părinţii sinodului al IV-lea ecumenic au plecat acasă îndată după stabilirea dogmei privitoare la cele două voinţi în Iisus Hristos, a fost nevoie să fie convocaţi din nou pentru alcătuirea canoanelor respective, ca prin aceasta să întregească lipsurile de mai înainte. Acest sinod ţinut de dânşii s-a şi numit, conform scopului arătat, al *cinci-şaselea (Πενδεκτη,* Quini-Sexta) şi deoarece acest sinod n-a fost altceva decât prelungirea sinodului din anul 691 şi s-a întrunit în aceiaşi sală împărătească ca şi cel anterior, canoanele date de el se numesc canoanele *sinodului al şaselea ecumenic, trulan.*

La invitaţia împăratului Iustinian II, Părinţii s-au întrunit în anul 691 la Constantinopol. Activitatea sinodului a durat de la 1 Septembrie până 31 August 692. Au fost prezenţi 227 Părinţi; aşadar cu 53 Părinţi mai mulţi decât la sinodul ţinut în anul 681. Au participat personal patriarhii Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei şi Ierusalimului; papa Romei a fost reprezentat prin delegaţi, dintre care cel mai de frunte a fost Vasile, arhiepiscopul Gortiniei. După salutarea împăratului sinodul şi-a început îndată activitatea şi a dat 102 canoane.

Canoanele acestea au fost primite în toate colecţiunile de canoane din răsărit. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul 17, în *Îndreptarea Legii* numărul lor s-a redus la 98 canoane.

Astăzi biserica Apuseană nu recunoaşte pentru sine putere obligatorie tuturor aceste canoane. Mai înainte nu era aşa. Chiar la sinod au participat şi delegaţi din Roma şi semnătura lui Vasile al Gortiniei o găsim printre cele dintâi. La sinodul al şaptelea ecumenic, când, cu ocazia explicării canonului al 82-lea trulan, canoanele acestea au fost menţionate ca ale sinodului al VI-lea ecumenic, delegaţii romani nici nu s-au gândit la opoziţie. Papa Adrian I, în epistola sa adresată patriarhului Tarasie declară solemn că recunoaşte aceste canoane, acelaşi lucru îl face el în epistola trimisă episcopilor franci în scopul apărării sinodului al VII-lea ecumenic; papa Ioan al VIII-lea,

[60] În *Harduini*, III, 1712-1715, se cuprind nouă canoane ale sinodului al VI-lea ecumenic; însă, după cum observă autorul într-o notă, din greşeală se atribuie acestui sinod. Ele sunt un extras din canoanele episcopului Teodulf (797) pentru clerul subordonat lui şi anume can. 16-22, 24-25 (*Harduini*, IV, 915-917.

vorbind despre aceste canoane, nu face nici o obiecţiune contra lor. Inocenţiu al III-lea se referă la canonul al 82-lea şi îl numeşte canon al sinodului al VI-lea ecumenic. Graţian în al său Decretum citează multe canoane ale sinodului nostru ca ale sinodului al VI-lea ecumenic. După trecerea timpului altfel au fost apreciate la apus aceste canoane şi dovezile de mai sus, afirmându-se că numai din neştiinţă au fost privite de canoane ale sinodului al VI-lea ecum.*[61])

*Sinodul al II-lea din Niceia, **al şaptelea ecumenic***[62]).*

Persecuţia sfintelor icoane, care, sub protectoratul celor trei penultimi împăraţi din dinastia Isaurilor, a cuprins partea cea mai mare a imperiului, a dat şansă pentru convocarea sinodului al VII-lea ecumenic. Prigoana a pornit din partea musulmanilor (pe timpul califului Iesid II, pe la 723), cari priveau venerarea creştină a icoanelor de idolatrie. În imperiul bizantin a trecut mai târziu, pe vremea împăratului Leon III. Împăratul era un ignorant şi neînfrânat şi spera să-şi însuşească spre folosul său nestematele de pe sfintele icoane. Constantin V şi Leon IV, succesorii lui Leon III, au păşit pe urmele acestuia în prigonirea sfintelor icoane. Deoarece persecuţia împotriva icoanelor a stat sub protectoratul împăraţilor, ameninţa cu contagierea Biserica întreagă, cu toate că icoanele erau apărate de către papa din Roma, patriarhul din Constantinopol, celebrul Ioan Damaschin şi de către alte personalităţi distinse în ştiinţă şi evlavie. Moartea lui Leon IV a dat altă direcţie chestiunii icoanelor. Împărăteasa Irina, mama împăratului minor Constantin VI şi regentă, s-a arătat aderentă a icoanelor şi spre a pune capăt la toată sminteala, la iniţiativa patriarhului Constantinopolului, Tarasie, a hotărât convocarea unui sinod ecumenic.

Sinodul a fost convocat pe 17 August, anul 786 la Constantinopol. Episcopii chemaţi s-au ţi prezentat la Constantinopol la termenul fixat şi

---

[61] Vezi Πηδαλιον, Σελ. 215-217. În *Activitatea Sinoadelor ecumenice* (VI, 553-573) se cuprinde în traducere un articol din ediţia Labbe scris împotriva caracterului ecumenicităţii acestui sinod; editorii l-au primit ca să nu se zică că au omis ceva intenţionat. Acelaşi articol se găseşte şi la *Harduini* (III, 1646-1651). Să se compare ceea ce spune *Beveregiu* (Pandecate can. II. Ap. 126) şi *Van Espen* (op. cit. 384-385) în interesul caracterului ecumenic al sinodului trulan. Pornind din punctele lor de vedere speciale, se exprimă împotriva acestor canoane şi *Hergenrother* (Photius, I, 216 fg), *Pitra* (Iuris eccl. hist. II, 4-5, 76-99) şi *Hefele* (Conciliengeschichte, III, 328 fg). Cel din urmă a găsit de bine să facă observaţia următoare la aceste canoane: „Nur aus Irrthum schreiben auch Lateiner manchmal die Canones dieses Synode dem sechsten allgemeinen Concil zu" („Numai din eroare atribuie câteodată şi latinii canoanele acestui sinod, sinodului al şaselea ecumenic.")

[62] *„Activitatea sinoadelor ecumenice"* VII, 24. – Harduini, IV, 1 sq – Compară: Πηδαλιον, Σελ, 214-321. – *Hefele,* Conciliengeschichte, III, 66 fg – *Walch,* op. cit., X, 66 fg.

sinodul a fost deschis, dar în aceiaşi s-a şi închis din cauza atacului armat al iconoclaştilor. Iconoclaşti erau îndeosebi mulţi dintre soldaţi – tovarăşi de arme ai lui Constantin V. Irina, pentru ca să nu eşueze intenţia sa cucernică a făcut inofensivă armata şi – împreună cu fiul său – convocă din nou sinodul, de astă dată însă nu la Constantinopol, ci la Niceia.

Membrii adunaţi au deschis sinodul la 24 Septembrie anul 787 şi acesta a durat o lună; s-au ţinut opt şedinţe şi anume şapte în Niceia, iar a opta în Constantinopol. Preşedinţia a avut-o Tarasie al Constantinopolului, afară de şedinţa a opta, când a prezidat împărăteasa Irina cu fiul ei. După datele păstrate numărul membrilor participanţi la sinod a oscilat între 330 şi 367.

A fost reprezentată Biserica întreagă, atât cea răsăriteană cât şi cea apuseană.

După ce s-a cercetat învăţătura de credinţă privitoare la sfintele icoane, şi s-a dezavuat doctrina adversă, în şedinţa a şaptea după ce s-a dat cetire simbolului niceo-constantinopolitan*[63]) şi după ce s-au confirmat hotărârile sinoadelor anterioare, Părinţii acestui sinod au dat următoarea dogmă referitoare la cinstirea sfintelor icoane:

„Noi păstrăm fără de înnoire toate tradiţiile bisericeşti, confirmate în scris sau în nescris; iar una dintre acestea este pictarea icoanelor după natură care este în armonie cu istoria răspândirii Evangheliei şi serveşte de mărturie că Dumnezeu Cuvântul s-a făcut om în realitate, iar nu la aparenţă şi aceasta este spre folosul nostru. Căci lucrurile, cari se lămuresc unele pe altele, fireşte că au imagine reciprocă. Fiind aşa, ca şi cum am merge pe cale împărătească şi urmând învăţătura lui Dumnezeu grăitoare a Sfinţilor Părinţi şi predania Bisericii universale (şi ştim că într-însa locuieşte Duhul Sfânt), hotărâm cu toată siguranţa şi unanimitatea: după cum chipul cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci, asemenea să se aşeze cinstitele şi sfintele icoane, făcute în culori sau mozaic, sau din alt material potrivit, în Sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, pe sfintele vase şi veşminte, pe pereţi şi pe scânduri, în case şi pe drumuri şi adică icoana Domnului şi Dumnezeului, Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi cea a Sfintei, Preacuratei noastre Stăpâne, de Dumnezeu Născătoare, ale cinstiţilor Îngeri şi ale tuturor sfinţilor şi cuvioşilor bărbaţi, Căci vor fi văzuţi mai des zugrăviţi pe icoane, cu atât mai vii vor fi în faţa respectivilor, cari îi privesc, reînviindu-se memoria şi dorul de prototipul lor, le vor săruta şi le vor da închinarea cinstită, dar nu adorarea deplină, care după credinţa noastră se

[63] La sinodul din Florenţa latinii au dat la iveală actele acestui sinod, în cari simbolul conţinea „Filioque”. *Acesta* însă a fost apocrif; vezi aceasta în *Hefele,* Conciliengeschichte, III, 471, nota 3.

cuvine numai firii Dumnezeieşti, ci li se va da cinstea numai în felul cum se cinsteşte chipul cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci, sfintele Evanghelii, şi celelalte obiecte sfinte, şi li se va da cinste aducându-li-se tămâie şi lumânări, precum era obiceiul cucernic la cei din vechime. Căci cinstea dată icoanei trece asupra prototipului ei şi cel ce se închină icoanei, se închină persoanei zugrăvită pe ea. În felul acesta se va întări învăţătura Sfinţilor noştri Părinţi adică predania Bisericii universale, care de la o margine a lumii până a cealaltă a primit Evanghelia"[64])*

Şedinţa următoare şi totodată ultima s-a ţinut în Constantinopol, unde, după ce s-a dat citire solemnă dogmei sinodului, s-au dat 22 de canoane. În acest număr le găsim la toate colecţiunile de canoane ale Bisericii răsăritene. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul al 18-lea.

În „Activitatea sinoadelor ecumenice" după aceste canoane se găseşte epistola lui Tarasie al Constantinopolului asupra simoniei*[65]), adresată către papa Adrian. Aceasta a fost scrisă imediat după acest sinod şi din cauza aceasta a fost pusă în colecţiunile vechi imediat după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic. Despre această epistolă se va vorbi mai târziu.

Canoanele sinoadelor particulare.

Sinoadele particulare, ale căror canoane s-au primit în colecţiunile de canoane ale Bisericii răsăritene, sun în număr de *unsprezece* şi anume în ordine cronologică sunt următoarele: cel din Cartagina ţinut pe timpul lui Ciprian, cel din Ancira, din Neocezareia, din Gangra, din Antiohia, din Laodiceia, din Sardica, cel din Constantinopol ţinut pe timpul lui Nectarie, cel din Cartagina în 419, cel din Constantinopol ţinut în Biserica Sfinţilor Apostoli şi cel din Constantinopol ţinut în Biserica Sfintei Sofia.

Noi am primit în colecţiunea noastră numai canoanele a *zece* sinoade, omiţând canoanele sinodului din Cartagina ţinut pe timpul Lui Ciprian, cu toate că acesta este primit în ediţia din Atena, după care am făcut traducerea noastră, precum şi în Πηδαλιον*[66].) Motivul principal al procedurii noastre este că hotărârea acestui sinod ca toţi (παντα) ereticii şi schismaticii, cari trec la ortodoxie, să fie din nou botezaţi, nu este obligatorie pentru Biserica întreagă, ci – conform canonului al 2-lea al sinodului trulan – este o hotărâre cu valoare numai pentru Biserica din Africa, corespunzând acelui loc şi timp. *Valsamon,* în comentariul lui la acest canon, zice: „Prin aceasta se orânduieşte ca toţi ereticii şi schismaticii, cari se întorc la Biserica ortodoxă, trebuiesc botezaţi din nou, chiar şi dacă au primit botezul mai înainte. Între

---

[64] *Kniga Pravil,* pag. 8-10.
[65] *Activitatea sinoadelor ecumenice,* VII, 670 etc. – *Harduini*, IV, 512 sq.
[66] Sint. At., III, 2-6; Πηδαλιον, Σελ, 368-369.

timp canonul al 7-lea al sinodului al II-lea ecumenic hotărăşte cu totul altceva cu privire la cei ce trebuiesc şi a cei ce nu trebuiesc botezaţi, stabilindu-se în privinţa aceasta o deosebire exactă. Citeşte deci acel canon şi ţine pe ce s-a dat mai târziu. Citeşte canonul al 2-lea al sinodului trulan şi vei vedea că ceea ce spune acea enciclică (adică canonul sinodului lui Ciprian) nu s-a primit de către toţi Părinţii, deoarece acolo se spune: „Canonul dat de Ciprian, arhiepiscopul provinciei africane şi martirul, şi de sinodul lui, se păstrează numai de către înainte stătătorii ţinuturilor amintite după obiceiul tradiţional". De aici urmează că acel canon la început chiar nici acolo nu a fost ţinut de toţi… Şi deoarece canonul al 7-lea al sinod. al II-lea ecumenic conţine o dispoziţie cu totul deosebită de cum se dispozează în această enciclică privitor la ereticii şi schismaticii, cari revin la credinţă, hotărârea ei nu s-a mai ţinut în seamă.*[67]) Acesta este motivul principal, pentru care noi nu am primit canonul menţionat, dar şi din pricină că nu se găseşte în Nomocanonul în XIV. titluri,*[68]) care colecţiune a fost primită peste tot locul în Biserică şi în sec. al X-lea a fost confirmată pentru Biserica întreagă.

Canoanele celor zece sinoade următoare sunt primite în colecţiunea universală de canoane ale Bisericii şi prin urmare se găsesc şi în colecţiunea prezentă:

1.Sinodul din Ancira. Restabilindu-se linişteea după persecuţia creştinilor sub Maximin, mulţi creştini, cari, fie de frică, fie din alte motive, se lepădaseră de creştinism, acum căutau să fie primiţi din nou în Biserică. Episcopii, în general, nu erau lămuriţi asupra întrebării dacă şi în ce chip pot fi reprimiţi. Din cauza aceasta s-a convocat un sinod, carele avea să dea o hotărâre în privinţa acestei chestiuni. Sinodul s-a întrunit la anul 314 în Ancira din Galatia, fiind prezenţi 18 episcopi din Asia mică şi din Siria sub preşedinţia lui Vitaliu, episcopul Antiohiei. S-au dat 25 canoane, dintre care primele nouă şi al doisprezecelea se referă la chestiunea principală, care a pricinuit convocarea sinodului; celelalte tratează despre disciplina generală bisericească. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul al 6-lea.

2.Sinodul din Neocezareia s-a ţinut în anul 315, nu mult timp după sinodul din Ancira. Au participat 24 episcopi sub preşedinţia aceluiaşi

[67] Sint. At. III, 19. – Compară şi nota marginală din *Harduini* (I, 154) unde se spune că acest canon nu a fost primit de Biserică.

[68] În câteva ediţii al Nomocanonului se găseşte (cap. 14, tit. XII), totuşi este evident că aceasta e un adaos posterior, ceea ce s-a observat de mai mult din partea învăţaţilor, după cum vom vedea mai târziu. Compară între altele: *Ersch und Gruber:* Encyclopaedie, 86,378 – În Sinopsa comentată de Aristen nu se găseşte, prin urmare nu se găseşte nici în Cormciaia şi Îndreptarea, care sunt alcătuite pe baza Sinopsei. Nu se găseşte nici în Cniga Pravil.

Vitaliu al Antiohiei. S-au dat 15 canoane, cari în care în *Cormciaia* alcătuiesc capitolul al 7-lea.

3.***Sinodul din Gangra.*** Episcopul semiarian din Sevasta, Eustaţiu, şi partizanii lui au început să predice un ascetism exagerat şi prin aceasta au produs mare dezordine în Biserică, din care cauză în mijlocul veacului al IV-lea s-a ţinut un sinod în Gangra, capitala Paflagoniei. Preşedinţia sinodului a avut-o Eusebiu al Nicomidiei şi au participat 13 episcopi. De la acest sinod au fost primite 21 canoane în colecţiunile canonice, adică 20 canoane împotriva lui Eustaţiu, iar al 21-lea formează epilogul tuturor canoanelor.

Tot atâtea canoane şi în aceiaşi ordine se găsesc şi în *Cniga pravil* şi în Πηδαλιον. Altfel este însă în *Îndreptarea legii* şi în capitolul a 8-lea din *Cormciaia,* unde de asemenea sunt citate. La început se găseşte titlul enciclicii sinodului către armeni*[69]) apoi în prima colecţie 20, iar în a doua 19 canoane. Lucrul acesta provine din pricina că în Sinopsa, care este baza atât pentru una cât şi pentru cealaltă colecţiune, sunt primite numai 20 de canoane şi în ultima canonul al 9-lea este contras cu al 10-lea, iar în colecţiunea noastră ordinea este următoarea: de la 1 până la 9 întocmai ca în ediţia prezentă, 11 al ediţiei prezente corespunde celui al 16-lea din Cormciaia, 12 lui 10, 13 lui 11 etc.

4.Sinodul din Antiohia. Din prilejul sfinţirii Bisericii nouă din Antiohia, pe la mijlocul anului 341, s-au adunat aproximativ 100 de episcopi. După săvârşirea sfinţirii episcopii adunaţi s-au întrunit într-un sinod ca să dea câteva canoane pentru conducerea uniformă a tuturor Bisericilor. Preşedinţia sinodului a avut-o Placet, episcopul Antiohiei şi s-au dat 25 de canoane, cari toate au fost primite în colecţiunea generală de canoane şi cari canoane se bucură de cinste deosebită atât la răsărit cât şi la apus. În *Cormciaia* formează capitolul al 9-lea.*[70])

5.Sinodul din Laodiceia. Cam pe la 343 s-a ţinut în Laodiceia capitala Frigiei, de către episcopii din Asia mică un sinod, la care s-au dat 60 canoane de conţinut diferit, dar carii toate, deşi cu împărţire deosebită, au fost primite în colecţiunile de canoane. În Πηδαλιον se găsesc în acelaşi număr ca în colecţiunea noastră; tot aşa şi în *Cniga pravil,* numai cât că 41 al nostru în colecţiunea aceasta are numărul 42, iar 42 pe cel de 41. În *Cormciaia* canoanele sinodului din Laodiceia formează capitolul al 10-lea – după număr sunt 58, dar după conţinut se cuprind toate şi anume canonul al 39-lea al nostru în colecţiunea aceasta este trecut de „Tolkovanie” (comentar), prin aceia ce s-a pierdut o cifră; canoanele 59 şi 60 formează

---

[69] Sint. At, III, 98

[70] Asupra activităţii dogmatice a sinodului acestuia să se compare lucrarea bine elaborată la : *Hefele,* Conciliengeschichte, I, 506.

unul singur şi astfel în *Cormciaia* de tot sunt 58 canoane. În *Îndreptarea legii* se găsesc 59 canoane, ceea ce provine din împrejurarea că ultimele două canoane formează unul singur.

6.Sinodul din Sardica. În Sardica (Sofia de astăzi), la graniţele părţilor de răsărit şi apus ale imperiului greco-roman s-a adunat un sinod numeros la anul 343 cu scopul de a restabili armonia dintre episcopii răsăriteni şi apuseni, ruptă prin intrigile arienilor împotriva lui Atanasie cel Mare. Au fost prezenţi 376 membri la acest sinod, dintre care 300 episcopi apuseni şi numai 76 răsăriteni. A prezidat Osiu, episcopul Corduvei, cunoscut de la sinodul niceian. După ce acuzele ridicate împotriva lui Atanasie au fost declarate fără temei, şi după ce s-a confirmat simbolul niceian, sinodul a dat 21 de canoane referitoare la disciplina bisericească, care toate au fost primite în colecţia universală de canoane a Bisericii.

În actualele noastre colecţiuni de canoane există deosebire numai cu privire la numerotare, pe când după conţinut, toate se cuprind într-însele. În *Îndreptarea Legii* se găsesc toate canoanele pe rând. În Πηδαλιον sunt 20, adică lipseşte canonul al 18-lea, dar deoarece acesta stă în legătură inseparabilă cu cel următor (19), carele tratează despre acelaşi subiect, conţinutul canoanelor deloc nu suferă. Prin urmare canoanele 18, 19, şi 20 din Πηδαλιον corespund celor 19, 20 şi 21 din colecţiunea noastră. În *Cniga pravil* sunt de asemenea numai 20 canoane, ceea ce provine de acolo căci canoanele 18 şi 19 ale noaste formează un canon adică pe al 18-lea. Pricina este aceiaşi ca la Πηδαλιον. În *Cormciaia* ordinea este alta, deşi se găsesc toate cele 21 canoane, anume ordinea lor este următoarea : primele patru coincid, al 5-lea din colecţiunea noastră formează în *Cormciaia* « Tolkovanie » (comentar) la al 4-lea, al 6-lea corespunde acolo celui al 5-lea, al 6-lea celui al 7-lea, 7-9 celor 8-12, cel al 12-lea din colecţiunea noastră formează pe cele 13 şi 14 în Cormciaia, apoi 13-17 corespund celor 15-19, cel al 18-lea şi al 19-lea alcătuiesc în Cormciaia pe cel al 20-lea canon, iar 20 şi 21 alcătuiesc unul singur, canonul al 21-lea.

7.***Sinodul din Constantinopol.*** Între episcopii Agapie şi Bagadiu s-a iscat o controversă, deoarece fiecare pretindea că are drept la tronul mitropolitan al Bostrei din Arabia. Pentru soluţionarea acestei controverse s-a adunat un sinod la Constantinopol în anul 394. Au participat la sinod Nectarie al Constantinopolului, Teofil al Alexandriei, Flaviu al Antiohiei şi alţi 17 episcopi. Preşedinţia a avut-o Nectarie. S-a decis că un episcop poate fi caterisit numai de către un sinod compus din mai mulţi episcopi, iar nu numai din trei episcopi, care hotărâre a fost dată ca un canon deosebit, primit apoi în colecţia de canoane universal obligatorie.

În colecţiunile actuale de canoane canonul acesta se găseşte în forme diferite şi mai ales sunt primite numai fragmente din textul complet. În Πηδαλιον este împărţit în două canoane şi anume unul cuprinde propunerea episcopului Arabian, carele menţionează hotărârea sinodului niceian referitoare la chestiunea aceasta, conform căreia doi episcopi nu pot nici să sfinţească şi nici să caterisească pe un episcop, iar cealaltă formează hotărârea finală a preşedintelui sinodului. În *Îndreptarea Legii*, în *Cormciaia* şi în *Cniga pravil* se găseşte numai un canon şi anume în formă abreviată. În colecţiunea ultimă canonul este alcătuit: prima jumătate din hotărârea finală a lui Nectarie, iar a doua din propunerea respectivă a lui Teofil al Alexandriei.

8.Sinodul din Cartagina. Chestiunea controversată dacă are papa dreptul să primească apelaţii împotriva hotărârilor Bisericii din Africa a fost pricina convocării marelui sinod ţinut în Cartagina la anul 419. La sinod au participat 217 episcopi sub preşedinţia lui Aureliu, arhiepiscopul Cartaginei. Au fost prezenţi şi reprezentanţii Bisericii romane. S-au ţinut două şedinţe mai importante şi anume prima la 25 Mai şi a doua la 30 Mai.

După ce s-a dezbătut chestiunea principală şi s-a respins în mod solemn pretenţia papei de a primi apelaţii contra hotărârilor Bisericii africane, Părinţii sinodului au dat câteva canoane referitoare la disciplina bisericească şi apoi au revizuit toate canoanele date de către sinoadele Bisericii din Africa, începând cu anul 348. În nici o Biserică nu se observa aşa de riguros ca în Biserica africană canonul referitor la ţinerea sinoadelor anuale. Istoria ne-a păstrat mărturii referitor despre o mulţime de sinoade care s-au ţinut în acea Biserică în primele secole cu scopul de a aduce legi şi astfel a trebuit să existe o mulţime de canoane privitoare la disciplina bisericească date de către aceste diferite sinoade. Între aceste canoane erau foarte multe care se asemănau şi aveau acelaşi conţinut, apoi multe, fiind de interes local, nu aveau obligativitate universală, ci numai locală. Părinţii sinodului cartaginez din anul 419 au examinat toate canoanele date până atunci şi au primit pentru întreaga Biserică din Africa canoanele următoarelor paisprezece sinoade: 1) ale celui din Cartagina 348; 2) din Cartagina 390; 3) din Hipo 393; 4) din Cartagina 397; 5) din Cartagina de la 16 iunie 401; 6) din Cartagina de la 13 Septembrie; 7) din Mileve 402; 8) din Cartagina 403; 9) din Cartagina 404; 10) din Cartagina 405; 11) din Cartagina 407: 12) din Cartagina 409; 13) din Cartagina 410; 14) din Cartagina 418. S-au primit 121 din canoanele acestor sinoade. La acestea s-au mai adăugat de către sinodul prezent 12 canoane, cari în colecţiunea noastră au numerele: **1,** 29-33 şi 128-133 şi astfel la acest sinod au fost

primite şi declarate universal obligatorii 133 canoane, cunoscute azi sub numirea de canoanele sinodului din Cartagina.

În unele colecţiuni, astfel şi în Cormciaia noastră pe lângă canoanele menţionate se mai găsesc încă 5 canoane, dar acestea nu sunt canoane în sensul strict al cuvântului, ci sunt sau enciclice ale Părinţilor din Africa sau răspunsurile date de către dânşii la întrebările puse de sinodul din Cartagina. ***Primul*** este o scrisoare a sinodului adresată papii Bonifaciu asupra chestiunii principale, pentru care s-a convocat sinodul din anul 419; al ***doilea*** şi al ***treilea*** sunt răspunsurile lui Chiril al Alexandriei şi al lui Aticus din Constantinopol, care trimit actele originale ale sinodului de la Niceia; al ***patrulea*** este scrisoarea Părinţilor sinodului din Cartagina adresată către papa Bonifaciu, care cuprinde simbolul şi canoanele niceiene; al ***cincilea*** este o scrisoare ale aceloraşi Părinţi adresată la anul 424 către papa Celestin asupra aceleiaşi chestiuni, pentru care s-a convocat sinodul din anul 419. Anume presbiterul Apiariu, pe care acest sinod l-a condamnat, a cerut sprijinul papei Celestin. Papa a găsit de cuviinţă să ia sub apărarea sa pe acest prezbiter şi a scris în acest sens părinţilor din Cartagina. Răspunsul Părinţilor la această scrisoare a lui Celestin, prin care dânşii refuză intervenţia papei în interesul prezbiterului amintit, formează enciclica amintită. Iar cauza pentru care aceasta a fost pusă între canoanele sinodului din anul 419 este să se referă nemijlocit la acest sinod şi formează hotărârea finală referitoare la chestiunea de căpetenie a sinodului. În colecţiunea noastră aceste cinci enciclice se găsesc la pag. 216-225*[71])

Canoanele sinodului de la Cartagina sunt primite în toate colecţiunile de canoane, însă diferă deoparte felul citării textului, iar de altă parte numerotarea lor. În colecţiunea de canoane originară numărul lor se potriveşte cu cel din colecţiunea noastră, adică sunt 133 canoane şi cele cinci enciclice. Aceste din urmă la noi sunt numerotate, însă în colecţiunile vechi au numărul de 134, 135, 136, 137 şi 138. Şi în Cormciaia sunt numerotate. În colecţiunile de mai târziu aceste scrisori sau nu se găsesc deloc sau sunt primite numai câteva, tot aşa şi numărul canoanelor este diferit. *Cormciaia* are 134 şi toate cele cinci scrisori; în *Îndreptarea legii* se găsesc 141 canoane şi nici una dintre epistole; în Pidalion de asemenea 141 canoane şi scrisorile adresate lui Bonifaciu şi Celestin; iar în *Cniga pravil* sunt 147 canoane şi scrisoarea adresată lui Celestin. Din diferenţa numărului canoanelor nu trebuie să se tragă concluzia că din colecţiunea noastră ar lipsi vreun canon, care se găseşte în celelalte colecţiuni; dimpotrivă în colecţiunea noastră ele sunt cuprinse mai complet decât în altele, de pildă în Pidalion

[71] În ediţia originală sârbească (Nota tr.)

nici nu se găsesc canoanele 14, 34, 70, 88, 92, şi 122. Numărul mai mare de canoane din celelalte colecţiuni provine din cauză că unele sunt divizate în două, trei şi cinci canoane şi de aici vine numărul mai mare. Operaţia acestor editori că adică au divizat unele canoane în mai multe – deşi această divizare este explicabilă prin conţinutul diferit al canoanelor – totuşi se poate considera de arbitrară, după cum s-a dovedit aceasta şi despre editorii Pidalionului. În ce priveşte „Cniga Pravil" se poate că editorii s-au ţinut de editorii lucrărilor anterioare, deoarece există o ediţie pariziană, în care se găsesc 147 canoane ale sinodului din Cartagina. În privinţa textului şi a numerotaţiei din diferite colecţiuni să se compare lucrarea *mea;* Codex canonul ecclesiae Africa (Zadar, 1881).

9.***Sinodul ţinut în Biserica Sfinţilor Apostoli din Constantinopol.*** Secolul al IX-lea – al lui Nicolae I. Şi al lui Fotie – a fost dintre toate secolele unul din cele mai agitate şi cu urmările cele mai triste pentru Biserică. Depunerea patriarhului Ignatie din scaunul patriarhal şi alegerea lui Fotie ca patriarh al Constantinopolului a produs multe tulburări în răsărit şi totodată a dat ocazie papii din Roma să se amestece în afacerile interne ale patriarhatului constantinopolitan. De altă parte iconoclasmul – deşi a fost condamnat de către sinodul al VII-lea ecumenic – şi în secolul acesta a produs tulburări în Biserică. Pentru ca să se dea o hotărâre definitivă în privinţa iconoclasmului şi pentru ca să se restabilească ordinea tulburată, s-a hotărât convocarea unui mare sinod episcopal, care s-a şi întrunit la începutul lunii Mai anul 861 în Constantinopol, în Biserica Sfinţilor Apostoli. Au participat la sinod împăratul Mihail III şi 318 episcopi; papa din Roma a fost reprezentat prin delegaţi deosebiţi. Sinodul n-a putut atinge rezultatul dorit la prima întrunire din cauza tulburărilor eterodocşilor şi abia în şedinţa a doua a fost posibil să se lucreze liber. Din pricina celor două întruniri sinodul acesta se numeşte şi *sinodul întâi – al doilea* (Πρωτη και δευτερα, primo- secunda). Sinodul în sesiunea a doua înainte de toate a confirmat condamnarea iconoclasmului, apoi a recunoscut legalitatea alegerii lui Fotie în scaunul patriarhal al Constantinopolului şi în fine a dat 17 canoane privitoare la disciplina bisericească. În *Cormciaia, Cniga pravil* şi în *Îndreptarea legii* canoanele acestea ocupă locul penultim în rândul canoanelor date de sinoade; în Πηδαλιον se găsesc după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic.

10. ***Sinodul din Constantinopol ţinut în biserica Sfânta Sofia.*** Pacea bisericească restabilită în anul 861 curând a fost din nou tulburată şi anume în urma unor împrejurări cu totul speciale şi pacea s-a putut stabili numai după moartea fostului patriarh Ignatie şi când tronul roman a fost ocupat de către papa Ioan VIII. Pentru consfinţirea solemnă a păcii s-a convocat în

anul 879 un sinod la Constantinopol în Biserica Sfânta Sofia. Au participat 383 Părinţi; papa din Roma a fost reprezentat de către trei delegaţi speciali. Sinodul, după proclamarea solemnă a păcii între Biserica răsăriteană şi cea apuseană, a dat 3 canoane, cari în *Cormciaia,* în *Cniga pravil* şi în *Îndreptarea legii* ocupă locul ultim între canoanele sinoadelor, iar în Πηδαλιον ocupă locul al doilea între ale sinoadelor particulare.

Canoanele sfinţilor Părinţi.

În colecţiunea bisericească universală sunt primite canoanele următorilor Părinţi: Dionisie al Alexandriei, Grigorie al Neocezareiei, Petru al Alexandriei, Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Timotei al Alexandriei, Grigorie Teologul, Amfilohie din Iconiu, Grigorie al Nisei, Teofil al Alexandriei, Chiril al Alexandriei, Ghenadie al Constantinopolului şi Tarasie al Constantinopolului.

Am vorbit deja despre importanţa canoanelor Sfinţilor Părinţi în comparaţie cu cele ale sinoadelor.*[72]) Unul dintre cei mai de seamă canonişti din timpurile nouă exprimă deosebirea între canoanele Sfinţilor Părinţi şi ale sinoadelor în felul următor: „Deosebirea stă în aceea că sinoadele îşi extindeau activitatea legislativă asupra chestiunilor fundamentale ale vieţii bisericeşti, stabileau ordinea şi legile referitoare la administraţia bisericească, la ierarhia bisericească şi dădeau hotărârea finală referitor la persoanele, cărora li se încredinţa conducerea bisericească; dimpotrivă Părinţii dădeau orânduieli cu privire la diferite chestiuni speciale, ţinând seama mai ales de persoanele, cari stau sub conducerea Bisericii, iar nu de cele ce deţin conducerea Bisericii, aveau în vedere mai mult judecata duhovnicească decât pe cea externă; atingeau mai ales astfel de chestiuni, cari aveau caracter moral, iar nu administrativ bisericesc”.*[73])

La început canoanele Sfinţilor Părinţi nu au fost date în formă de dispoziţii legale, ci sau ca extracte din diferite lucrări ale Părinţilor sau de cele mai multe ori ca scrisori adresate diferitelor persoane şi cari din cauza conţinutului lor s-au numit „epistole canonice”. Cu timpul aceste epistole, având-se în vedere obiectul tratat în ele, au fost divizate în mai multe canoane şi sub forma aceasta s-au primit în colecţiunea universală bisericească. Ioan Scolasticul (din sec. al VI-lea) a primit cel dintâi în

---

[72] Asupra autorităţii din Biserică a Sfinţilor Părinţi şi asupra importanţei scrierilor lor a scris o lucrare excelentă *arhimandritul Profirie:* „Operele Sfinţilor Părinţi”, Moscova, 1863, XXII, 1-59. Vezi asupra acestei chestiuni articolul lui *Pitra* în lucrarea sa: „Iuş eccles”. I, 537 sq. Cum apreciază protestanţii autoritatea şi importanţa Părinţilor în dreptul bisericesc, vezi: *Spitteler*, Geschichte des kan. Rechts, Halle, 1778, S. 56 fg., apoi *Bickell:* Geschichte des Kirchenrechts, I, 30 fg.
[73] *Ioan de Smolensck:* Dreptul bisericesc, Petrograd, 1851, II, 1-2.

colecţiunea sa două epistole ale lui Vasile cel Mare, cari în colecţiunea noastră se indică cu numirea de Epistola a II-a şi a III-a către Amfilohie; după el găsim canoanele ale Părinţilor în toate colecţiunile bisericeşti generale, mai ales după ce sinodul trulan a confirmat importanţa lor canonică.

1.*Dioniosie al Alexandriei* (+264). Elev şi mai apoi conducător al şcolii din Alexandria, pentru ştiinţa sa profundă şi pentru serviciile mari aduse Bisericii – mai ales în lupta contra lui Sabelie şi Pavel de Samosata – a fost numit „cel mare” şi „învăţătorul Bisericii ecumenice”.

Canoanele primite în colecţiunea bisericească universală sub numele lui Dionisie nu sunt altceva decât epistola trimisă de el în anul 260 episcopului de Libia, Vasile, ca răspuns la patru întrebări puse de acest episcop. Epistola lui Dionisie, după răspunsurile date la aceste întrebări, este împărţită în patru canoane,*[74]) cari în **Cniga Pravil** şi în Πηδαλιον se cuprind cu textul complet şi la sfârşit este pusă şi concluzia epistolei întocmai ca şi în colecţiunea noastră. În *Cormciaia* (cap. 26) este altfel. La început se găseşte cu torul separat începutul epistolei, care tratează despre ora încheierii postului mare, apoi urmează patru canoane numerotate, cu titlul special; primul cuprinde un extras din scrisoarea lui Dionisie către Conon, iar următoarele (2, 3, şi 4) cuprind, în formă abreviată, jumătatea a doua din scrisoarea adresată către Vasilide, corespunzând în colecţiunea noastră aceleaşi numerotări. Încheierea scrisorii lipseşte. Ea se potriveşte exact cu canoanele lui Dionisie din Sinopsă. În Îndreptarea Legii canoanele lui Dionisie nu se găsesc între celelalte.

2.***Grigorie al Neocezareii, Taumaturgul.*** (+ 270). Grigorie, carele a fost crescut în şcoala alexandrină, s-a distins prin inteligenţă profundă şi prin evlavie deosebită. În deosebi din cauza multelor minuni, pe care le-a făcut în Neocezareia, a fost numit de contemporanii săi „făcătorul de minuni”. S-a distins prin zelul său în convertirea păgânilor la credinţa creştină şi istoria relatează că în Neocezareia erau numai 17 creştini când a venit el episcop, iar la moartea lui au rămas numai 17 păgâni. Dintre multele scrieri ale lui Grigorie, pentru noi este importantă scrisoarea canonică dată de el pentru provincia sa în anul 258.*[75]) Motivul acestei enciclici este indicat, în general, în titlul ei. Anume pe timpul când el era episcop în Neocezareia, barbarii atacaseră Pontul şi distruseră oraşele. Creştinii cu ocazia invaziei barbare nu se arătaseră demni de numele lor, deoarece mulţi linguşeau pe

---

[74] Sint. At. IV, 393.

[75] Observaţia din *Cniga Pravil* (ediţia din 1843, pag 271; ediţia din 1862, pag, 477) că scrisoarea aceasta este adresată arhiepiscopului din Alexandria, nu e corectă. Vezi nota motivată din *Pitra*: Ius eccles. I-566, Annot. 1.

barbari şi chiar înşişi au căzut în păcate grele. Grigorie, în calitate de prim episcop al Pontului, a dat această scrisoare a sa, accentuând gravitatea păcatelor comise şi totodată impunând asupra respectivilor pedepsele cuvenite.

Enciclica este împărţită în mai multe canoane, dar numărul lor este diferit în colecţiunea de canoane. În colecţiunea noastră sunt 11, în *Cniga Pravil* şi în *Πηδαλιον* 12, în *Cormciaia* (capitolul 28) sunt 13. În Îndreptarea Legii nu se găseşte nici unul. Însăşi enciclica propriu zisă în colecţiunea noastră este formată din primele 10 canoane, sau primele 11 canoane după *Cniga Pravil* şi Πηδαλιον. Ultimul canon (11) din colecţiunea noastră precum şi ultimul (12) canon din cele două colecţiuni din urmă nu este parte componentă a însăşi enciclicii, ci este un adaos posterior şi întregirea canoanelor lui Vasile cel Mare despre gradele de penitenţă. Din cauza aceasta în traducerea canonului al 11-lera după cuvântul „zice" (φησι) noi am pus în paranteză pe cel ce zice, adică Vasile cel Mare în canonul al 75-lea.*[76]) Deoarece întregirea aceasta sau canonul 11 (respectiv 12) nu se găseşte în Sinopsă, prin aceasta se explică de ce nu e nici în *Cormciaia*, care a fost compusă pe baza Sinopsei. Diferenţa la numărul canoanelor se poate explica cu aceea că primul canon al ediţiei noastre în celelalte colecţiuni e divizat în două părţi aşa că în acestea sunt 11 în loc de 10. Cum am spus, în Cormciaia nu se găseşte adaosul amintit, iar numărul 13 vine de acolo că canoanele 2 şi 4 din ediţia noastră acolo sunt împărţite în câte două.

3.***Petru Episcopul Alexandriei*** (311) Petru, care era îndeobşte cunoscut prin cultura sa, în anul 259 a primit conducerea şcolii din Alexandria, pe care a condus-o 5 ani, iar în anul 300 a fost ales arhiepiscop al Alexandriei. Numai timp de 3 ani a condus în pace Biserica sa, deoarece în anul 303, când s-a publicat decretul lui Diocliţian privitor la persecutarea creştinilor, au început nenorocirile păstorului din Alexandria, cari au luat sfârşit cu moartea lui martirică. Pe timpul persecuţiei mulţi creştini s-au lepădat de credinţă şi se foloseau de tot felul de mijloace ca să scape de chinuri. Totuşi cei mai mulţi reveneau la Biserică, căindu-se de trădarea lor. Petru, observând această împrejurare, fiind pătruns de dragoste creştină şi dorind să ajute pe cei ce la strâmtorare s-au lepădat de Biserică şi de Hristos, dar pătrunşi de căinţă din nou s-au întors, în anul 306 a scris predica sa despre căinţă, în care expune modalitatea cum să se primească iarăşi în comunitatea bisericească cei ce se lepădaseră de Biserică.

---

[76] Vezi *Pitra*, Ius, eccl. I,, 566, pe baza căruia s-a alcătuit observaţia referitoare din lucrarea „Canoanele însoţite de comentarii", M. 1876, III, 106-107.

Această predică a lui Petru este împărţită în 14 canoane şi a fost primită în colecţiunea universală a Bisericii. În acest număr se găsesc aceste canoane în *Cniga Pravil* şi în Πηδαλιον. În *Cormciaia* (cap. 27), precum şi în Sinopsă sunt 13 şi anume din cauză că al 6-lea şi al 7-lea canon din colecţiunea noastră formează acolo un singur canon (6). În *Îndreptarea Legii* canoanele acestea lipsesc Ultimul canon (15) din colecţiunea noastră şi din cele trei colecţiuni menţionate, tratând despre postul de Miercuri şi de Vineri, e luat dintr-o cuvântare a lui Petru, rostită din prilejul sărbătoririi Paştilor.

4.***Atanasie cel Mare*** (373). Atanasie, un cunoscător profund al doctrinei creştine, şi-a câştigat glorie nepieritoare ca apărător al ortodoxiei împotriva Arianismului, din care cauză i s-a dat supranumele de „Părintele Ortodoxiei" şi „cel Mare". Activitatea sa binefăcătoare pentru Biserică şi-a început-o pe timpul ivirii Arianismului şi a continuat-o în mod progresiv până la finea vieţii sale.

Atanasie ne-a lăsat foarte multe lucrări de conţinut apologetic, polemic, istorico-dogmatic şi moral. Pentru dreptul bisericesc sunt importante trei scrieri ale lui şi anume: o epistolă către Amun, epistola XXXIX asupra sărbătorilor şi epistola adresată lui Rufinian. Prima este scrisă pe la anul 356 ca răspuns monahului Amun, carele s-a adresat lui Atanasie pentru lămurire cum trebuie judecată întinarea involuntară a trupului din timpul nopţii. A doua este scrisă la anul 367 şi tratează despre cărţile canonice ale Sfintei Scripturi. Aceasta ni s-a păstrat ciuntită, fără începutul ei şi noi spre a evidenţia acest lucru în ediţia noastră am pus câteva puncte la începutul epistolei. A treia este adresată episcopului Rufinian pe la anul 370 ca răspuns la întrebarea acestuia cum trebuie primiţi ereticii, dacă se întorc la Biserică.

Ordinea pa care am dat-o acestor trei epistole pe baza originalului este identică cu cea din *Cormciaia* şi din Πηδαλιον. În *Cniga Pravil* este pusă întâi epistola către Amun, apoi cea către Rufinian şi la fine cea despre sărbători. Nouă ni s-a părut acceptabilă ordinea dintâi, fiind cea cronologică, pe care dorim să o urmăm în ediţia noastră. În *Cormciaia* (capitolul 29) după epistola către Rufinian (aici ca şi în Sinopsă episcopul acesta se numeşte Rufian), mai urmează un fragment cu titlul „iarăşi din epistola a doua" în care se tratează despre sublimitatea fecioriei;*[77]) dar aceasta nu este o a doua epistolă ci un extras din epistola adresată lui Amun. În *Îndreptarea Legii* lipsesc aceste epistole ale lui Atanasie.

---

[77] În Sinopsă stă numai „Αλλο" Sint. At, IV, 397.

5. ***Vasile cel Mare*** (+379). Dintre toţi Părinţii şi învăţaţii Bisericii Vasile cel Mare a exercitat influenţa cea mai mare asupra dreptului bisericesc şi în general asupra disciplinei bisericeşti. Cultura ştiinţifică şi-a desăvârşit-o în Atena, unde studia în acelaşi timp şi Grigorie Teologul, cu carele Vasile a întreţinut raporturi intime de prietenie. Mai târziu a călătorit prin Egipt, Palestina şi Mesopotamia, cunoscând în această călătorie mulţi bărbaţi sfinţi (Macarie, Pafnutie), cari au provocat în el admiraţie mare faţă de viaţa călugărească. La înapoiere s-a dedicat vieţii singuratice şi s-a retras cu Grigorie într-un loc izolat, unde a petrecut timp îndelungat. În anul 370 a dobândit scaunul episcopal din Cezareea. Zelul său pentru preamărirea lui Hristos şi activitatea sa desfăşurată în interesul întăririi ortodoxiei în acele vremuri tulburi şi pentru încetăţenirea ordinii şi moralei în Biserică a fost atât de mare, încât cu tot dreptul a meritat epitetul de „cel Mare" şi „Gloria şi Podoaba Bisericii".

În colecţiunea universală a Bisericii au intrat 92 canoane ale lui Vasile cel Mare. Acestea sunt luate din *opt* enciclici ale lui şi din scrierea lui „*Despre Sfântul Duh".* Primele 85 canoane sunt alcătuite din cele trei scrisori, pe care Vasile le-a adresat către Amfilohie, episcopul din Iconiu. Amfilohie avea stimă deosebită faţă de Vasile şi nu numai că discuta verbal cu dânsul asupra progresului Bisericii, ci adeseori i se adresa şi în scris, rugându-l să-i lămurească unele chestiuni administrative şi de disciplină generală bisericească sau să-i explice unele locuri din Sfânta Scriptură, cari i se păreau nelămurite. Răspunsurile date la întrebările lui Amfilohie alcătuiesc conţinutul acestor scrisori sau al primelor 85 de canoane ale lui Vasile cel Mare. Canonul următor (86) este de asemenea extrasul unei epistole adresate lui Amfilohie în anul 376. Canonul 87 este o epistolă adresată lui Diodor, episcopul Tarsului, sub numele căruia sosise o epistolă la Vasile, în care se ataca o dispoziţie de a lui asupra înrudirii. Canonul 88 formează dispoziţia lui Vasile către prezbiterul Grigorie*[78]) cu privire la o oarecare femeie, care petrecea la acesta. Can. 89 este o enciclică adresată horepiscopilor, care au depăşit cercul lor de competenţă. Deoarece episcopii subordonaţi lui erau bănuiţi că sunt simoniaci, Vasile a scris o enciclică specială şi aceasta alcătuieşte canonul al 90-lea. Ultimele două canoane (91 şi 92) sunt luate din importanta lucrare a lui Vasile „Despre Sfântul Duh", pe care a scris-o cu ocazia unei bănuieli că nu mărturiseşte cu adevărat divinitatea Sfântului Duh. Şi scrierea aceasta este adresată către Amfilohie, care l-a îndemnat să o compună.

[78] În *Migne* (Patrol. gr. ecl. lat. XVIII, 142) găsim: „Paregorio".

După cum am amintit, dintre canoanele Sfinţilor Părinţi canoanele lui Vasile cel Mare au intrat cele dintâi în colecţiunile de canoane, iar canoanele celorlalţi Sfinţi Părinţi au fost primite mai pe urmă. Canoanele lui Vasile se găsesc în toate colecţiunile de canoane. Găsim însă o mică deosebire cu privire la numărul lor. În Πηδαλιον şi în *Cniga Pravil* se găseşte acelaşi număr ca şi în colecţiunea noastră. În *Cormciaia* (capitolul 21) se găsesc 91, ceea ce vine de acolo că încheierea epistolei a treia, adresată către Amfilohie (canonul 85 în colecţiunea noastră), lipseşte şi primele trei epistole alcătuiesc numai 84 canoane şi deci canonul 85 din Cormciaia corespunde cu cel al 86-lea al nostru, 86 cu 87 şi aşa mai departe. În *Îndreptarea Legii* este altfel. Numărul canoanelor este 85. Primele trei epistole sunt împărţite în 80 de canoane, canonul 81 corespunde cu 86 al nostru, canonul 82 este format din epistola adresată către prezbiterul Grigore, canonul 83 din epistola adresată horespiscopilor, canonul 84 din epistola adresată episcopilor subordonaţi şi canonul 85 din capitolul lui Vasile cel Mare despre diferite grade de penitenţă, pe care îl găsim şi în Sinopsă*[79]).

În *Cormciaia* canoanele lui Vasile cel Mare alcătuiesc capitolele 22, 23, 24, 25 şi 36. Dar despre acestea mai târziu, când vom trata despre conţinutul Cormciaiei.

6.***Timotei al Alexandriei*** (+ 385) Timotei, elevul lui Atanasie cel Mare, a fost succesorul fratelui său Petru pe tronul Alexandriei. Despre viaţa lui Timotei puţin se ştie, decât numai că a fost prezent la sinodul al 2-lea ecumenic şi că a participat intens la discuţia privitoare la chestiunea scaunului episcopal de Constantinopol, *[80]) despre care s-a dezbătut atunci.

De la Timotei ni s-au păstrat foarte multe dintre răspunsurile canonice date de dânsul la întrebările puse de către mai mulţi episcopi şi clerici. 18 dintre aceste răspunsuri au fost primite în colecţiunile bisericeşti generale şi în acest număr se găsesc în Πηδαλιον, în *Cniga Pravil* şi în *Îndreptarea Legii*. În *Cormciaia* răspunsurile acestea se numesc „canoane” şi sunt în număr numai 15; ultimele trei lipsesc*[81]). În *Îndreptarea Legii* se găsesc unele din răspunsurile lui Timotei (pag. 693).

7.***Grigorie Teologul*** (+ 390) Grigorie a fost un demn tovarăş al lui Vasile atât în ce priveşte credinţa, evlavia, cât şi ştiinţa. Consacrându-se vieţii ascetice şi fiind profund evlavios s-a considerat pe sine nevrednic de slujba preoţească, dar totuşi a trebuit să cedeze opiniei publice în anul 381 a fost înălţat pe tronul arhiepiscopal al Constantinopolului. Observând însă că

---

[79]Sint. At., IV, 405.
[80] În introducerea la Cormciaia, ediţia din anul 1787, (fila 50) se spune că Timotei nu poate fi numit sfânt, „deoarece s-a făcut vinovat la înlăturarea patriarhului Grigorie din scaunul patriarhal”.
[81] Compară: *Pitra,* Ius eccl. I, 643, an. 1.

unii dezaprobă alegerea sa, imediat a demisionat şi s-a retras la Nazianz, unde şi-a petrecut restul vieţii sale în retragere, dedicându-se lucrărilor literare.

Grigorie a compus lucrările sale atât în proză, cât şi în viersuri. Forma din urmă a folosit-o, cum însuşi spune, mai ales împotriva apolinariştilor şi anume din motivul că aceştia îşi răspândeau în viersuri învăţăturile greşite. Dintre lucrările în viersuri ale lui Grigorie cele privitoare la cărţile canonice al Testamentului vechi şi nou au fost primite în colecţiunile bisericeşti generale. Le găsim în *Cniga Pravil* şi în Πηδαλιον. În *Cormciaia*, împreună cu viersurile lui Amfilohie asupra aceluiaşi obiect, formează capitolul 30. În Îndreptarea Legii nu se găsesc; tot aşa nici în canoanele Părinţilor, cari au urmat după Grigorie.

8.***Amfilohie din Iconiu*** (+ 395). Amfilohie, fiind prieten intim al lui Vasile cel Mare şi al lui Grigorie Teologul, s-a inspirat de la aceştia şi s-a distins tot aşa ca şi dânşii în apărarea ortodoxiei, precum şi în evlavie. A participat la sinodul al II-lea ecumenic, fiind apărător zelos al ortodoxiei şi cu un an înainte de moarte a participat şi la cunoscutul sinod din Constantinopol, ţinut din prilejul disputei dintre Agapie şi Bagadie, contribuind la prestigiul demnităţii episcopale.

Epistola lui Amfilohie adresată către Seleuc referitoare la cărţile canonice ale Sfintei Scripturi a fost primită în colecţiunea bisericească universală şi ocupă un loc special atât în Πηδαλιον cât şi în *Cniga Pravil*. În *Cormciaia* formează, împreună cu viersurile lui Grigorie Teologul privitoare la acelaşi obiect, capitolul al 30-lea.

9.***Grigorie al Nisei*** (+395) Grigorie, fratele mai tânăr al lui Vasile cel Mare, este celebru prin viaţa sa ascetică, prin ştiinţa sa, pentru apărarea sfinţeniei ortodoxiei şi prin excelentul său dar oratoric. Ca episcop al Nisei a participat la sinodul al II-lea ecumenic şi din cauza zelului său întru apărarea doctrinei ortodoxe a primit supranumele „Stâlpul ortodoxiei.” Mai târziu a participat la sinodul de la Constantinopol (anul 394) ţinut sub Nectarie în chestiunea cunoscută a mitropoliei din Bostra.

Dintre numeroasele lui scrieri, epistola adresată către episcopul Melitinei (Armenia), Litous, a fost primită în colecţiunile de canoane. Acesta se adresase lui Grigorie, rugându-l să-i comunice ce fel de epitimii să se dea pentru diferite păcate. Grigorie pe la anul 390 i-a trimis drept răspuns această epistolă pastorală, din care se vede profunda sa ştiinţă în psihologie şi prin care la stabilirea pedepselor dă dovadă de rigorism mai mare decât antecesorii lui.

Această epistolă pastorală se divide în 8 canoane, care număr îl găsim în Πηδαλιον, *Cniga Pravil* şi în *Cormciaia*. Primul canon din colecţiunea

noastră alcătuieşte introducerea de acolo; 2, 3, şi 4 corespund cu 1, 2, şi 3; 5 formează în *Cormciaia* 4 şi 5, de aici înainte nemerii se potrivesc. Nici finea epistolei pastorale nu se găseşte în Cormciaia.

10.***Teofil al Alexandriei*** (412). De la Teofil al Alexandriei, cunoscut prin aversiunea sa faţă de Ioan Gură de Aur, ni s-au păstrat cuvântările sale la sărbătorirea Paştilor, câteva scrisori pastorale şi canoane. Cele din urmă cuprind: ***a***) o hotărâre a lui când ajunul Epifaniei cade pe Duminică, ***b***) sfaturile date lui Amon privitoare la diverse chestiuni de caracter personal, dar cari ating disciplina bisericească, ***c***) o povaţă referitoare la primirea catarilor în cler, ***d***) sfaturile date episcopului Agaton şi ***e***) sfaturile date episcopului Mina. Hotărârea privitoare la Bobotează alcătuieşte un canon, poveţele către Amon 10 canoane celelalte poveţe câte un canon, în total deci 14 canoane.

În *Cniga Pravil* şi în Πηδαλιον, întocmai ca şi în colecţiunea noastră, canoanele poartă şi numirea izvoarelor din care au fost luate; numai titlul poveţei privitoare la catari este altul. În originalul nostru avem: Αφηγησις, pe care am tradus-o cu expresia "declaraţie". În Πηδαλιον e: ‘Αφυγιψ (η ‘Αφρυγυφ παρ αλλοις) επισκοπφ, περι…; în Cnig Pravil :Αφυγριφ Επισκοπφ, περι.. Explicarea pentru ce am tradus în felul acesta este că am voit să urmăm fidel originalului*[82]) În *Cormciaia*, cu excepţia capitolului prim, celelalte nu au titlu. La mijlocul primului canon din Cormciaia citim: „după liturghia obişnuită a lui Ioan Gură de Aur." Propoziţiunea aceasta lipseşte din Sinopsă*[83]) şi noi cunoscând raporturile dintre Teofil şi Gură de Aur o privim ca introdusă din neştiinţă.

11.Chiril al Alexandriei (444) Deşi nepot al lui Teofil al Alexandriei, Chiril n-a împărtăşit părerea acestuia cu privire la Ioan Gură de Aur, faţă de care a nutrit, mai ales în timpul ultim, profund respect. La anul 412 a fost ales arhiepiscop şi de atunci a desfăşurat mult zel ca apologet al ortodoxiei adevărate, ca exeget şi ca ocârmuitor înţelept al Bisericii. A devenit celebru mai ales prin lupta sa cu Nestorianismul şi prin activitatea sa energică la sinodul al III-lea ecumenic.*[84])

Din punct de vedere canonic au importanţă câteva canoane ale lui luate din două epistole pastorale: cea dintâi este adresată arhiepiscopului Domnus al Antiohiei, din prilejul incidentului episcopului Petru, carele s-a plâns că a trebuit să demisioneze din scaunul episcopal, iar cealaltă este adresată către

---

[82] În *Pitra* (I, 648) ca şi în Sint. At. E tradus cu „expositio"; la *Beveregius* (II, 374) de asemenea, iar latineşte: „Naratio". În repertoriul canoanelor din Nomocanonul în XIV titluri se află aceeaşi numire ca în Cniga Pravil (Sint. At. I, 11).
[83] Sint. At. IV. 342.
[84] Vezi istoria sinodului al III-lea ec. în lucrarea Noastră: „Canoanele însoţite de comentarii" II, 202 sq.

episcopii Libiei şi Pentapolei din cauza unor hirotonii ilegale. Cele două epistole alcătuiesc 5 canoane: prima 3 şi a doua 2, cari toate au fost primite în colecţiunea bisericească universală. În acelaşi număr şi cu titlurile respective le găsim în Πηδαλιον şi în *Cniga Pravil*. De asemenea se găsesc şi în *Cormciaia* (cap. 34), dar aici sunt şi adaosurile: a) către diaconul Maxim, b) către arhimandritul Ghenadie, c) către Evloghie al Alexandriei şi d) 11 anatematisme ale lui Chiril contra lui Nestorie (cap. 35). Toate aceste articole se găsesc şi în Sinopsă şi de aici au trecut în Cormciaia*[85]).

12. ***Ghenadie al Constantinopolului*** (+ 471). Ghenadie, după ce a fost ales patriarh al Constantinopolului, a ridicat mult prestigiul tronului său, care mai înainte se întunecase mult în urma multelor învăţături greşite propagate de pe scaunul patriarhal. Excelând prin evlavia sa adevărată şi profundă, îl mâhnea mai mult împrejurarea că la mulţi episcopi ai Bisericii lui Hristos se încuibase simonia, ceea ce a dat prilej la condamnarea chiar a organismului bisericesc. Spre a stârpi această mare calamitate din Biserică, Ghenadie a convocat în anul 459 un sinod la Constantinopol, participând 81 de episcopi, la care sinod s-a publicat enciclica contra simoniei, primită mai apoi în toate colecţiunile de canoane. Enciclica, după cum se vede din titlul ei, este adresată către toţi episcopii răsăriteni şi către papa din Roma.*[86]) Noi am tradus aşa după cum se găseşte în originalul nostru, împreună cu semnăturile tuturor episcopilor, cari au participat la sinod.*[87])

În *Cormciaia* enciclica aceasta se găseşte în capitolul al 36-lea între celelalte enciclice contra simoniei şi sunt citate toate semnăturile celor 81 episcopi. În Πηδαλιον lipsesc semnăturile, se spune însă că enciclica aceasta a fost semnată, afară de Ghenadie, „de încă şaptezeci sau optzeci şi unu de episcopi." În ***Cniga Pravil*** de asemenea lipsesc semnăturile, dar se spune că, afară de Ghenadie, „au semnat-o încă şaptezeci de episcopi".

13.***Tarasie al Constantinopolului*** (+ 806) a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 786. Tarasie şi-a câştigat merite nepieritoare prin faptul, că a intervenit la „împărăteasa Irina şi la Constantin Porfirogenitul ca să se convoace sinodul al VII-lea ecumenic pentru înfrângerea iconoclaştilor.

Dintre multele scrieri ale lui Tarasie în privinţa dreptului canonic este însemnată epistola lui adresată către Adrian, papa din Roma, împotriva

---

[85] Sint. At, IV 398, 405-407. În Cormciaia numărul anatematismelor e greşit, deoarece trebuie să fie 12, iar nu 11. Vezi lucrarea mea: „Canoanele însoţite de comentarii", II pag 285-288.

[86] Cuvintele: „şi papei din Roma" citate de noi în titlul enciclicii, urmând originalului, nu se găsesc în toate colecţiunile (vezi *Pitra*, I, 183 şi Sint. At., IV pag 368 nota de jos). Editorii Πηδαλιον-ului, dimpotrivă susţin că ele se găsesc în toate colecţiunile (pag 693, nota 5).

[87] La *Beveregiu* (II, 181) enciclica de la a doua jumătate începând de la cuvintele: „îndeosebi distinse (*καλλισατα*)

simoniei, deoarece simonia n-a încetat de a pângări Biserica şi de a distruge prestigiul preoţilor. În *Cniga Pravil* precum şi în Πηδαλιον este citată întocmai ca şi în colecţiunea noastră. În *Cormciaia,* împreună cu alte articole contra simoniei, alcătuiesc capitolul al 36-lea. Începutul epistolei – inclusiv referirile luate din viaţa lui Ioan Gură de Aur – corespunde cu colecţiunea noastră, articolele următoare din colecţiunea noastră nu se găsesc în Cormciaia, ci acestea sunt înlocuite cu articole din scrierea lui Isidor Pelusiotul (+ 436) asupra aceleiaşi chestiuni; încheierea corespunde textului nostru. După încheiere mai urmează câteva articole împotriva simoniei, care nu se găsesc în Sinopsă.

După cum am amintit, această epistolă a lui Tarasie, în multe colecţiuni urmează după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic, deoarece a fost dată îndată după acest sinod şi a fost adăogată la actele sinodului.

Cu această epistolă pastorală a lui Tarasie al Constantinopolului se încheie colecţiunea de canoane universală a Bisericii.

Dup cum ştim, colecţiunea aceasta s-a fixat şi s-a promulgat ca universal obligatorie pentru toţi membrii Bisericii la începutul secolului al X-lea pe timpul patriarhului din Constantinopol, Nicolaie Misticul.

Toate canoanele, care alcătuiesc alcătuiesc colecţiunea noastră, au fost date în forma, în care se găsesc în colecţiunea fundamentală, după care am făcut şi noi traducerea prezentă. Aproape în acelaşi timp, când au apărut aceste canoane, s-au compus şi extracte dintr-însele, adică canoanele în formă prescurtată ţi aceste canoane prescurtate alcătuiesc *Sinopsa canoanelor* (Συωψισ των κανονων), care mai târziu a servit de bază la alcătuirea Cormciaiei şi a colecţiunilor româneşti de canoane.

Cu trecerea timpului, când conţinutul tuturor canoanelor nu era lămurit pentru toţi, au început să apară diverşi comentatori de canoane, între care locul de frunte îl ocupă *Alexiu Aristen, Ioan Zonara* şi *Teodor Balsamon* din secolul al XII-lea. Cel dintâi a compus comentarii scurte (σχολια) la textul prescurtat al canoanelor, la Sinopsă, iar cei doi din urmă comentarii pe larg la textul complect al canoanelor. Scholiile lui Aristen au fost primite în Cormciaia şi în colecţiunea românească, altcum în ambele aceste colecţiuni se găsesc la unele canoane şi comentariile lui Zonara.

Ordinea canoanelor în diversele colecţiuni nu au fost totdeauna aceeaşi. La început canoanele nu erau puse după autoritatea izvoarelor ; acestui lucru s-a dat atenţiune numai mai târziu. În cele mai multe colecţiuni găsim ordinea din repertoriul Nomocanonului în XIV titluri, care întrucâtva corespunde ordinii canoanelor citate în canonul al 2-lea al sinodului trulan. Adică la început sunt puse canoanele apostolice şi ale sinoadelor în ordinea următoare : I ecumenic din Niceia, Ancira, Neocezareia, Gangra, Antiohia,

Laodiceia, II ecumenic din Constantinopol, III ecumenic din Efes, IV ecumenic din Calcedon, Sardica, Cartagina din anul 394, trulan, VII ecumenic din Niceia, Constantinopol din anul 861 şi Constantinopol din anul 879 ; apoi urmează canoanele Sfinţilor Părinţi. Ordinea aceasta este păstrată în Sinopsa canoanelor şi, după aceasta în Cormciaia şi în codicele românesc. Exista şi o altă ordine,*[88]) care a fost acceptată spre întrebuinţarea generală de pe timpul lui Zonara; adică întâi sunt puse canoanele Sfinţilor Apostoli, canoanele sinoadelor ecumenice, apoi canoanele celor două sinoade din Constantinopol de la anii 861 şi 879, mai departe cele ale sinoadelor locale şi în fine canoanele sfinţilor Părinţi. În ordinea aceasta sunt primite canoanele în Πηδαλιον şi în Συνταγμα ateniană. Tot aşa şi în *Cniga Pravil*, numai cât aici cele două sinoade constantinopolitane (861şi 879) sunt puse nu înaintea, ci după sinoadele locale. Aceleiaşi ordine ne vom conforma şi noi la colecţiunea noastră.

Epistola lui Tarasie formează sfârşitul colecţiunii fundamentale de canoane a Bisericii ortodoxe de răsărit. Ca întregire la această colecţiune se mai adaugă:

1.Κανονικον-ul lui *Ioan Ajunătorul* (+) 595).*[89]) Acesta a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 582, avea mare autoritate în popor din cauza postirii lui aspre pe fiecare zi, a primit numele de „ajunătorul". (Νηστευτης, jejuniator). Dintre scrierile lui pentru dreptul bisericesc important e Κανονικον-ul, care conţine instrucţiuni pentru dohovnici asupra felului cum au să procedeze la mărturisire şi asupra aplicării canoanelor respective la diferite păcate. *[90]) Această carte a avut mare autoritate în cursul tuturor veacurilor. După el Vlastar a compus în veac. 14 un manual pentru duhovnici*[91]) care a fost primit în colecţiunile greceşti de canoane şi anume mai întâi în *Pidalion* şi apoi în *Sintagma Ateniană*.*[92]) Κανονικον-ul

---

[88] Vezi: Epitome Canonum Symeonia Magistri (*Voelli et Justelli* Biblioteca, 710. sq.)

[89] Γεδεων, Πατρ. Πινακες. I, 232; Πηδ. 697; *Pitra*, II, 222; *Cave*, 351; Filaret, III, 177; *Nirsch*, III, 501,

[90] Titlul grecesc al acestei scrieri a lui Ioan Ajunătorul sună: Κανονικυν του Νηστευτου, sau: Νομοκανων συν ῞Θεψ αγεωτατου υσιου πατροσ ημον Ιωαννου του Νηστευτου οερι εζαγορευσεως διαφορας και περι αμαρταιματων. După acest Κανονικον a alcătuit Arhiepiscopul de Cantenbury Todor în veac. VII lucrarea lui "liber poenitentialis" pentru Biserica apuseană, care a servit de bază tuturor cărţilor penitenţiale din apus. V. *Wasserschleben*, Bussordnungen der abendlandischen Khirche, Halle, 1851, S. 145 fg.

[91] Se găseşte şi la finele sintagmei alfabetice a lui Vlastar; cel puţin aşa susţin acei, cari au văzut diferitele manuscrise ale acestei sintagme. Vezi precuvântarea de la vol. VI, Al Sint. At; tot aşa *Mortreui*l, Historie du droit byzantin, (III, 461), deşi manualul acesta nu se găseşte nici în ediţia lui *Beveregius* nici în Sint. At., unde se cuprinde Sint. Lui Vlastar.

[92] În Pidalion se cuprinde cu titlul următor: Οι λε κανονες Ιωαννου του Νηστευτου, şi la sfârşit mai sunt adăugate 18 canoane, care provin dintr-un manuscris, pe care autorii Pidalionului l-au avut înaintea lor. Titlul din Sint. At. Sună astfel: Εκ του κανονικου του αγιου Ιωαννου του Νηστευτου, unde se indică totodată şi originea lui: Ημειψε προς συνοψιν ΜατΘαι ος ταυτα (IV, 432). În ediţia Pitra (juris eccles graecorum hist. Et mon. II, 226) se spune: Διδασκαλια μοναζουσων και επιτιμια εκαστου αμαρτηματος Ιωαννου πατριαρχου Κονστανινουπολεως του Νηστευτου, şi cu traducerea latinească totodată.

lui Ioan Pustnicul a servit de bază “Nomocanonului”, carele se găseşte în „Trebnicul mare” slavon.

2.***Canoanele lui Nichifor Mărturisitorul*** (+ 818*[93]). Nichifor a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 806, a cârmuit Biserica până la anul 815, când a fost depus de împăratul iconoclast Leon Armeanul, deoarece el voia să rămână fidel sinodului 7 ecumenic. A murit în închisoare. Câteva dintre scrierile lui numeroase sunt de mare importanţă pentru dreptul bisericesc şi anume: ***a)*** Despre primele şase sinoade ecumenice*[94] ***b)*** Prescripţiunile canonice asupra diferitelor chestiuni[95]*) ***c)*** Canoanele luate din tipiconul lui*[96]; ***d)*** Canoanele scoase din prescripţiunile bisericeşti, pe care le-a dat în conformitate cu Sf. Părinţi*[97]. Vlastar a ales din toate canoanele lui Nichifor 37 din cele mai importante, care au fost primite în *Pidalion*. După un alt manuscris, 38 de canoane din acestea au fost primite în *Sintagma Ateniană*. În amândouă colecţiunile acestea mai sunt adăogate încă alte şapte canoane şi în Sintagma Ateniană încă 9 canoane, formate din prescripţiunile bisericeşti generale ale lui Nichifor, precum şi 17 întrebări şi răspunsuri canonice dintr-o epistolă canonică a lui*[98]. În *Cormciaia* (cap. 57) au fost primite 23 canoane din cele adunate de Vlastar*[99].

3.***Răspunsurile sinodale ale lui Nicolae al Constantinopolului***. Pe timpul acestui patriarh (1086 – 1111)*[100] călugării din muntele Athos s-au adresat sinodului patriarhal din Constantinopol cu diferite chestiuni privitoare la serviciul divin, a căror dezlegare formează răspunsurile menţionate*[101]. Atât în *Pidalion* cât şi în *Sintagma Ateniană* se află 11 întrebări şi tot atâtea răspunsuri. În *Sintagma Ateniană* se mai adaogă la acestea şi comentariile lui Balsamon la unele răspunsuri. *Cormciaia* (cap. 53) conţine 20 de întrebări şi răspunsuri cu diferite titluri, cari diferă de cele din celelalte ediţii*[102].

---

[93] Γεδεων, Πατριαρχ. πινακες. I, 267; Πιδαλιον. 725; *Pitra* II, 314; *Cave* 434; *Philaret*, III, 277.
[94] *Pitra*, II, 317-320.
[95] Κεφαλαια περι διαφορων υπυθεσεων. 725; zece la număr. *Pitra*, II, 320-327.
[96] Εκ του Τυπικου. Sunt 87 canoane. Ib. 327-336.
[97] Εκ των εκκλησιαστικων αυτου συνταζεων και των συν αυτψ αγιων πατερων. La *Pitra* (II, 336-348) sunt numărate 140 canoane şi împreună cu cele din Tipiconul lui Nichifor 227 canoane.
[98] Acestea din urmă sunt intitulate în Sint. At. (IV, 431 γ- 431 ι) Επιστολη του εν αγιοισ πατρυς ημων Νικηφυρον πατριαρχου Κωνσταντινουπολεως του Ομολογητου.
[99] În comparaţie cu *Sint. At.* din Cormciaia lipsesc canoanele 4, 8, 10, 12, 18, 19, 20, 23, 25, 30-34 şi 38.
[100] Γεδεων, Πατριαρχ. Πινακες. I, 338; *Cave*, 538.
[101] În Sint. At. (IV, 417) întrebările şi răspunsurile acestea poartă, titlul următor: Ερωτησεις μοναχων τινων εζω της πολεως ασουμενων, και αποκρισεις επ αυτων γενομεναι παρα της εν Κωνσταντινουπολει αγιασ συνοδου, επι των ημερων του αγιωτατου πατριαρχου Νικολαου, Βασιλειοντος του αοιδμου Βασιλεως κυριου Αλεζιου του Κομνηνου, εφ αις και ερμηνειαι εζεφωνηθησαν παρα του πατριαρχου Αντιοχειας Θεοδωρου του Βαλσαμων. Predicatul patriarhului Nicolae e „γρμματικος” (Grammaticus).
[102] „Glavi cerkovnija, i voprosi pravilnija, i otvjeti svjatago sobora, bivsago vodni preosvjascennago e vselnskago patriarha Nicolaja Konstantinia grada, voprosenie i Joanna mniha i molcalnika, ize vo sjatjej

4.***Prescripţiuni canonice: a)*** ale lui Vasile cel Mare cu privire la statornicia în faptele bune. Acesta este un extras din enciclica lui Vasile către locuitorii din Nicopole*[103]; ***b)*** ale lui Ioan Hrisostom asupra îndreptării celor păcătoşi[104]* ; ***c)*** asupra timpului primirii sfintei împărtăşiri: α) un răspuns canonic al Sf. Anastasie*[105]; β) o prescripţiune canonică a lui cuprinsă în enciclica lui Vasile cel Mare (προς Καισαριαν Πατρικιαν)*[106] şi γ) prescripţiunile privitoare la acelaşi obiect, cuprinse în comentariile lui Ioan Hrisostom la epistolele Apostolului Pavel către Efeseni şi Evrei*[107]; ***d)*** prescripţiunea lui Vasile cel Mare pentru clerici cu privire la purtarea lor în Biserică*[108].

II.

Canoanele emise pentru cârmuirea Bisericii, după cum am văzut, nu au fost date în acelaşi timp, ci în curs de mai multe secole în conformitate cu necesităţile ce s-au ivit. Cele publicate serveau ca norme, cari trebuiau observate de aici încolo în cazurile date. Cunoaşterea canoanelor publicate era obligatorie cu toată sfinţenia pentru fiecare membru al Bisericii şi în prima linie pentru conducătorii Bisericii, ari trebuiau să vegheze ca să fie strict executate. Din cauza aceasta îndată ce se emitea de către autoritatea cu cădere un nou canon, care avea pecetea obligativităţii generale cu privire la

gorje, i suscih s nim cernorizec". Asta ar fi traducerea aceea ce menţionează *Cave* (p. 538): Κεφαλαια εκκλησιαστικα πανυ αναγκαια και ωφελημα και αποκρισεν ζητηθεντα παρα του μοναχου Ιωαννου του ησυχαστου, του εν τω αγιω ορει, τω αακαριω, πατριαρχη Κωνσταντινουπολεοως κυριω Νικολαω. Dacă, lucrul acesta e adevărat, după cum credem noi, în "capitulele" acestea s-ar fi înnoit şi răspunsurile cuprinse în Pidalion şi *Sint. At.*; căci întrebările 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 16, 17 şi 20 din Cormciaia corespund în totul cu cele amintite în ambele colecţiuni amintite. La M I. Γεδεοων, Κανονικαι Αιαταζεις των αγιωτατων πατριαρχων Κονσταντινουπολεος. Κωνσταντινουπ. 1888-89, I, 9-16 se găsesc 17 întrebări şi răspunsuri.

[103] Sint At. IV, 386: Εκ της προς Νικοπολιτας επιστολης – περι του υπομενειν ευχαριστως φερειν τους πειρασμους.

[104] Γεδεον, Πατρ. Πινακες. 141; *Pitra* II, 168. El a fost episcop în Constantinopol de la 388-404. În Sint. At. (IV, 387) sub titlul: Κεφαλιον κανονικον, şi la *Pitra* (II, 169): Παραγγελλια.

[105] Sint. At. IV, 388: Του αγιου Αναστασιου, ερωτηθεντος, ποτερον καλυν, τυ συνεχως κοινωνειν, η εκ διαλειμματων; Αποκρισις. Comp. *Cave*. 346, şi "Anastasiana" la *Pitra* II, 238 sq.

[106] Enciclica aceasta a alcătuit-o Vasile în anul 372; în ediţia *Migne* are numărul 93 între enciclicile lui.

[107] *Pitra* mai citează următoarele prescripţiuni canonice ale Sf. Ioan Hrisostom, care se cuprind în numeroasele scrieri ale lui: 1, asupra iertării păcatelor (εις τον ν φαλμον), 2. asupra mărturisirii (εκ του κατα Ιωαννην) 3. asupra opririi laicilor de a ofensa pe clerici şi de a pronunţa sentinţe asupra lor (din Comentariul la Evanghelia lui Ioan), 4. asupra lui Hristos şi preotului (din Comentariul la epistola către Tesaloniceni) 5. asupra clericilor, calităţile şi datoriile lor (din Comentariul la epistola către Timotei), 6. asupra clericilor (din cartea despre preoţie), 7. asupra aceloraşi (din aceiaşi carte), 8. 143 de canoane care prescriu pedepsele pentru diferite delicte, şi 4. Στιχοι παραινετικοι. Op. cit. II, 168-169.

[108] Sint. At. IV, 391-392: Παραγγελμα προς τον ιερα περι της Θειας χαριτος. În *Cormciaia* (cap. 24) e citat titlul următor: K prezviteru o bozestvennjei sluzbje (Pentru preot, despre cult).

obiectul său, cei competenţi cătau ca acela să fie adăugat cât mai curând la celelalte, pentru ca astfel *toate canoanele* să poată fi cunoscute de către oricine. Astfel este foarte natural că au apărut diferite colecţiuni, cari cuprindeau toate canoanele date până la un timp anumit şi după cari se conducea viaţa bisericească. Pe măsură ce creştea numărul canoanelor, creştea şi extensiunea colecţiunilor.

Ca bază pentru colecţiunile canonice ale Bisericii creştine au servit canoanele sinodului de la Ancira, deoarece cronologic acesta a fost primul sinod recunoscut general. La canoanele acestui sinod mai târziu s-au adăugat canoanele sinodului similar de la Neocezareia, cronologic al doilea. *Prima colecţiune de canoane* a rezultat din totalitatea canoanelor sinoadelor din Ancira şi Neocezareia. Mai târziu colecţiunea aceasta apare complectată cu canoanele sinoadelor de la Niceia şi Gangra. Mai apoi s-au adăugat la colecţiunea aceasta canoanele sinoadelor de la Antiohia şi Laodiceia şi aşa mai departe*[109].

Pe calea aceasta evoluează mai departe colecţiunea tocmai până la a doua jumătate a secolului al IX-lea, când primeşte alcătuirea sa de astăzi.

Istoria ne-a păstrat o mare mulţime de colecţiuni canonice cari diferă între olaltă atât referitor la conţinutul cât şi la forma lor exterioară şi cari în cursul timpului au fost alcătuite în diferite limbi atât la răsărit cât şi la apus. Ce priveşte forma lor externă, toate colecţiunile se pot împărţi în două grupe. Grupa primă este formată din colecţiunile, în cari canoanele sunt aşezate sau în ordinea cronologică, în cari au fost date, sau după importanţa izvoarelor, din cari au derivat; grupa a doua o formează colecţiunile sistematice, în cari canoanele sunt grupate după obiectul lor.

La grupa primă aparţin, între altele, cele patru colecţiuni, cari au diferite provincii ale Bisericii ortodoxe caracter mai mult sau mai puţin oficial, iar la

---

[109] Astăzi, după apariţia operei ştiinţifice a profesorului *Maasen*, sub titlul: „Geschichte der Quellen un der Literatur des can. Rechts, Gratz, 1870”, compusă pe baza manuscriselor păstrate în bibliotecile mai mari din Europa, se poate vorbi cu toată siguranţa asupra alcătuirii primordiale a colecţiunilor străvechi de canoane. Asupra primei colecţiuni de canoane compară şi lucrarea: *Spittler*, Geschichte des can. Rechts, Haale, 1778. *Zaozerski* încă a scris mai multe articole asupra codificării dreptului canonic. Aceste articole după forma lor exterioară se pot numi ştiinţifice, dar se găsesc întrânsele şi multe lucruri miraculoase, de pildă: tirada scrisă asupra „codicelui niceian”. Fără a mai vorbi despre titlul neobişnuit, Zaozerski greceşte când afirmă că primele formaţiuni ale codicelui de canoane au fost canoanele niceiene şi că formaţiunile următoare ale acestui codice s-au născut când s-au adăugat de la apus canoanele sinodului de la Sardica şi de la răsărit cele ale sinoadelor de la Ancira, Neocezareia şi Gangra (1882, I, 598), deoarece este îndeobşte cunoscută codificarea canoanelor sinodului de la Ancira împreună cu ale sinodului de la Neocezareia într-o colecţiune, răspândită în acel timp (începutul sec. IV-lea) în multe părţi ale creştinătăţii şi astfel codicele acesta a existat încă înainte de sinodul niceian. Afară de aceasta însuşi Maasen, pe baza căruia lucrează aproape exclusiv Zaozerski i-ar fi putut spune că afirmaţia lui este greşită, deoarece Maasen afirmă categoric că prima colecţiune a fost alcătuită din canoanele anciriene şi neocezariene (I,79, 123) şi vorbeşte clar despre formarea treptată a acestei colecţiuni (pap. 79, 100, 122, etc.)

a doua aşa numitele nomocanoane. Dintre cele din grupa primă vom trata despre cele patru colecţiuni menţionate, iar dintre cele sistematice despre cea mai bună şi mai complectă, adică despre Nomocanonul în XIV titluri, carele este pus la începutul colecţiunii noastre. Vom trata întâi de toate despre acest din urmă.

Nomocanonul în XIV titluri.[*110]

În prefaţa lucrării lui Ioan Scolasticul: Σιναγωγη κανονων εκκλησιταστικων εις ν τιτλους, între colecţiunile sistematice greceşti se menţionează şi o colecţiune sistematică de canoane, care era împărţită în 60 titluri, dar care nici astăzi nu este cunoscută şi probabil că nu s-a păstrat în nici un fel de manuscris. Datează din timpul imediat de după apariţia codicelui lui Iustinian, aşa-dară de pe la anul 535. După prefaţa menţionată, cuprindea toate canoanele, care se găsesc în colecţiunea lui Scolasticul, cu

---

[110] Vezi: Biener, De colecct, canonul. Berol, 1827, 21 sq. – Biener: Kritische Zeitschrift fur Rechtswiss Bd. 86. S. 188-190. – Motreuil, op. cit. I, 222 sq., III, 416 sq. – Pitra, op, cit. II, 433 sq – Hergenrother, Photius, Regensburg, 1860, III, 98 fg. – Heinbach, Griech. rom. Recht. (in Ersch u Gruber, Allgem. Encyklop. Bd. 86. S. 291 fg.). – E Zaharia v, Lingeenthal, Die griech. Nomokanones St. Petersburg 1871, S. 5 fg. – N-Zaozerski, Syntagma în XIV titluri. – Tratatul meu academic: „Nomocanonul patriarhului Fotie", Kiev, 1872.

Deoarece autorul în lucrarea sa „Dreptul bisericesc oriental" (trad. rom. cit.) în nota sa 11 de la partea referitoare la acest nomocanon spune că nota de aici este greşită şi necompletă, vom întregi nota prezentă cu partea respectivă din nota sa din „Dreptul bisericesc oriental" (traducerea românească, pag. 148):

Biener, De collectione canonum, p. 21-26; *acelaşi*, Das kanonische Recht der grieshischen Kirche. (Revista critică pentru ştiinţa dreptului, XXVIII, 188-198); de *acelaşi*, Istoria novelelor lui *Iustinian*, p. 202-210: de *acelaşi*, Zur Revision des. Just. Codex (Revista pentru ştiinţa dreptului VII, 148-153): Spitltler, Geschichte des kanon. Rechts. P. 183- 187; *Motreuil*, Historie du droit byzantin, I, 222-230, III, 416-421; *Pitra* Des canons, p. 32- 56; de *acelaşi*, Juris. eccles. hist. et monum. II, 433-444; *Zachariae a Lingenthal*, Die griechichen Nomokanones, p. 6-14; *acelaşi*, Uber den Verfasser und die Quellen des (Pseudo-Photianischen) Nomocanon în XIV titluri (Vezi un fel de critică a acestei lucrări în „Tvor sv. otcev" 1887. Cartea 1. Introducere. p. 418-427. de N. Zaozerscki); G. E. *Heimbach*, Anecdota I, Prolegom. p. XLVII-LIII; *C. W. E. Heimimbach*, Griechisch-romisches Recht (Ersch u. Gruber, Enciclopedia generală. Vol; 86, p. 291-295, 377-378, 457-458); *Hergenrother*, Photius, III, 99-128, *acelaşi*, Das griechische Kirchenrecht bis zum Ende des IX. Jahrhunderts (Arhiva pentru dreptul bisericesc catolic. Vol. 23, p. 211-227); *Pawlow*, Pervonacalni slavjano-russki Nomokanon (Nomocanonul slavonesc primordial), p. 25 sq; *Arhimandrit Ioan* Kurs cerkov zaconovjed, (Curs de legislaţie bisericească) I, 91-98; *Zaozerski*, Sintagma v. XIV titulov) Sintagma în XIV titule (Ctenija v. obsc. L. D. Pr. 1883. I, 327-361) – Lucrările (afară de multe altele): *Voelli et Justelli*, Biblioteh. juris. can. II, 785-1140; *Migne*, Patrologia greacă. Tom. CIV, p. 441-976, text după cardinalul A. Mai (Spicil, rom.) şi p. 979-1218, text după ed. Lui Iustellus (după observaţia lui Hergenrother (Photius. III, 109. Arhiva pentru drept bisericesc 23, 212) ediţia lui Migne trebuie să fie foarte greşită); *Pitra*, Juris eccl. hist. et monum. II, 445-460 (o lucrare minunată) Ρλαλλη και Ποτλη, Συνταγμα κανονων I, 5-335. O traducere slavă a nomocanonului (fără legile civile) conţine Cormciaia veche sârbă, din care a fost trecută în Cormciaia slavo-rusă tipărită (Ediţia 1817, I, 34-58). Traducerea dată de noi după Sintagma At. se găseşte în „Zbornicul" nostru, p.3-22. O traducere rusească de *V. Naberkov*, „Nomokanon Konstantinopolskago Patriarha Fotija s tolkovaniem Valsamona". Kazan 1899. (Nomocanonul Patriarhului Fotie al Constantinopolului cu comentariul lui Balsamon).

excepţia canoanelor lui Vasile cel Mare. Această colecţiune în 60 titluri ar fi cea dintâi colecţiune sistematică grecească de canoane. A doua colecţiune de felul acesta a fost alcătuită de către *Ioan Scolasticul*, carele a fost avocat şi prezbiter în Antiohia, iar mai târziu de la 565, patriarh constantinopolitan. Această colecţiune este împărţită în 50 titluri şi a fost alcătuită de către Ioan pe la anul 550, fiind încă prezbiter în Antiohia. Din prefaţă cunoaştem căci colecţiunea aceasta a fost alcătuită după modelul unei colecţiuni similare mai vechi, dar după un sistem mai bun şi cuprindea canoanele apostolice, a 10 sinoade (1 de la Niceia, Ancira, Neocezareia, Gangra, Antiohia, Laodiceia, I Constantinopol, Efes, Calcedon şi Sardica) şi canoanele lui Vasile cel Mare (68 la număr, adică a II-a şi a III-a epistolă pastorală a lui către Amfilohie). Această colecţiune a lui Ioan Scolasticul s-a păstrat în multe manuscrise şi s-a tradus în mai multe limbi; între altele şi în limba slavonă, traducere atribuită lui Metodiu, fratele mai mare al lui Chiril. În Biserica slavonă s-a întrebuinţat până când s-a tradus Cormciaia de astăzi, aşadară până la începutul secolului al XIII-lea, iar la Bulgari chiar în secolul al XIV-lea.

După colecţiunea lui Ioan Scolasticul urmează, în ordine cronologică, colecţiunea arătată în titlul prezent. În literatură colecţiunea aceasta este cunoscută sub numirea de *Nomocanonul patriarhului Fotie*.

Numirea de „Nomocanon” a colecţiunii acesteia, în forma ei, după cum am tradus-o noi în Sintagma Ateniană şi în care formă se găseşte şi în Cormciaia, nu este exactă, deşi aşa este numită în toate ediţiile. Sub nomocanon înţelegem propriamente o colecţiune, care cuprinde în prima linie canoanele (κανονες) şi paralel cu acestea legile (νομοι) referitoare ale autorităţii civile, cari confirmă canoanele. Numirea de Nomocanonul în XIV titluri se potriveşte ediţiei lui de mai târziu, în care adică la capitolele fiecărui titlu se citează şi legile civile referitoare. Mai înainte, când aceste legi nu făceau parte componentă dintr-ânsul, avea numirea de Κανονικον Συνταγμα, după cum citim acest lucru şi în introducerea primă a acestei colecţiuni. Noi, având în vedere că am tradus numai partea canonică a colecţiunii prezente, deşi ar trebui să o numim Sintagmă, totuşi de asemenea i-am dat, în mod necorespunzător, numirea de Nomocanon, din cauză că în literatura mai nouă s-a acceptat ca codicii canonici sistematici să se numească nomocanoane şi deoarece există mai multe manuscrise vechi de codici (Pitra, II, 442, 443, N. N. 1, 24, 25, 36, 50). din cari de asemenea lipsesc legile civile şi totuşi poartă numirea de „Nomocanoane” şi deoarece chiar în Cormciaia colecţiunea prezentă nu cuprinde nici o lege civilă şi totuşi a primit numirea de Nomocanon, - astfel din aceste motive am dat şi noi numirea aceasta colecţiunii prezente, deşi în mod impropriu.

Până acum câţiva ani domina în genere opinia că acest Nomocanon a fost scris de către Fotie, cunoscut patriarh al Constantinopolului şi din cauza aceasta s-a numit Nomocanonul lui Fotie. Dar cu timpul însăşi împărţirea şi cu deosebire precuvântarea Nomocanonului au dovedit netemeinicia acestei opinii generale şi au arătat că Nomocanonul datează dintr-un timp mult mai anterior lui Fotie şi pe timpul lui Fotie a fost numai întregit cu canoanele date de la ultimii ani ai sec. al VII-lea încoace. Mai apoi vom vedea dacă Fotie va fi contribuit la această întregire şi dacă peste tot i se poate atribui lui Fotie.

La începutul Nomocanonului se găseşte un prolog (προλογος) amănunţit care în Sintagma ateniană are titlul de: Φωτιου πατραρχου Κωνστατινουπολεως, εις του Νομοκανονα προλογος. După titlu trebuie să fim de părerea că acest prolog a fost scris de către o singură persoană, adică de Fotie. Dar, dacă vom fi atenţi la cuprinsul prologului, vedem că nu este un singur prolog, ci două cu totul diferite, cari numai că sunt puse la un loc, dar îşi au originea de la două persoane diferite, cari au scris în timpuri diferite, ceea ce dovedeşte că Nomocanonul a fost redactat în două rânduri.

În prologul prim care se începe cu cuvintele: Τα αεν σωματα şi se termină τον μισθον απενεγακασθαι, citim între altele: „Eu mi-am propus să adun laolaltă canoanele dumnezeieşti, cari s-au dat la zece sinoade, în timpuri diferite, spre întărirea învăţăturii mântuitoare şi pentru învăţarea tuturor oamenilor şi am citat canoanele acestor sinoade, unde a fost necesar menţionând şi toate sinoadele. Am primit însă nu numai canoanele acestor sinoade, ci şi pe ale Sfinţilor Apostoli, deşi uni, din anumite motive le privesc suspecte. Apoi socotind că sfântul sinod ţinut la Cartagina (în Libia) pe vremea împăraţilor Onoriu şi Arcadie a hotărât multe lucruri de mare folos… eu am adăugat canoanele respective la această lucrare. Am găsit de cuviinţă să menţionez şi ceea ce au hotărât cu evlavie unii dintre Sfinţii Părinţi în epistolele lor pastorale sub forma de întrebări şi răspunsuri, cari încă pot avea oarecare importanţă canonică". Apoi zice mai departe: „După ce am adunat conţinutul tuturor acestor canoane în 14 titluri (εις τιτλους δεκα προς τετρασι) şipe fiecare împărţindu-l în capitole separate, am pus la fiecare subiect dispoziţia canonică şi am arătat numele celor ce le-au dat, precum şi numărul dispoziţiilor prin semne aritmetice şi astfel am înlesnit, după posibilitate, supraprivirea colecţiunii. Cauza, pentru care am ales metoda aceasta, adică pentru ce am întrebuinţat semne aritmetice şi nu am citat la fiecare capitol textul respectiv, este că nu am vrut să repet mai de multe ori acelaşi text spre plictiseala cititorului, ceea ce ar fi trebuit să fac din cauza diversităţii subiectelor şi apoi am vrut să desfac în mai multe părţi unul şi acelaşi canon, care tratează despre mai multe chestiuni, ceea ce

necondiţionat trebuia să fac, după cum s-a şi procedat mai înainte de către alţii, cari fărâmiţând canoanele s-au expus cu drept cuvânt osândirii din partea multora, ceea ce mi s-ar fi cuvenit şi mie, dacă mi-aş fi permis să fărâmiţez canoanele”. De încheiere spune că la canoane a adăugat şi legile civile, cari privesc unele chestiuni canonice.

Din acest prolog cunoaştem că *un canonist* a adunat canoanele apostolice, a zece sinoade şi cele cartagineze, deci a unsprezece sinoade (patru ecumenice şi şapte locale) şi cele ale Sfinţilor Părinţi, că a împărţit aceste canoane în 14 capitole principale şi că fiecare capitol l-a împărţit în mai multe părţi după chestiunile diferite, despre cari tratează canoanele, că la fiecare capitol a citat canoanele respective, dar nu textual, ci numai după număr, sub care număr ele se pot găsi în colecţiunile canonice ordinare, - şi că în fine sunt citate dispoziţiile autorităţii civile asupra chestiunilor bisericeşti, despre cari tratează canoanele însăşi.

Prologul al doilea începe cu următoarele cuvinte: <O μεν παρων προλογος> şi se termină cu: <υπ αυγας ηλιου την προκειμενην πραζιν προηνεγκεν>. La începutul prologului autorul face menţiune despre autorul primului prolog, apoi cum a primit acel autor în colecţiunea sa canoanele de până la sinodul al cincilea (ecumenic) şi canoanele Sfinţilor Părinţi, mai departe că după sinodul al cincilea ecumenic s-au dat încă multe canoane şi continuă astfel: „Lăsând neatinsă opera predecesorului, ba chiar lăudându-o, noi am adăugat la cele de mai înainte ceea ce a apărut mai târziu şi prin această adăugire am complectat ceea ce a creat timpul ulterior şi înfăţişăm în integritatea sa deplină opera referitoare la timpul prezent. Astfel cartea aceasta cuprinde tot ceea ce menţionează acel prolog; cuprinde mai departe în aceeaşi ordine şi cu aceeaşi consecvenţă cele hotărâte mai înainte, apoi şi canoanele date de către sinodul al şaselea ecumenic, de asemenea şi pe cele ale sinodului al şaptelea , care s-a întrunit a doua oară la Niceia, şi a spulberat furia iconoclaştilor şi care a dat multe dispoziţii referitoare la organizaţia bisericească. Afară de acestea canoanele sinodului întâi – al doilea ţinut mai târziu la Constantinopol, când Biserica Sfinţilor Apostoli a fost locul, unde s-a desfăşurat disputa iscată în acel timp; şi în fine pe cele ce sinodul le-a dat mai târziu spre a pecetlui unitatea Biserici, carele confirmând sinodul niceian a condamnat toate învăţăturile eretice şi schismatice”. Mai departe spune că se citează unele legi civile şi încheie astfel: „Şi dacă cineva doreşte să ştie când s-au adunat acestea pentru prima oară, aceasta s-a făcut atunci, dacă măsurând timpul cu o mie de ani şi aceasta se ia de şase ori şi apoi trecând şi peste acesta nu se opreşte până la trei secole şi intrând în anul al 21-lea sub razele soarelui atunci s-a alcătuit opera aceasta”.

Aşadară la canoanele celor 11 sinoade, ale Sfinţilor Apostoli şi ale Sfinţilor Părinţi, citate în prima redactare a Nomocanonului s-au mai adăugat – după cuvintele prologului al doilea – şi canoanele a patru sinoade ţinute mai târziu şi anume canoanele sinodului trulan, ale celui al II-lea de la Niceia, ale sinoadelor ţinute în Biserica Sfinţilor Apostoli şi Sf. Sofia şi adăugirea aceasta s-a făcut în anul 6391 de la facerea lumii adică în anul 883 d. Hr.

Nomocanonul are şi un al treilea prolog (Pitra II, 449-450 compară şi II, 444 N. 63) scris de către Teodor Vestes în anul 1090. Vestes în acest prolog zice că dânsul a avut în mâinile sale un Nomocanon, în care toate canoanele au fost primite nu după număr, ci textual*[111] şi că acesta era foarte folositor din punct de vedere practic; dar, deoarece colecţiunea nu era încă complectă cu privire la legile civile, dânsul şi-a propus să o complecteze în privinţa aceasta.

Despre prologul acesta al treilea am putea să nu mai tratăm, deoarece în el nu se menţionează partea canonică a Nomocanonului; iar ceea ce spune – anume că fiecare canon este primit textual şi că aceasta a fost util – nu poate fi valabil după explicaţiile frumoase date în privinţa aceasta de către autorul prologului prim al Nomocanonului. *Nomocanonul înzestrat cu numerele canoanelor a fost un repertoriu sistematic, după cum urmează colecţiunea canonică cu textul tuturor canoanelor;* aceasta a fost forma exterioară propriu zisă, iar manuscrisul, pe care l-a văzut Vestes, a fost unul dintre exemplarele speciale ale acestui manuscris, din care s-au păstrat foarte puţine. Nomocanonul înzestrat cu numerele canoanelor şi apoi cu colecţiunea textului canoanelor însăşi se găseşte şi în Cormciaia; de asemenea în Sintagma ateniană şi prin urmare şi în colecţiunea noastră, care este tradusă după Sintagmă.

Lăsând deci la o parte prologul al treilea şi bazându-ne pe primele două proloage, precum şi pe însuşi conţinutul Nomocanonului, vom discuta originea şi alcătuirea lui şi vom arăta importanţa lui în istoria dreptului nostru bisericesc şi prin aceasta vom arăta motivul de ce am pus acest Nomocanon la începutul colecţiunii noastre.

Am spus că Nomocanonul a fost redactat în două rânduri. Autorul prologului al doilea spune clar că redactarea a doua datează din anul 883, dar nu este cunoscut anul când a apărut în prima sa redactare. Înainte de timpul lui Iustin (565-578) nu a putut să apară, deoarece se găsesc într-însul şi novelele lui Iustin, dar n-a putut să apară nici după sinodul trulan (691-692),

[111] Nomocanonul acesta este tipărit în Migne: Cursus compl. Patrologiae. Patrol, Gr. ecl. Lat. LIV. col. 169-434.

deoarece în acest caz trebuia să conţină şi canoanele acestui sinod. Dar acesta este un lung interval de timp. Opinia învăţaţilor cu privire la timpul primei apariţii a Nomocanonului se mişcă între timpul împăraţilor Iustin II şi Eraclie (610-641). Opiniile diferă mai serios referitor la împrejurarea că unii afirmă că o nuvelă a împăratului Eraclie din anul 612, care este pusă în Nomocanon după canonul al 39-lea din capitolul I, ar fi un adaos de mai târziu, pe când alţii susţin că novela aceasta a fost primită la prima alcătuire a Nomocanonului*[112]. Iar novela aceasta în ordine cronologică este ultima între novelele împărăteşti primite în Nomocanon. Sunt puternice argumentele, cari pledează pentru timpul lui Iustin, dar există argumente mult mai puternice, pe baza cărora se poate dovedi tocmai contrariul. Argumentul nostru principal, după care redactarea primă datează din timpul lui Eraclie, iar nu al lui Iustin, este legătura strânsă, conexiunea între partea Nomocanonului, în care sunt citate legile civile privitoare la Biserică şi între colecţia specială a legilor civile referitoare la Biserica cunoscută sub numirea: Collectio constitutionum ecclesiasticarum tripartita*[113]. La sfârşitul acestei colecţiuni se găsesc şi patru novele ale împăratului Eraclie, între cari este şi cea din anul 612.*[114] Ce priveşte conexiunea între partea Nomocanonului cu legile civile şi între această colecţiune este foarte natural că respectivul, citând de aici legile civile, a citat şi novela lui Eraclie şi a pus-o în locul respectiv al Nomocanonului. Dacă considerăm novelele lui Eraclie ca adaosuri de mai târziu în Collectio tripartita apoi acelaşi lucru se poate spune şi referitor la Nomocanon şi se poate admite că a fost alcătuit pe timpul lui Iustin; dar deoarece pentru această afirmaţie nu există vreun motiv bazat, apoi novela aceasta a lui Eraclie trebuie să o considerăm ca parte componentă din redactarea primă a Nomocanonului şi astfel trebuie să admitem că el a fost alcătuit sau în timpul vieţii lui Eraclie sau nemijlocit după moartea lui, aşa dară în prima parte a secolului al VII-lea.

Referitor la autorul primei redactări a Nomocanonului opiniile diferă. Cei mai mulţi spun că este necunoscut, alţii afirmă că este identic cu cel al Collectio tripartita-ei şi în fine că l-a alcătuit Serghie I, patriarhul Constantinopolului, sau sub conducerea sa.

---

[112] Opinia primă este împărtăşită de *Heimbach junior, Mortreuil şi Pitra*, la a doua s-au ataşat *Heimbach senior, Biner şi Hergenrother,* Lucrările acestora sunt menţionate în notele de pe paginile anterioare. Compară ceea ce am spus despre aceasta în lucrarea mea „Cormciaia de la Savin”, pag, 6.

[113] Tipărită în Voelli et Justeli: Bibbliotheca juris, can. Paris, 1661, II, 1232 sq. Titlul ei latin este următorul: Collectio expositorum in Codice et Degestis et Novellis constitutionibus de Episcopis et clericis et monachis et rebus sacris, atque etiam Judaeis et haereticis.

[114] Tratează asupra preoţilor de la Biserica din Constantinopol. S-a tipărit în numita Bibliotheca (1366-1370) apoi Sint. At., V, 230-234 şi în *Zachariae a Lingenthal*: Jus graeco – romanum. Lips, 1857, III, 33-38.

Primind părerea că novela menţionată a lui Eraclie a fost primită deja la apariţia primă Nomocanonului şi presupunând deci că acesta a apărut în prima jumătate a secolului al VII-lea, ni se pare că putem afirma cu siguranţă acceptabilă că Nomocanonul a apărut în Constantinopol şi că iniţiatorul lui de frunte a fost patriarhul Constantinopolului, *Serghie* I (617-638), contemporanul lui Eraclie*[115]. La această afirmaţie ne îndeamnă şi împrejurarea că Serghie a dezvoltat o vie activitate în chestiunile bisericeşti precum şi străduinţa lui (deşi în ce priveşte învăţătura de credinţă cu rezultat jalnic) de a restabili ordinea şi liniştea din Biserică tulburate în urma controverselor monofizite. Toate cele patru novele ale lui Eraclie, despre cari avem cunoştinţă, au fost provocate prin străduinţa lui Serghie în toate patru se referă la disciplina bisericească.*[116] Dacă Serghie s-a îngrijit atât de mult de chestiunea aceasta, ajungem în modul cel mai natural la concluzia că dânsul se nizuia ca unitatea disciplinei să se păstreze pretutindeni şi mijlocul cel mai potrivit pentru acest scop putea fi dacă fiecare episcop avea un astfel de codice, care conţinea toate canoanele referitoare la disciplină, prin cari mai uşor se poate menţine unitatea dorită. Colecţiunea în 50 de titluri era nepotrivită spre acest scop, atât din punct de vedere al materiei cât şi al practicei. Despre Serghie se poate presupune că a înţeles mai bine acest lucru decât alţii; şi se poate admite că spre a pune capăt acestei situaţii a întreprins sau personal alcătuirea unei nouă şi mai practice colecţiuni de canoane, de felul Nomocanonului în 14 titluri, sau a înduplecat pe vreunul dintre cunoscătorii distinşi de drept să o compună sub conducerea sa.

Ce priveşte forma a Nomocanonului nostru, ştim că a Nomocanonului nostru, ştim că a fost împărţit în paisprezece titluri. Împărţirea de mai înainte, în 60 sau 50 titluri din colecţiunile similare, nu corespundea trebuinţelor practice ale cărţii, în prima linie din cauza mulţimii titlurilor şi în al doilea rând din cauză căci cu greu se putea găsi vreo conexiune strânsă între titluri. Autorul nostru s-a distins printr-un sistem nou. Dacă comparăm sistemul lui cu sistemul colecţiunilor celor mai importante de legi civile din vigoare în acel timp, adică cu cel din codicele lui Iustinian, nu putem să nu vedem uniformitatea apropiată între unul şi celălalt sistem şi bazându-se pe aceasta suntem siliţi a deduce că autorul Nomocanonului a luat de bază sistemul din codicele lui Iustinian. Primele treisprezece titluri (tituli) din acest codice tratează exclusiv despre chestiuni de credinţă şi bisericeşti: primul despre Sfânta Treime şi credinţa ortodoxă, al doilea despre sfintele

[115] Opinia aceasta este scoasă în relief şi de către Biener (KritIsche Zeitschrift fur Rechtssenschaft und Gesetzgebung des Auslandes Bd. XXVIII, S. 195-196, iar după Biener şi de către Heimbach senior (Ersch. u. Gruber, Allg. Encklop Bd. 86, S. 295.

[116] Tipărite în aceiaşi ediţie ca şi cea din anul 612.

biserici şi aşa mai departe… Autorul Nomocanonului încă a împărţit materia canonică, în conformitate cu aceste titluri, în treisprezece titluri, şi din materia, pe care nu a putut-o pune sub nici unul dintre titluri, a alcătuit un titlul nou pe acela al patrusprezecelea. Aceasta se poate cunoaşte din prima privire asupra formei externe a Nomocanonului. El ne prezintă adică în mod sistematic *treisprezece* titluri, cari în părţile lor sunt în consonanţă cu primele 13 titluri ale codicelui şi sub fiecare titlu se citează şi legile civile respective. Al 14-lea precum şi celelalte titluri ale codicelui nu privesc Biserica şi astfel nici autorul nostru, din cauza sistemului propriu, nu le dă importanţă şi din restul materiei canonice alcătuieşte un titlu nou şi sub acesta nu citează nici o lege civilă, pe când în titlurile prime urmează codicele aproape fidel. Ţinând seama de cele expuse, în ce priveşte sistemul Nomocanonului putem spune cu toată convingerea că titlurile codicelui lui Iustinian au servit de model autorului Nomocanonului.

Fiecare titlu se împarte în câteva părţi, cari sunt numite capitole şi tratează despre chestiuni speciale, cari sunt în legătură cu titlul general; sub fiecare capitol se citează canoanele referitoare la chestiunea respectivă, cari canoane însă trebuie căutate în însăşi colecţiunea de canoane, în care se cuprinde textul lor şi care colecţiune stă în legătură indivizibilă cu Nomocanonul. Atât în ce priveşte partea canonică a Nomocanonului. În originalul grecesc urmează apoi partea cu legile civile, adică legile autorităţilor legislative greco-romane referitoare la Biserică. Partea aceasta este indicată după canoanele capitolului respectiv cu cuvântul: κειμενον (textus) şi aici sunt înşirate legile civile respective. Numerele acestor legi citate coincid deplin în multe locuri textual cu locurile respective din Collectio tripartita, prin ceea ce se dovedeşte legătura strânsă dintre cele două colecţiuni. Nu găsim sub fiecare capitol al tuturor titlurilor cuvântul κειμενον dar sunt capitole unde se găseşte de două, trei ori chiar şi până la de treisprezece ori (de pildă cap. I, titlul II, care tratează despre construcţia şi sfinţirea Bisericii.*[117] Toate aceste κειμενα se găsesc adunate, cu unele abateri, în cap. 47 al vechii Cormciaia sârbeşti, respective în cap. 44 al Cormciaiei tipărite.

Aşadar acum cunoaştem cu precizie acceptabilă timpul, când a fost alcătuit Nomocanonul în prima lui redactare şi cunoaştem persoana care l-a alcătuit respective a condus alcătuirea şi am cunoscut şi sistemul, pe baza căruia a fost el alcătuit.

---

[117] *Valsamon* a scris la finea secolului al XII-lea comentarii detaliate la această parte a Nomocanonului, menţionând în acestea legile civile mai nouă respective diferitele dispoziţii sinodale sau patriarhale, - dar relevând şi astfel de documente, cari sunt total false, ca de pildă cea despre donaţiunea împăratului Constantin făcută papei Silvestru I; cap. I, titl. VIII.

În a doua redactare Nomocanonul a apărut, după cum se spune în prologul al doilea, în anul 883. Aşadar timpul apariţiei lui este cunoscut exact. Dacă comparăm compoziţia de astăzi a Nomocanonului, aşa dară redactarea a doua ceea ce ştim despre prima, - cu excepţia prologului şi a adaosului de mai târziu – nu găsim nici o diferenţă între redactarea primă şi a doua. Rămâne ---------------86